CUPRINS

JOCUL DE-A DEMOCRAŢIA (DE LA MODELUL MUŞATIN LA POWERSHIFT)
Andrei Vartic 1

UN CRONICAR DIN MILENIUL III
Vlad Ciubucciu 7

SITUAŢIA SOCIAL – ECONOMICĂ A MOLDOVEI CĂTRE SFÂRŞITUL ANILOR `60 AI SEC. XX (II)
Boris Vizer 14

ПОЛНОЦЕННОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ – ОСНОВНАЯ ЗАДАЧА ДИДАКТИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ
БОЛУЧЕНКОВА А. А. 21

COMUNICAREA INTERCULTURALĂ ÎN PREDAREA – ÎNVĂŢAREA LIMBILOR STRĂINE
Ana Budnic 33

EVOLUŢIA SEMANTICĂ A LEXICULUI ENGLEZ. CORELAŢIA DINTRE LEXICUL ENGLEZ ŞI ELEMENTUL GRECO – LATIN
Tamara GOGU 36

CORELAŢIA SIMBOLULUI GEOMETRIC ŞI A SIMBOLULUI PLASTIC LA ELABORAREA COMPOZIŢIILOR CREATIVE
Arbuz-Spatari Olimpiada 43

MAREA BRITANIE ŞI RELAŢIILE ROMÂNO-SOVIETICE ÎN PERIOADA ANILOR 1920 – 1924
Denis Fabian 49

CONSTANŢA LA ÎNCEPUTUL SEC. XX. CONTINUARE DIN NR. 1 (2), 2006
Paul Dominte 55

COMUNICĂRI

COOPERAREA TRANSFRONTALIERĂ CA ELEMENT AL DEZVOLTĂRII REGIONALE
S. Melnic 61

FACTORII INTELECTUALI AI CREATIVITĂŢII
Elena Dănescu 64

CONDIŢIILE PERFECŢIONĂRII CULTURII COMUNICATIVE A PROFESORULUI
Sagoian Eraneac Chim 66

ASPECTE EDUCATIVE ALE VALORILOR MORALE, ETICE ŞI SPIRITUALE ÎN ARTĂ
Rodica Ursachi 68

PREGĂTIREA UNIVERSITARĂ A PROFESORULUI ÎN CONDIŢIILE CONTEMPORANE
Olga Chirchin 72

KULTURAUSTAUSCH ZWIS CHEN DER REPUBLIK MOLDAU UND DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND ALS BEITRAG FUR DIE INTEGRATION IN DIE EUROPAISCHE FAMILIE.
Konstantin Pawljuk 76

DOCUMENTE

UNELE CONSIDERAŢIUNI PRIVIND STATUTUL POLITICO – JURIDIC AL ŢĂRII MOLDOVEI FAŢĂ DE ÎNALTA POARTĂ
Gh. Gonţa 82

MEMORIU EXPLICATIV LA HARTA HOTARELOR POPORULUI ŞI LIMBII MOLDOVENEŞTI
Boris Vizer 91

RECENZII

PAGINI DIN ISTORIA ŢINUTULUI HERŢA
Vasile C. Pavel 102

REVISTA DE ŞTIINŢE SOCIOUMANE

JOCUL DE-A DEMOCRAŢIA (DE LA MODELUL MUŞATIN LA POWERSHIFT)

de Andrei Vartic, scriitor, cercetător al vechilor civilizaţii, fost deputat, autor a unor importante cărţi filosofice (Ospeţele nemuririi, 1994, Catastrofa eliberării, 1996, Magistralele tehnologice ale civilizaţiei dacice, 1997, Drumul spre Kogaionon, 1998, Weg und WWW, a Portret of the World with Heidegger, 1999, Variaţiuni pe o temă de Claude Levi-Strausse, 2000, O istorie geometrică a lui homo sapiens, 2001, Arheologia paravanului de la Ripiceni-Izvor, 2003, Întrebarea cu privire la paleoinformatică, 2006 şi altele)

Notă: acest articol a fost mai întâi discurs în Parlament, apoi a apărut în ziarul „Sfatul Ţării" la 14 iunie 1991, când URSS nu se desfiinţase şi când încă nu era declarată independenţa republicii Moldova. În el au fost prevestite multe din crizele tragice prin care trece actualmente cel mai sărac stat european şi redacţia a decis să-l reediteze tocmai din aceste considerente. Articolul apare cu mici intervenţii ale autorului.

Arvin Toffler, futurolog recunoscut la scară mondială, a editat o nouă carte, *"Powershift" (Schimbarea puterii* sau, poate *Şmecheria puterii).* Ideea directoare a cărţii ar fi, după cum scriu ziarele, următoarea: *"Ştiinţa, informaţia, comunicarea, bogăţia şi violenţa modelează viitorul lumii şi al Domniilor noastre în zorii celui de al XXI-lea secol".* Din aceste cinci bestii sau cinci rodii de aur, care ne aparţine? Oleacă de bogăţie naturală şi puţintică violenţă împrumutată (de la studenţii lui Roh Tae Woo). Cei care sunt păzitorii bogăţiei naturale (ţăranii) sunt conservatori din fire, dar lozinca în numele căreia activează este ziua de mâine (să fie ţara sătulă, bine îmbrăcată, sănătoasă, să meargă la biserică şi să fie pace). Părtaşii violenţei strigă în stradă că Moldova e condusă de rusofoni şi brigadiri şi că ei ar muri de foame numai să-şi vadă patria întregită şi liberă, aşa cum a fost înainte de căderea Chiliei şi Cetăţii Albe. La mijloc o mână de intelectuali, politicieni şi mafioţi bat, dezorientaţi şi orientaţi, drumuri între aceste două cârduri dezorientate care nu şi-au ales încă liderii. Şi, natural, vine întrebarea: cum să-i vorbeşti de ziua de ieri celui care nu se gândeşte la ziua de mâine? Şi viceversa. Cum să-i vorbeşti de ziua de mâine celui care nu se gândeşte la ziua de ieri?

Lipsiţi de informaţie, fără reţele de comunicare moderne, fără infrastructuri civilizate, ducând în spate o ştiinţă nefinanţată, ce ne aşteaptă în ziua de mâine când va începe să acţioneze *Powershift-ul?* Vom spăla closetele Europei? Sau ne vom ridica deasupra condiţiei actuale de robi ai U.R.S.S. - ului şi vom intra în mileniul III pe aripile bunăstării, nu ale sărăciei şi violenţei? Şi încă un duş rece: vrem noi asta sau nu, recunoaştem adevărul acesta sau ba, dar măsura unei civilizaţii (şi ce vom spune mai jos e susţinut de noua propoziţie a lui Toffler) este cultura ei, structurată în timp şi spaţiu. Adică repetăm şi noi ce spunea Fernand Braudel: *"Culturile sau civilizaţiile (cele două cuvinte, orice s-ar spune, pot fi folosite unul în locul celuilalt, în majoritatea cazurilor) sunt o ordine care organizează spaţiul în aceeaşi măsură ca economiile. Ele coincid cu acestea... dar ele se şi deosebesc; hărţile culturale şi hărţile economice nu se suprapun întocmai, şi lucrul acesta este logic".* Fiindcă, conchide savantul francez, o cultură este mai veche decât o economie. Cultura *"este cel mai bătrîn personaj al istoriei oamenilor: economiile se înlocuiesc una cu alta, instituţiile politice se afirmă, societăţile se succed, dar civilizaţia îşi continuă drumul".*

Este adevărul (nu ultim, desigur) învăţat pe din afară de Japonia după cel de al doilea război mondial, Japonia care, în perioada clasică a Europei, prin spusa lui Pierre Chaunu *"se izolează, se retrage şi, confruntată cu dezvoltarea Chinei, alege stagnarea demografică, socială, economică şi culturală".* Dar ce era Japonia după bombardamentele atomice? O ţară dezorientată, dezorganizată şi flămîndâ? Flămîndâ - poate. Dar nu dezorientată şi dezorganizată. Căci ei s-au întrebat: putem oare împăca harta noastră

culturală cu harta economică apuseană? Pe ce vom miza? Pe creşterea pîinii, ca sa săturam imediat flămînda ţară, sau pe altceva? Şi Japonia nu s-a repezit să copie orbeşte toate structurile Apusului... Analizându-şi trecutul cultural, dar şi civilizaţia Americii, ei au spus: vom şlefui tehnologiile lor de vîrf pentru că anume treaba asta coincide cu tradiţiile noastre. Construind cele mai perfecte scheme electronice, vom face publicitate în lume picturii şi poeziei nipone, vom face să fie aplaudat peste tot teatrul *No* şi *Kabuki*. Or, aplicând modelul Braudel, am putea spune câ unele harţi economice (tehnologice) ale Europei şi Americii au fost plasate în Japonia atât de bine, încât au coincis cu cele ale culturii (civilizaţiei) nipone. Civilizaţia *Hokku-ului* (o poezie de numai trei rînduri suprîncărcate de semnificaţii) a făcut şi face (de la război încoace) casă bună cu civilizaţia chipului electronic. Şi încă ceva: în chiar esenţa sa noul mecanism nipon se deosebeşte esenţial de cel european şi nord-american. În timp ce americanii iau aproape toate premiile Nobel pentru deschiderea de noi orizonturi în ştiinţă şi tehnologie, japonezii lucrează la chipurile lor şi stau pasiv deoparte. Încă nu a bătut ceasul lor? Sau poate ei se mulţumesc doar cu desăvârşirea până la perfecţiune a descoperirilor americane? Da, Japonia lucrează în tehnica *hokku*. Şi iată numai o pildă: americanii descoperă şi crează tehnopolisul, Valea Siliciului (Selikon Vale) din California, iar japonezii aplică invenţia asta la scară mondială. În 1980 parlamentul japonez adoptă legea despre tehnopolisuri şi în zece ani ţara lor este împânzită cu 19 tehnopolisuri, suprastructuri economice şi culturale cu o ordine (sau de o ordine) total nouă în care s-au investit sute de miliarde de dolari. Scopul? Ziua de mâine: să creeze în Japonia o "masă critică" de intelectuali, să nu rămână nevalorificat nici un creier, să-i ajute pe japonezi să aibă cea mai mare speranţă de viaţă din lume. Copiind sistemul medieval de apărare cu cetăţi, japonezii au împânzit ţara lor cu cetăţi spirituale - uzine, universităţi şi spaţii culturale, adică au implantat profund harta economică care le convenea în cea culturală, dar fără s-o distrugă pe ultima.

Am mai vorbit despre lucrul acesta atunci când am asemuit ideea japoneză cu modelul Muşatinilor - a civiliza Moldova înmulţind mănăstirile (cetăţi, lăcaşe de cult, manufacturi şi spaţii culturale - arhitectură, pictură, carte). Dar avem noi ochi să vedem ce face Japonia şi America, ascunse după paravanul scânteietor al politicului difuzat prin TV şi al mărfurilor de larg consum? Că uite - ne-am speriat de iniţiativa strategică a lui Roland Reagan (plasarea de arme atomice în cosmos) şi n-am văzut că el realizează de fapt o iniţiativă strategică în informaţii. Programul politic al lui George Bush (este vorba de George Bush senior, n. n.) proiectează reforma totală a învăţământului, crearea şi în S.U.A. a unei baze solide din care să crească "masa critică" de intelectuali a viitoarei Americi, "masa critică" care va asigura dezvoltarea exponenţială a ştiinţei, culturii, tehnologiilor şi informaticii, adică bogăţia de mâine, supremaţia de mâine. George Bush vrea să rămînă în istoria S.U.A. ca cel mai mare reformator al procesului de instruire a populaţiei (nu numai a copiilor) şi, probabil, de aceea aleargă de patru ori pe săptămînă câte doi km (chiar şi acum când, cică, are unele probleme la inimă). Or, acum se vede bine că Arvin Toffler, chiar dacă nu aleargă dimineaţa ca şi preşedintele american, nu suge din deget nimic atunci când pune degetul pe rana noastră: da, da, pe scumpa, dureroasa noastră rană. Căci lumea va fi dominată de ţara (sau ţările) cu mase critice de intelectuali, şi nu de cele cu mase critice de copii nespălaţi ce opresc turiştii străini cu ţipetele *"Colega - bombon/"*. Ăşti cu *bombonul* se vor zdruncina pe proţapul zilei de mâine cam flămînzi, cam dezbrăcaţi, cam nesănătoşi. Ce va rezulta din hurducăiala asta? Aţi ghicit - VIOLENŢA.

Da, *colega,* nu pot să nu fiu scandalos când ajung la acest capitol al violenţei. Mă îngrozeşte perspectiva transformării Moldovei într-un Liban sud-est european. Şi tocmai de aceea, fără să fiu părtaşul unei democraţii originale, spun: e periculos să plantăm fără analiză serioasă modelul economic apusean în solul tradiţiilor noastre. Căci, până la urmă nu e vorba numai de trecerea economiei de tip comunist la o economie de piaţă (Braudel vorbeşte, şi pe bună dreptate, despre capitalismul de azi ca de un sistem economic, planificat până la mărunţişuri, dar şi de economia de piaţă pentru proşti). E vorba de o reîntoarcere la izvoare (pe care trebuie să le curăţim de murdăria comunistă), dar şi de o ochire precisă spre ziua de mâine. Mecanismul pentru care va trebui să pledăm nu e numaidecât cel al economiei de piaţă de tip american. Japonezii şi-au transformat economia feudală, închisă, într-o economie-univers, dar au realizat lucrul acesta protejând tradiţiile cu legi dure, cu programe guvernamentale precise, bine planificate, riguros respectate.

Da, *colega,* painga comunistă nu se va şterge din creierii noştri fără un mecanism bine gîndit şi pus la punct de către Guvern şi Preşedinţie (Parlamentul asigurînd doar garanţiile democratice ale acestui proces). Structurile politice, economice, sociale şi morale apusene nu pot fi plantate nici cu forţa, nici de bunăvoie. Unii vor merge de voie bună, alţii vor trebui forţaţi (cu ajutorul convingerii). De mare folos la acest capitol ne va fi tradiţia noastră seculară. Ce avem noi de făcut în viitor trebuie să se armonizeze cu cine am fost în trecut. Nimic nu va creşte pe sol gol sau pe sol importat. Trebuie să chibzuim bine ce poate creşte în humusul nostru secular, aşa cum au chibzuit Muşatinii când au plantat prima revoluţie tehnologică (noi trebuie s-o plantăm pe a treia).

Dar ce au plantat Muşatinii? Mai întâi au dat un sistem bun de civilizare a poporului cu mori de apă şi vânt, cu o agricultură mai avansată şi un comerţ prosper înmulţind exponenţial mănăstirile în Nordul Moldovei, pe segmentul Piatra-Neamţ - Rădăuţi, dar să nu uităm şi de concentrarea masivă de mănăstiri dintre Nistru şi Prut, abia schiţată de Muşatini. Apoi s-au gândit la un sistem ingenios de impozite, care îi elibera de biruri pe oamenii de bună credinţă; la o diriguire ideologică fină, realizată prin supapele Picturii şi ale Iubirii creştine (vezi bisericile pictate în exterior din iniţiativa lui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş); la un sistem de educaţie paramilitară care îngrozea pe cei care se porneau cu gînduri războinice asupra Moldovei (bătălia de la Vaslui nu putea fi câştigată cu nişte gloate de ţărani înarmaţi cu topoare şi coase), sistem care îl transforma pe cel mai viteaz în răzeş, sau chiar boier (de la cumanul *bo-jer* - viteazul, războinicul neamului) chiar acolo, pe câmpul de luptă. Dar ce mă cucereşte în modelul Muşatin (în treaba asta pare a fi implicată şi Veneţia, vrăjmaşul de moarte al Turciei), ce mă face să spun că istoria "trestiei gînditoare" în România nu s-a scris, este plantarea în solul nostru strămoşesc a tehnologiilor primei Revoluţiei industriale, motorul civilizaţiei moldoveneşti de pe la 1400-1600. Modelul de civilizaţie Muşatin, s-ar compune, aşadar, din trei propoziţii simple care au lucrat de minune pentru a armoniza societatea daco-valahă dintre Carpaţi şi Nistru cu noul val industrial al Europei:

- sistemul de îngrădire a monopolului boieresc asupra pâmîntului cu ajutorul răzeşilor, boieri care îşi lucrau singuri pămîntul, vorba lui Cantemir, stâlpul de nădejde al ţării atunci când marii boieri o trădau;
- sistemul de îngrădire a importurilor prin vămi, de umplere a pieţei naţionale cu mărfuri autohtone de foarte bună calitate, care mai erau încă privilegiate dacă se cotau şi pe pieţele ţărilor vecine, mai ales pe cele ale Răsăritului;
- sistemul de îngrădire a marii oligarhii administrative naţionale cu ajutorul strămoşeştii legi a pământului (*Jus*

valahum) care permitea ridicarea bruscă în vîrful piramidei statale a oamenilor de bună credinţă din popor (şi, la acest capitol, Movileştii nu sunt unica pildă, ba şi Petru Rareş e mai curând un simplu pescar, altoit pe un vlăstar de Muşatin).

Ne-am gândit noi să îngrădim monopolul complexului agroindustrial cu ajutorul răzeşilor şi să creăm astfel un cadru de concurenţă sănătoasă între firma agricolă, răzeşie şi fermier? Ne-am gândit noi să îngrădim importurile, dar în aşa fel încât produsele autohtone să crească şi să tot crească în calitate ca să cucerească pieţele ţărilor vecine? Ne-am gândit noi să instalăm un sistem politic (democratic, desigur), care ar reduce la minimum concentrarea puterii politice şi economice în numai câteva mâini, lucru de care trebuie să ne păzim ca de foc, deoarece anume în statele mici, subdezvoltate, aceasta se întîmplâ cel mai adesea?

Răspunsul la aceste întrebări nu sunt simple ţipete de "Vivat!", ci tomuri groase de analize economico – socio – politico - morale, diagnosticări, expertize şi reţete controlate din diferite unghiuri; fiindcă nu e vorba de o promenadă în Elveţia, ci de soarta viitoare a românilor dintre Nistru şi Prut (şi din Transnistria, desigur). N-am făcut nimic din toate astea, dar le-a făcut, de pildă, Nazarbaev, fără să bombardeze cu sîmburi Tiraspolul. Am bătut pasul pe loc tot cu vechea vorbă - să vedem ce-or face alţii. "Alţii" îşi creează "mase critice" de intelectuali. Noi, "hâtrii", nici "coşul de consum al gospodinei" (lucrul capital în economie) nu l-am cântărit, coş pe care Europa şi-l desenează grafic încă de pe la anul 1300 şi care, dacă e să-1 urmărim pe acelaşi Fernand Braudel, ne-ar fi spus multe despre noi cu ajutorul datelor obiective (dacă am fi cules aceste date şi le-am fi pus într-o bancă de informaţie, bancă pe care "marii reformatori moldoveni" au aruncat-o la groapa de gunoi deşi a fost votată de parlament chiar la propunerea subsemnatului încă în aprilie 1990).

Noi, "hîtrii", aşteptăm ce va face Rusia, Estonia, Kârgâzstanul. Nemernică hâtrie. Or, intelectualitatea Moldovei (economiştii, istoricii, agronomii, inginerii, filozofii, matematicienii, poeţii) sunt obligaţi să cerceteze în cel mai scurt timp modelul politic, economic, juridic, social şi cultural al Muşatinilor, dar şi al civilizaţiei moderne apusene cu toate angoasele ei, pentru ca Guvernul şi Parlamentul să poată desena calea noastră de mâine. Un guvern a ignorat deja calea aceasta a analizei şi expertizei serioase. Rămîne să vedem dacă noua axă Snegur-Muravschi va întoarce macazul spre farul ridicat de Japonia şi America, far pe care Arvin Toffler şi-a pus deja semnătura. Sau vom aştepta, cum ne-au tot învăţat comuniştii de cinci decenii, comanda de la Moscova (fie şi sub semnul dictonului "să vedem ce-or face ei"). Dar vom aştepta mult şi bine, până când Celeabinskul se va transforma în San-Fransisco sau Geneva.

Ce ne mai poate înjuga? Jocul sterp de-a democraţia pe care o cunoaştem doar din auzite şi pe care o folosim tot mai des doar în sensul lui Ivan Karamazov: *vsio pozvoleno!* Structurile comuniste vor fi înlocuite cu cele naţional-statale, care tot totalitariste vor rămîne, pentru că nu e Menghistu ultimul de pe lista naţionaliştilor africani "infiltrat de K.P.S.S. şi K.G.B. pentru a mări numărul negrilor din acele organizaţii". Structurile comuniste, ascunse în dosul structurilor naţional-statale, vor continua să hăituiascâ săracul nostru popor atâta timp cât nu ne vom pune serios pe carte. Nu, nu e vorba numai de şcoli, e vorba de schimbarea mentalului comunist al poporului, de reeducarea, reinstruirea populaţiei mature a Moldovei (şi, în primul rînd, a factorilor de decizie).

Avem o mulţime de avocaţi care îşi închipuie câ pot conduce destinele cetăţenilor Moldovei fără filosofie, fără artă şi, mai ales, fără arta vorbirii limbii noastre strămoşeşti. O fi el patriot până în măduva oaselor, dar dacă în anii cât i-a crescut barba n-a înţeles că un avocat e şi

un om de cultură, un fin cunoscător al limbii, că nu mai poate să "meargă cu vorba" şi să "primească legi", atunci halal de aşa patrioţi, halal de verbalismul lor deşuchiat de la multe întruniri unde poporul nu e educat, ci bovinizat. Suntem doldora de pedagogi care, atunci când ajung în perimetrul Putnei, întreabă unde-i talciocul. Suntem doldora de analfabeţi ce gâtuie ziua de mânie a copiilor noştri. Agronomii şi inginerii noştri sunt plictisiţi de carte, iar agronomul contemporan învaţă arta de a creşte roade mari şi sănătoase de la Shakespeare, domnilor, de la *Hokku,* de la picturile din nordul Moldovei, pe care noi nu vrem nici să le vedem.

Sărăcia spirituală naşte monştri, adică Violenţă, fiindcă fără o masă critică de intelectuali (nu e numaidecât să aibă diplome de la Sorbona) vom rătăci în colbul şi noroiul civilizaţiei, chiar dacă vom trăi tot în Europa. Ştiu că cei vizaţi îmi vor replica: strămoşii noştri n-au citit cărţi. Aşa e - n-au citit. Dar când ridici imensele tomuri de creaţie populară te apucă fiorii (de mândrie, desigur): un milion-două de oameni au creat şi păstrat atâta fără Academie. Acolo, la stână, cântecul bătrînesc, testament şi act cultural, moralitate şi joc, trecea fiinţa umană peste agresivitatea morţii, peste tristeţi, urât, calamităţi naturale şi sufleteşti, păcate cu voie şi fără voie, lâsîndu-ne nouă dreptul de a respira astăzi pentru acelaşi destin omenesc, vorba lui Heraclit.

Sărăcia spirituală naşte monştri - iată lucrul pe care îl ştia cu certitudine Ştefan cel Mare atunci când nu a comandat arhitecţilor şi meşterilor moldoveni nişte simple biserici ortodoxe, ci biserici ortodoxe moldoveneşti, lăcaşuri înguste, înalte, încrustate cu splendide firide şi ocniţe, cu turnul central apropiat de cer, de parcă ar fi o navă engleză din secolul XVIII, lăcaşuri în preajma cărora sufletul îşi mistuie ticăloşiile, lăcaşuri ridicate de oameni care nu aveau de unde şti ce va spune în secolul XX Pierre Chaunu despre arhitectură: "Exprimă, fără îndoială, cel mai bine sufletul unei epoci". Deci arhitectura Muşatinilor exprimă cel mai bine sufletul epocii lor.

Sărăcia spirituală naşte monştri - iată laitmotivul care explodează din picturile exterioare ale bisericilor din Nord (Voroneţ, Pătrăuţi, Moldoviţa, Humor, Suceviţa etc), picturi visate şi gândite de Petru Rareş, dar realizate de către breslele pictorilor pe care le înmulţea nu cu biciul, ci cu punerea artiştilor plastici în condiţia de a fi miluiţi cu dărnicie de domnitor. Arhitectura şi pictura comandată de Rareş cultiva masele, le civiliza într-un mod nou, deosebit de cel al cuvântului spus prin doine sau cântece bătrîneşti, pentru că o nouă ideologie electriza Europa, cea a primei Revoluţii industriale, şi această ideologie, după moda Florenţei, Veneţiei sau Genevei a fost răsădită în sol moldovenesc anume de Muşatini (şi de liderul lor de necontestat Ştefan cel Mare şi Sfânt)

Sărăcia spirituală naşte monştri - iată poate al patrulea postulat al modelului Muşatin şi nu uit când spun lucrurile astea că oamenii se trăgeau în ţeapă în acele timpuri, că pentru un cal furat ţi se tăia capul, că oştenii lui Ştefan nu luau prizonieri. Asta era democraţia întregii Europe pe atunci. La fel, în cea mai prosperă hală a civilizaţiei de la 1470, în Veneţia, erai imediat spânzurat dacă chemai muncitorii la nesupunere Seniorei. Iar Giordano Bruno era ars pe rug (tot în Italia) pentru nişte vorbe despre stelele cerului...

Acum, noi, ce facem cu democraţia? Importăm modelele apusene (iar asta înseamnă multă muncă intelectuală în primul rînd) pentru că e vorba de democraţia celei de a treia Revoluţii industriale, sau apărăm unitatea moldovenilor, blamând culturile, tradiţiile şi tehnologiile? Ne transformăm în purtătorii adevărurilor în ultimă instanţă nu de aceea că purtăm în noi ajunsurile civilizaţiei moderne şi clasice, ci din simplul motiv că la un anumit moment istoric am riscat mai mult ca alţii? Riscul,

ca riscul, dar ce are el cu viitorul nostru, cum instaurăm Democraţia fără cunoştinţe, cu o inteligenţă aproximativă, cu o ştiinţă de carte de râsul găinilor? Ce facem atunci când osârdia intelectuală nu dă poporului modelele lumii armonizate cu modele ţării noastre, decapitată fără de voie de propria memorie? Poporul ce se tăvăleşte încă în băltoaca mizeriei comuniste nu va lua oare ce îi stă mai sub mână, adică acelaşi mecanism politic, economic, social, adică tot pe cel comunist dar cu fardată faţă naţională? Modelul naţional fără cultura profundă ne răstoarnă direct în Somalia şi Ciad (cu care, se pare, ceva ne înrudeşte).

Cel care nu şi-a onorat sufletul cu aureola culturii nu va observa cum este manipulat cu preţurile, cu vinderea avutului Republicii, cu prostituarea tinerei generaţii, cu legi făcute anapoda. El nu are argumente ştiinţifice sau culturale. El acţionează cu ajutorul filosofiei mitingului de 7 noiembrie - cine nu e cu mine este împotriva mea, - filosofie comunistă, dar care e tolerată în rândul suprapatrioţilor noştri. Poţi fi trădător, poţi fi prost, bleg etc, doar de aceea că nu eşti cu ei. Biberonul comunist e înlocuit rapid cu cel naţionalist - moldovenist. Nu cunosc o stratagemă mai rea pentru poporul nostru. De ce să rămânem subdezvoltaţi atunci când, reeducând poporul, ne putem cuceri independenţa cu bogăţia noastră materială şi spirituală? Oameni muncitori avem de ajuns şi de rămas - trebuie să-i transformăm în oameni culţi. Deci, liberi. Mai mulţi oameni liberi înseamnă mai mulţi avocaţi culţi, mai mulţi economişti culţi, mai mulţi ingineri culţi, mai mulţi agronomi culţi, mai mulţi pedagogi culţi, mai mulţi, cât mai mulţi... Înţeleg că nu aceste fraze ne vor transforma peste noapte, e necesară o încordare maximă a întregului nostru potenţial intelectual şi abia atunci democraţia celei de a treia Revoluţii tehnologice ne va arăta şi nouă adevărata ei faţă (dibuită de Toffler). Va conduce cel deştept, nu cel violent... Va conduce cel care va şti mai mult... Va birui Binele, nu Răul... Vom intra în Europa, nu în Asia. Vom instaura un sistem democratic viu, sănătos. Şi nu ne vom juca de-a democraţia cu ranga minerului...

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. F. Braudel. *Structurile cotidianului*. V1-2. Ed. Meridiane, Bucureşti, 1984
2. F. Braudel. *Jocurile schimbului*. V. 1-2. Ed. Meridiane, Bucureşti, 1985
3. F. Braudel. *Timpul lumii*. V. 1-2. Ed. Meridiane, Bucureşti, 1989
4. P. Chaunu. *Civilizaţia Europei clasice*. V. 1-3. Ed. Meridiane, Bucureşti, 1989
5. D. Gabor şi alţii. *Să ieşim din epoca risipei.* Ed. Politică, Bucureşti, 1983
6. T. Kotarbinski.*Tratat despre lucrul făcut bine*. Ed. Politică, Bucureşti, 1976
7. M. Musaruvic, E. Pestei. *Omenirea la răspântie*. Ed. Politica, Bucureşti, 1975
8. A. Herrera şi alţii. *Catastrofă sau o nouă societate*. Ed. Politică, Bucureşti, 1981
9. A. Peccei, E. Saouma şi alţii. *Hrana pentru 6 miliarde*. Ed. Politică, Bucureşti, 1986
10. B. Shneider. *Revoluţia desculţilor*. Ed. Politică, Bucureşti, 1988
11. J. K. Galbraith. *Ştiinţa economică şi interesul public*. Ed. Politică, Bucureşti, 1982
12. J. Tinbergen. *Restructurarea ordinii internaţionale*. Ed. Politică, Bucureşti, 1978
13. N. Georgescu-Roegen. *Legea entropiei şi procesul economic*. Ed. Politică, Bucureşti, 1979
14. S. Lupaşco. *Logica dinamică a contradictoriului*. Ed. Politică, Bucureşti, 1982
15. C. Levi-Strauss. *Antropologia structurală*. Ed. Politică, Bucureşti, 1978
16. H. Marcuse. *Scrieri filozofice*. Ed. Politică, Bucureşti, 1972
17. A. Toffler. *Şocul viitorului*. Ed. Politică, Bucureşti, 1972
18. M. McLuhan. *Galaxia Gutenberg*. Ed. Politică, Bucureşti, 1974
19. I. Prigogine, I. Stengers. *Noua alianţă*. Ed. Politică, Bucureşti, 1984
20. M. Dufrenne. *Poeticul.* Univers, Bucureşti, 1971
21. V. Drăguţ. *La peinture murale de la Moldavie*. Ed. Meridiane, Bucureşti 1983
22. M. Eminescu. *Opere. V. X (Publicistica).* Ed. Academiei, Bucureşti, 1989

"Sfatul Ţării", 14 iunie 1991

UN CRONICAR DIN MILENIUL III

Dr. Vlad Ciubucciu

Mihail Sadoveanu, cunoscutul nostru povestitor si istoric, reactualizând o veche legendă despre primul dialog al neamului nostru cu Sfântul Dumnezeu, punea accent pe o trăsătură, chipurile, specifică acestui neam. În ziua când Creatorul lumii a chemat la El seminţiile pământului şi le-a împărţit cu dărnicie ape, munţi şi păduri, ai noştri au întârziat. Bunul Dumnezeu, înduioşat că totuşi s-au prezentat în faţa-I, i-a întrebat:

- Dar vouă ce să vă mai dau?

În fine, le-a dat ceva: **citera.**

Aşa susţine Sadoveanu.

După cum se vede, de la Dumnezeu ne mai rămase încă ceva: un "picior" de ţărână mănoasă şi o "bucăţică" de rai, deoarece împărţania divină se făcuse chiar în Rai.

De atunci încoace neamul nostru cântă:

"Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai…"

Costache Negruzzi, cu mai multe decenii în urmă, a spus un adevăr inedit: că Dumnezeu ne-a dat ceva mai substanţial: minte. Mintea cea de pe urmă a moldoveanului.

Pe drept cuvânt, deoarece secole şi secole am zăbovit până când ne-am dumerit că neamul acesta a născut atâţia oameni de cultură, cronicari ai vremii, cronicari de viţă, "bărbaţii Moldovei", cum le-a spus Grigore Vieru.

Astfel de bărbaţi născutu-s-au şi în zilele noastre. Şi noi îi vedem şi nu-i vedem, îi ştim şi nu prea, de parcă ar fi avut dreptate C. Negruzzi.

Aceste gânduri mă copleşesc de fiecare dată când am onoarea să-l prezint în faţa publicului, de regulă profesoral sau studenţesc, pe Ştefan Sorin Gorovei din Iaşi, savant, proeminent istoric român.

Născut la Fălticeni la 28 iulie 1948, fiul lui Sorin Gorovei şi-a făcut studiile în localitatea natală, la Şcoala "Al. I. Cuza", apoi la Liceul "Nicu Gane" (bacalaureat – 1966, cu diplomă de onoare); face apoi studii universitare în istorie la Iaşi (licenţa în 1971, ca şef al promoţiei pe ţară), precum ni-l prezintă Cătălin Ciolca în "**Cartea Fălticenilor – de la A la Z"** .(Iaşi, Editura "Omnia", 2005, p. 95)

Doctor în istorie (din 1993), profesor titular şi şef al Catedrei de istorie medievală la Facultatea de istorie a Universităţii "Al. I. Cuza" (din 1999). Între anii 1971 şi 1977 a activat ca redactor la "**Magazin istoric**", apoi ca cercetător ştiinţific la Institutul de Istorie "A. D. Xenopol" din Iaşi, coordonator al Sectorului Istorie Medievală, secretar ştiinţific (1978 – 1989) şi redactor-şef (1990 – 1996) al "**Anuarului institutului**".

Energic publicist, propagator al adevărului istoric, îl aflăm coordonator la "**Revue des Etudes Roumaines**" (1993), redactor-şef al "**Arhivei Genealogice**", membru în comitetele de redacţie ale unor publicaţii cu profil istoric.

Genealogist de talie europeană, membru-fondator (1971) al Comisiei de Heraldică, Genealogie si Sigilografie a Academiei, precum şi al Institutului Român de Genealogie şi Heraldică "Sever Zotta" şi al Academiei Internaţionale de Genealogie (1998).

În principal, studiile şi cercetările sale vizează istoria românească medievală (politică, socială, ecleziastică), genealogia si heraldica.

Ca autor, este cunoscut şi în Republica Moldova cu publicaţiile "**Dragoş şi Bogdan, întemeietorii Moldovei**" (1973); "**Fălticeni**" (1987, coautor); "**Muşatinii**" (1971, 1991, Chişinău); "**Petru Rareş**" (1982); "**Întemeierea Moldovei. Probleme controversate**" (1998); "**Moldova Măriei-sale Ştefan cel Mare**", album (2004); **Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ştefan cel Mare**", în colaborare cu Maria Magdalena

Szekely, 2005 (în continuare "Princeps…").

Ultima din această listă, dar nu ultima din opera prodigiosului autor, această lucrare ştiinţifică a văzut lumina tiparului la editura "Muşatinii", Sfânta Mănăstire Putna. Cartea a fost tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei si Rădăuţilor.

"Unică prin larga ei cuprindere", precum o prezinta în "Cuvânt înainte" Înalt Prea Sfinţitul Pimen, "lucrarea are darul de a ne face să înţelegem mai bine însemnătatea lui Ştefan cel Mare pentru neamul nostru şi pentru întreaga Creştinătate, la o vreme de mare cumpănă nu numai pentru Moldova, ci şi pentru intreaga Europă".

Tot aici, Înalt Prea Sfinţitul anticipează gândurile noastre de cititor atent şi, cu respectul cuvenit faţă de harnicul autor al cărţii, consemnează: "Rod al unei munci stăruitoare, consacrate cunoaşterii istoriei Moldovei, "Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ştefan cel Mare" este o lucrare întocmită nu numai cu rigoare ştiinţifică, dar şi cu deosebită căldură a inimii, stăpânită de dragostea ridicată la rangul de cult faţă de slăvitul voievod".

"Cu toate acestea, nici tenta panegiristică, nici tonul encomiastic, care au caracterizat multe lucrări similare, nu se află în paginile acestei cărţi".

După o lectură integrală, nevinovată, a cărţii, când adesea eşti îndemnat de dorinţă să mai revii asupra textului inedit despre viaţa şi activitatea Marelui Voievod, cântăreşti în mintea proprie orice detaliu plin de inovaţie (să ne amintim că, pe la Chişinău, noi, uneori, "inventăm bicicleta"), nu poţi să nu savurezi creştineasca constatare a Înalt Prea Sfinţitului Pimen: "Cu justă măsură, se adună aici toate cunoştinţele despre marele domn, fără să lipsească amănuntele pe care, deseori, istoricii le trec sub tăcere ori le rezervă studiilor socotite de "strictă specialitate", în loc să le dea cuvenita explicare".

"Cuvenita explicare", la multe chestiuni de istorie a Moldovei, am prins-o adesea din gura Domnului Ştefan Gorovei, pe care îl cunosc din anii de "suveranizare" a noastră din cadrul sedinţelor congreselor internaţionale la genealogie, organizate de Domnia sa în fiecare primăvară la Iaşi, dar, mai ales, din lectura publicaţiilor sale de înaltă ţinută ştiinţifică.

Pe parcurs, am constatat rolul primordial, militant, al savantului Şt. Gorovei în elaborarea în continuare şi promovarea consecventă şi intransigentă a filosofiei istoriei neamului nostru, în cultivarea la cititorul ordinar, în primul rând la studenţi, chiar şi la colegii noştri de breaslă, mai puţin iniţiaţi, a nivelului de dezvoltare intelectuală profesională privind gândirea istorică şi anume gândirea critică. În acest punct vulnerabil, Domnia sa se evidenţiază prin tonalitate specifică, toleranţă şi subtil tact profesional într-o dibace împletitură cu exigenţa.

Pentru cititorul din Republica Moldova care urmează să procure valoroasa carte "**Princeps**…" a lui Şt. Gorovei ar fi bine-venite două-trei rânduri privind structura publicaţiei. Autorul ne-o propune în şase "cărţi": **Cartea I. "Răsăritul"; Cartea II. "Spre zările împărăteşti"; Cartea III**. "**Marea politică"; Cartea IV. "Marea rugăciune"; Cartea V. "Apusul"; Cartea VI. "Ştefan cel Mare, "bunul suveran**". Aceste intitulări preferate de autor, inteligibile doar după lecturarea lor, cu lux de amănunte şi argumente irefutabile, reflectă fenomenele personalităţii şi epocii ştefaniene, complexitatea acestei epoci pline de evenimente aruncate în colbul uitării, dar şi a procesului de lungă durată de cercetare ştiinţifică şi de scoatere în lumină a adevărului istoric.

Generaţii de istorici, care s-au consacrat operei de elucidare a epocii ştefaniene, s-au ciocnit de latura întunecoasă şi contradictorie a izvoarelor istorice, promovând concluzii controversate, pe alocuri împletite cu aura legendei. Şi fiecare informaţie, în parte, trecând în conştiinţa publicului plin de

evlavie pentru Marele voievod, căpătat-a valoare de înaltă probitate a adevărului istoric, implacabil şi sfânt; în realitate, se propagă în anumite cazuri falsul şi minciuna.

Cartea "**Princeps**…" a lui Şt. Gorovei, precum şi întreaga lui activitate de salahor în ştiinţa istorică, vine să limpezească multe din problemele controversate ale vieţii şi activităţii lui Ştefan cel Mare.

În mediul pluralist, insuficient cultivat sub aspect informativ şi teoretic, calităţile profesionale indiscutabile ale savantului Ştefan Gorovei se impun cu autoritate şi strictă necesitate. Mai ales când "despre familia lui Ştefan cel Mare", dacă ne referim şi noi anume la familia Voievodului, precum începe autorul Cartea I. "Răsăritul", "există puţine informaţii directe şi sigure, cele mai multe cunoştinţe din acest domeniu fiind rezultatul reconstituirilor propuse de istorici, pe temeiul interpretării izvoarelor."

"Este cert că Ştefan era fiul domnului Moldovei, Bogdan al II-lea şi al Oltei, dar ascendenţa şi înrudirile părinţilor stau încă sub semnul controverselor."

Printre chestiunile controversate sunt menţionate mai multe. Unele dintre ele, pătrunse în paginile de manual scolar, au intrat adânc în conştiinţa mai multor generaţii. Bunăoară, Alexandru cel Bun – bunic al Voievodului; între timp se vehiculează ideea altui bunic – Bogdan jupanul, fratele mai mic al lui Alexandru cel Bun. Ultima idee a fost vehiculată de episcopul Melhisedec, care, la 1883, la biserica sf. Nicolae din Rădăuţi, citise inscripţia respectivă pe piatra funerară, pusă la 1480 de către Ştefan cel Mare. Ulterior, episcopul a renunţat la cele relatate şi s-a raliat la ipoteza susţinută de savanţii români care susţineau informaţia polonezului Jan Dlugosz.

Se discută numele paralel, dublu al mamei lui Ştefan cel Mare: ***Oltea- Maria***. Cu mâna uşoară a lui N. Iorga, din tinereţe, se mai consideră, fără argumente, că Maria e numele de monahie al Oltei. Acest gând a servit lui A. Strâmbeanu, autor al dramei istorice "**Oltea**", drept filon dramaturgic.

Sunt ştiute numele fraţilor şi surorilor lui Ştefan cel Mare, conform Pomelnicului de la Bistriţa (Ioachim, Ion, Cârstea, Maria si Sora). Fără vreun argument, Nicolae Grigoraş (**"Moldova lui Ştefan cel Mare"**, Chişinău, 1992) o include între surori şi pe Grăjdana.

Se mai discută şi asupra lui Alexandru, "prea iubit fiu" al Voievodului, în mod artificial complicând destinul "Măruşcăi, mama lui Alexandru", care i-ar fi născut lui Ştefan un fiu nelegitim, cu acelaşi nume.

Acestea şi multe alte chestiuni controversate sunt, cu răbdare, profundă competenţă şi respect demn de invidiat fată de sursele istorice bibliografice şi speranţa nestramutată că "eventualele cercetări viitoare vor ajunge, poate, la unele concluzii mai ferme cu privire la statutul acestui fiu domnesc", dar şi cu privire la celelalte chestiuni încâlcite de înşişi istorici.

De altfel, unele cercetări interdisciplinare (istorico-lingvistice) au aruncat deja o anumită lumină asupra unora dintre acestea.

În primul rând, în privinţa bunicului lui Ştefan cel Mare rămâne mereu în vigoare părerea credibilă a episcopului polonez Jan Dlugosz, contemporan Voievodului, în favoarea lui Alexandru cel Bun. Această părere este interpretată de traducătorii din slavonă a textului de pe piatra mormântală, descoperită de Melhisedec: cuvântul "**ded** " înseamnă şi bunic, dar şi unchi; la fel "**zeati** " înseamnă ginere, dar şi cumnat (să ne amintim de scrisoarea regelui polon către Petru I Muşat: "**naş drug i zeati** "). În cărţile domneşti de la Ştefan cel Mare, el îl numeşte permanent pe Alexandru cel Bun "**ded"**: 1479, mai 7, Cartea de danie mănăstirii Putna pentru satul Târnăuca – "**dedom naşîm Alexandrom voievodoi**" ; 1488, aprilie 5, Cartea de miluire pârcălabului Duma pentru satul de pe Bogdana şi seliştea de pe Trotuş – "**is privilie deda naşego Alexandra voievodî**

”; 1490, noiembrie 26, Cartea de danie mănăstirii Voroneţ pentru satul Poiana de la Gura Homorului, primit de domn de la mănăstirea Homorului, în schimbul satului Glodeni – “**i is privilia ot deda naşego, ot Alexandra voievodî** “. Iar fiul lui Ştefan cel Mare, Bogdan III, scrie, la 1515, decembrie 21, în Cartea de danie pentru mănăstirea Voroneţ a satului Bucureşti pe Moldova: “**ot prededa naşego Alexandra voievodî** “, deci străbunic. Interesant termen este utilizat în cartea de întăritură a lui Ştefăniţă vodă din 1517, decembrie 15, pentru vistiernicul Ieremia, jumătate de sat pe ceea parte de Bâc, în faţa băii lui Albaş, la Fântâna Mare – unde feciorii lui Alexandru cel Bun, Iliaş şi Ştefan, asociaţi la domnie, scriu: “**ot naşih preunkov** ” (preunchi, termen neutilizat la 1480 de pisarii lui Ştefan cel Mare). Pe Ştefan cel Mare, Ştefăniţa vodă îl considera “**ded**” (bunic).

Ultimele realizări ale ştiinţei în domeniul onomasticii anulează definitiv “basmul” privind “monahia” Oltea-Maria. O analiză minuţioasă a numelor de persoană din Evul Mediu scoate în vileag o perioadă specifică în istoria acestor nume şi anume tranziţia treptată de la numele de botez precreştine (păgâneşti) la cele creştineşti. Strămoşii noştri, născuţi creştini, timp îndelungat au purtat nume de persoană precreştine. Sub presiunea pozitivă a bisericii creştine apar prenume biblice, calendaristice, de fapt ca nume oficiale. În prima etapă, cele oficiale sunt ţinute pentru cazuri aparte, în realitate utilizându-se un nume vechi (păgânesc), “nume de casă”, paralel.

Numele dublu este semnalat şi în Lituania, precum precizează C. Rezachevici, un bun cunoscător al arhivelor poloneze, afirmând cu limpezime că “principesele lituane primeau adesea numele Ana la botez, de pildă: ***Aldona-Ana***, prima soţie a lui Cazimir cel Mare, sau ***Danuta-Ana***, sora Ringalei, soţia lui Janusz I, cneazul Mazoviei”. După C. Rezachevici, soţia lituaniană a lui Alexandru cel Bun, ***Ringala***, de asemenea avea nume dublu, ***Ana***: “… domina Anna alias Ringala soror serenitas carissima” sau “domina Anna alias Ringala ducissa in Olesco”. Deci C. Rezachevici susţine, pe drept cuvânt, că Ana este numele creştin al Ringalei. Domnia sa a atestat şi alte cazuri de folosire a numelui dublu la un fiu al lui Gedimin, mare duce al Lituaniei, **Korybut-Dimitrie**, creştinat la 1386, decedat la 1404. Acest fenomen este atestat şi în Rusia medievală, la 1538, de acad. S. Veselovschi în cartea „**Onomastikon**”: **Puh-Ivan**...

Regretatul Gheorghe Pungă, considera acest sistem de nominalizare dublă a persoanei drept “o modă întâlnită în Regatul vecin, care nu este atestată şi de izvoarele moldoveneşti”.

Dar ***Muşata-Margareta***? Dar ***Laţcu-Teodor***? (v. Dosoftei, “**Domnii Ţării Moldovei**”: “…Pre Teodor Bogdanovici, Laţco să numeaşte”). La fel: ***Neacşa-Ana, Chiajna-Anastasia***, respective soţia şi o fiică a lui Alexandru cel Bun; ***Oltea-Maria***, ***Măruşca*** (!) – ***Eudochia***, ***Voichiţa-Maria***, mama şi două soţii ale lui Ştefan cel Mare; ***Bâia-Maria***, una din cele trei soţii ale lui Constantin Cantemir. Dar (chiar la finele sec. al XIX-lea) ***Floare-Ecaterina***, bunica din Botoşani a acad. M. Cimpoi? Dar ***Lupu-Vasile***? ***Cantemir-Constantin***?

“Izvoarele moldoveneşti” tac în ceea ce priveşte mai multe fenomene de acest fel, deoarece, ca atare, ele nu constituiau ceva ieşit din comun, ci un procedeu simplu, obişnuit, de trecere, în anumite cazuri, de la un nume precreştin la unul (dublu) creştinesc. Acest gând ne este bine ilustrat de cele două exemple semnificative de mai jos.

Marele boier Lupu (fiul lui) Coci, devenind domn al Moldovei, preia numele creştinesc Vasile – conform tradiţiei şi insistenţei bisericii creştine, persoana nu putea să fie “pomăzuită” domn cu nume “păgânesc”. În consecinţă, a devenit Vasile Lupu; al doilea nume este, fireşte, vechiul său nume, precreştin. Timp îndelungat s-a

crezut că "Lupu" e nume de… familie, nu cel paralel, precreştin.

Unul din urmaşii lui Siliş din Siliştenii Fălciului, răzeş scăpătat, cu nume provincial, precreştin, Cantemir, viaţa întreagă şi-a câştigat pâinea cea de toate zilele cu braţ voinic de ostaş. La bătrâneţe, a fost şi el "pomăzuit" cu nume creştinesc – Constantin. Celălalt nume, de provincie, i s-a alăturat, în mod firesc, trecând la urmaşi ca patronimic, apoi ca nume de familie.

Concepţia enunţată mai sus privind perioada istorică de tranziţie de la numele străvechi la cele creştineşti facilitează şi lămurirea chestiunii "controversate" a celor doi Alexandru, chipurile fii ai lui Ştefan cel Mare – fiul Eudochiei, legitim, şi fiul Măruşcăi, "natural", cum ar fi dorit să deschidă gura cineva, însă şi-a dat seama că în Pomelnicul de la Bistriţa nu erau incluse soţiile nelegitime ale domnitorilor.

Din cartea de danie pentru Sf. Munte din 1466, aflăm că "copiii noştri dăruiţi de Dumnezeu, Alexandru şi Elena" sunt ai Eudochiei, care avea "numele de casă", precreştin, Măruşca, consemnată în Pomelnicul mănăstirii Bistriţa "în şirul doamnelor lui Ştefan vodă, o Măruşcă, mama lui Alexandru". Iată cheia rezolvării pe depline a problemei: prima soţie legitimă a lui Ştefan cel Mare a fost ***Măruşca-Eudochia***. Numele Măruşcăi, înregistrat în Pomelnic după numele Eudochiei şi al celor două doamne Maria, ca "ultimă soţie" a lui Ştefan vodă, constituie un lapsus în informaţia istorică ce a ajuns la urechea pisarului mănăstiresc peste ani, din auzite. Aici aflăm şi răspuns la o eventuală întrebare: de ce "izvoarele cunoscute nu vorbesc niciodată despre o atare căsătorie."

O altă chestiune controversată se referă la numele soţului Muşatei-Margareta, una din nurorile lui Bogdan I Descălecătorul. În Pomelnicul de la Bistriţa, după numele lui Bogdan I e înscris Laţcu, apoi enigmaticul Costea. În cartea sa "Muşatinii" (1975, reeditată la Chişinău în 1991), Şt. Gorovei, după ce scrie că "e clar că avem de a face cu un personaj inexistent ca atare", menţionează în subsol: "Costea voievod, din pomelnicul bistriţean, trebuie să fie identic cu Ştefan din cronica lui Dlugosz." După dibuirile lui Gh. Şincai şi P. P. Panaitescu se profilează gândul că Ştefan a fost alt fiu al lui Bogdan I şi că el (după Şincai) a fost părintele lui Petru I (Muşat). În consecinţă, în schema genealogică a bogdăneştilor (muşatinilor) din carte Ştefan apare ca părinte al lui Petru I şi Roman I, deci ca soţ al Muşatei-Margareta.

Peste ani, în urma unei munci enorme de confruntare a zgârcitelor şi încurcatelor surse istorice, arhiprudentul Şt. Gorovei revine la "misteriosul" Costea. În cartea **"Întemeierea Moldovei. Probleme controversate**" (1996), Domnia sa, la întrebarea "Şi ce rămâne cert?" răspunde: "Rămâne ştirea din Pomelnicul Bistriţei; cred, azi, că unul din fiii lui Bogdan I s-a numit Costea; el a trebuit să fie soţul Muşatei-Margareta şi tatăl fraţilor Petru I şi Roman I. Aceasta mi se pare, în stadiul actual al informaţiilor şi al interpretărilor, singura concluzie acceptabilă." Oare?

Am pus acest semn de întrebare constatând un fapt regretabil şi anume că istoricii neglijează involuntar principiul interdisciplinarităţii, cum ar fi, în cazul dat, ultimele realizări ale ştiinţei lingvistice, domeniul onomasticii. Câte cineva îşi permite uneori să rezolve o problemă onomastică fără pregătirea profesională cuvenită, impunând publicului, prin autoritate academică, soluţii aberante. Ilustrul istoric C. Cihodaru, dorind să sublinieze identitatea semantică a numelui dublu Neacşa-Ana, soţia lui Alexandru cel Bun, explică faptul că Neacşa ar fi un deminutiv de la Ana (Anica), "prin sufixul *-şa*, moştenit din vechea slavonă (ba, e de obârşie traco-dacă – n. ns.), ca în Focşa, Lupşa, Tomşa etc." : (?) Ana – Anica – Anicşa –Aneacşa – Neacşa" (corect: Neaga – Neagşa – Neacşa). În alte cazuri, istoricii "presupun" că unele nume "se traduc reciproc": Margareta şi Muşata,

bunăoară. Dar de ce "nu se traduc", întrebăm noi, numele Laţcu-Teodor, Ringala-Ana, Oltea-Maria, Voichiţa-Maria, Bâia-Maria, Floare-Ecaterina?

Eruditul Iorgu Iordan ("**Toponimia românească**," 1963) "traduce" numele Muşat printr-un adjectiv hipocoristic ("ivit în vorbirea copiilor") "de la un mai vechi (în)frumuşat." Pentru transformarea banală a lui "(în)frumuşat" în "muşat", propune "să se compare "mumos" pentru "frumos" din vorbirea copiilor", lucru absolut lipsit de seriozitate. Aberaţii de acest gen mai apar şi acum în mass-media.

Muşata, nora lui Bogdan I, are nume maramureşean. Corect. Dar la fel de corect e şi faptul că etimonul Muş(a) e încetăţenit în spaţiul mare traco-dac. Între anii 1399 şi 1621 numele feminin Muşa e atestat în actele scrise în Moldova de 83 de ori (v. Al. I. Gonţa "**Indicele numelor de persoane**"). În perioada 1476 – 1569, derivatul sufixat, masculin, Muşat (Muşea + suf. -at) figurează în şapte hrisoave medievale. Derivatul feminin Muşata (Muşa + suf. -ata) l-am atestat şi în registrele mitricale ale unor biserici din Basarabia în sec. XIX.

Numele dublu Muşata-Margareta constituie un fenomen onomastic, specific Evului Mediu şi ilustrează procesul de nominalizare (botez) a persoanei, creştineşte, alături de prenumele tradiţional, precreştin. Acest lucru este bine exemplificat de C. Rezachevici (v. mai sus: Aldona-Ana; Anna alias Ringala). Istoria onomasticii din Ţara Moldovei e plină de astfel de nume, unde primul nume e precreştin. Repetăm: Laţcu-Teodor, Muşata-Margareta, Neacşa-Ana, Ringala-Ana, Oltea-Maria, Măruşca-Eudochia, Voichiţa-Maria, Chiajna-Maria (să nu se confunde cu **kneajna** "domniţă"), Bâia-Maria, Lupu-Vasile, Cantemir-Constantin, Floare-Ecaterina ş.a.

În această clară listă onomastică se înscrie şi alt nume dublu: Cost(e)a-Ştefan, un alt fiu al lui Bogdan I, soţul Muşatei-Margareta şi tată al lui Petru I şi Roman I.

Aici e **răspunsul-cheie** la întrebarea sacramentală, pusă în 1996 ("**Întemeierea Moldovei**", p. 117) de Ştefan Gorovei: "… **Tatăl lui Petru I a fost Costea sau Ştefan?**

Acest răspuns vine să facă dreptate şi pisarului Pomelnicului bistriţean (care l-a inclus imediat după Laţcu pe Costea voievod), şi reputatului analist polonez Jan Dlugosz (că un fiu al lui Bogdan I a fost Ştefan), anume acum când minţile iscoditoare ale iluştrilor noştri savanţi istorici au atins pragul adevărului în privinţa "**identităţii Costea-Ştefan**", dar n-au curajul să pronunţe "**verdictul categoric**" asupra faptului. Mai bine-zis, nu am observat simpla verigă din câmpul informaţional – numele dublu, practicat de strămoşi.

În încheiere, câteva neclarităţi, care, cu "avizul şi completările prof. Şt. Gorovei, Universitatea „A. I.Cuza", Iaşi, şi dr. C. Rezachevici, Institutul de Istorie „N. Iorga", Bucureşti, apar în 2004, în planşa editată la Chişinău „**Dinastiile domneşti în Ţara Românească şi Ţara Moldovei. Arbori genealogici** (liniile principale)", autor Mihail Adauge:

1)fixarea în tulpina cărţii neamului bogdănesc (muşatin) a **unui alt** Petru I (1367-1368), chipurile fiu al unui Ştefan (+1368) şi nepot al lui BogdanI;

2)**cei doi** Alexandru, fii ai lui Ştefan cel Mare, **unul din ei**, desigur, **inexistent.**

Răspunsul la **prima „neclaritate**" l-am expus mai sus: soţul Muşatei-Margareta şi tatăl copiilor ei (Petru I, Roman I şi Ştefan) a fost Costea-Ştefan. Aici e cheia! Această cheie are la temelie nu o „presupunere" (cu care operau istoricii noştri de-a lungul secolelor), **ci o legitate concretă** (onomastică): **perioada de tranziţie de la numele precreştine la cele creştineşti, ortodoxe.**

În acest punct sunt bine susţinut de dr. Şt. Gorovei, care, în cartea sa „**Întemeierea Moldovei. Probleme controversate**" (Iaşi, 1997, pag. 130), relatează: „Iată acum şi schema genealogică pe care o propun pentru

familia domnească din veacul al XIV-lea". Şi anume: Bogdan I decedat 1367 = Maria – **Costea** decedat 1365\1367 (aici eu am concretizat: **Costea-Ştefan**!) – Margareta-Muşata, decedat 1393\1394, cu cei patru copii ai lor – **Ştefan** (decedat 1368); **Petru I** (decedat 1391); **Roman I** (decedat 1394) şi o soră (?).

Prin urmare, acel Ştefan (1368), fixat de M. Adauge în arborele genealogic „muşatin" ca fiu al lui Ştefan (decedat 1368) şi nepot a lui Bogdan I, a fost, de fapt, fiul Muşatei-Margareta şi al lui Costea-Ştefan, dar şi frate mai mare al lui Petru I şi Roman I.

Controversa istorică a cazului (lupta pentru putere după decesul din 1367 al lui Bogdan I, până la urcarea în scaun a lui Laţcu-Teodor) Ştefan-Petru I s-a conturat în circuitul ştiinţific după relatarea episcopului polon Jan Dlugosz privind şi bătălia de la Plonini, informaţie reactualizată de Gr. Ureche "prin intermediul cronicii lui Ioachim Bielski „ şi „repovestită" de el eronat, cum menţionează Şt. Gorovei. „Gr. Ureche l-a identificat pe acel Ştefan vodă, care ar fi murit la 1359 cu Ştefan I (1394-1399), fiul lui Roman I, mutând astfel lupta cu patru decenii mai târziu!" Eroarea a fost preluată mai târziu de N. Costin în letopiseţ, de Axinte Uricariul, apoi, într-o cronică maghiară a lui G. Pray (sec. XVIII) şi, cum observă cu fineţe Şt. Gorovei, „**cu autoritatea unui savant străin**", versiunea „cronologică şi genealogică s-a reîntors în istoriografia românească, fiind adoptată de A. D. Xenopol." Pentru publicul puţin iniţiat din R. Moldova, reproducem relatările prof. Şt. Gorovei, că eroarea săvârşită de Gr. Ureche a fost semnalată şi de Gh. Şincai („Istoria românilor"), care preciza: „se poate zice că Ştefan, ai căruia feciori, Ştefan şi Petru, s-au sfădit în anul de acum (1359), pentru domnia Moldovei, au fost feciorii lui Bogdan vodă". În 1956, istoricul P. Panaitescu socotea că Ştefan, adică **Costea-Ştefan** (după p. n.), tatăl celor doi fraţi adversari, Petru şi Roman, a fost un fiu al lui Bogdan I. La 1968, profesorul ieşean C. Cihodaru, în lucrarea „**Tradiţia letopiseţelor şi informaţia documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a sec. al XIV-lea**" completează aserţiunea genealogică a lui P. Panaitescu, corectând aspectul cronologic. „În ceea ce ne priveşte, intervine cu părerea Şt. Gorovei, socotim că episodul trebuie plasat la moartea lui Bogdan, în 1367".

Gândirea matură şi profunda competenţă profesională a prof. dr. Şt. Gorovei limpezeşte atât de bine chestiunea. Rămâne să decidă că o cratimă la **Costea-Ştefan** e legică şi bine-venită.

Încrengătura imediat în stânga la arborele „muşatinilor" (Bogdan I – Petru I (?) şi Ştefan (decedat 1368) cu fiul acestuia Ştefan (1368, născut în acelaş an?) trebuia să fie prezentată în planşa lui M. Adauge cu semn de întrebare (ca chestiune „controversată"). Sau, după părerea noastră,să nu fie pomenită deloc.

Privitor la răspunsul la **a doua „neclaritate**" din planşa lui M. Adauge ne-am pronunţat mai sus, când am indicat (în baza teoriei privind perioada istorică de tranziţie de la numele de botez precreştine la cele creştineşti; subsemnatul am şi studii de specialitate filologice) că pe prima soţie legitimă o chema **Măruşca-Eudochia** (**iată de ce** numele Măruşca, mama lui Alexandru, e înscris în Pomelnicul de la Bistriţa, dar ... nicăieri nu e scris că Voievodul **ar mai fi avut** o soţie legitimă!) Şi, în acest fel, Voievodul **nu a avut doi fii** cu numele Alexandru, ci numai pe „Alexandru prea iubit fiu", tatăl lui Ştefan Lăcustă (1538 – 1540).

Ca şi în cazul Măruşcăi (numele căreia figurează doar în Pomelnicul bistriţean, scris acolo, peste ani, de un călugăr care ştia ce ştia din auzite), „neclaritatea" cu cei doi Alexandru, fii ai lui Ştefan cel Mare, se limpezeşte, de asemenea, prin aplicarea binevoitoare a unei cratime**: Măruşca-Eudochia**, prima soţie legitimă a lui Ştefan cel Mare.

Dixi et salvavi anima mea.

SITUAŢIA SOCIAL – ECONOMICĂ A MOLDOVEI CĂTRE SFÂRŞITUL ANILOR `60 AI SEC. XX (II)

Boris Vizer, dr. hab., prof. univ.

Continuare din Nr.1(5),2007

A suferit anumite schimbări infrastructura republicii. Principalul mijloc de comunicare era transportul feroviar. În anii `60 reţeaua de căi ferate, având o lungime de 1070 km, aproape că nu se modificase, în timp ce traficul mărfurilor sporise de trei ori şi ceva. Pe căile ferate din Moldova, ce făceau parte componentă din regionala Odessa – Chişinău, au fost expediate în anul 1970 11,7 mii tone de mărfuri şi aduse în Moldova 22 mii tone, traficul de mărfuri constituind mai mult de 10,4 mln. tone/km. Au fost transportaţi 8 mln. de pasageri. A crescut considerabil ponderea transportului auto, dispunând la acea etapă de o reţea de 7100 km. Transportul fluvial scăzuse brusc până la 659 km. Apăruse reţeaua de gaz cu o lungime de 102 km.

Schimbări esenţiale s-au produs şi în comerţ. În comparaţie cu anul 1940, circulaţia mărfurilor cu amănuntul a sporit de la 44,3 mln. ruble până la 1751,5 mln. ruble[39]. Fondul de locuinţe alcătuia 11776 mii m^2. În această perioadă s-a desfăşurat procesul de electrificare şi gazificare a locuinţelor şi întreprinderilor. A evoluat sistemul de pregătire a cadrelor de specialişti. Cu toate acestea, economia republicii se afla într-o situaţie precară. În ce consta problema? Cauza principală o constituia nivelul de viaţă a maselor largi şi problemele sociale acute.

În primul rând, era vorba de izolarea, aproape în întregime, a Moldovei, ca şi a altor republici unionale şi autonome, de lumea externă. Întreaga viaţă economică, precum şi cea politică a republicii a fost supusă intereselor centrului imperial rus; toată economia republicilor unionale era legată de centru, prin intermediul căruia se realizau, în exclusivitate, relaţiile economice interrepublicane, precum şi cu alte state. În acele limite înguste, chiar şi în rarele cazuri când republicile deţineau dreptul de a transporta mărfuri peste hotare, venitul ajungea în mâinile aceluiaşi centru, care îl distribuia în mod neproporţional (până la 4% era restituit în bugetul republicilor). Monopolul socialist asupra producţiei a limitat economia republicilor şi le-a făcut dependente nu numai de centru, ci şi una de alta. Izolarea republicilor de piaţa mondială a fost şi este cea mai gravă consecinţă a funcţionării sistemului monopolist totalitar. Aceasta a determinat caracterul nefast al producţiei şi calitatea scăzută a mărfurilor ce nu puteau concura pe piaţa mondială. Mărfurile produse la întreprinderi socialiste puteau fi realizate doar în cadrul unei pieţe restrânse. În cazuri excepţionale, din cauza calităţii proaste, mărfurile exportate în afara pieţei unionale se vindeau la preţuri mult mai scăzute. Având piaţă de desfacere cu cerinţe scăzute în republicile unionale şi în aşa-zisele ţări ale lagărului socialist, întreprinderile şi gospodăriile nu erau interesate în perfecţionarea producţiei. Acest aspect avea o influenţă fatală asupra economiei ţinutului în genere.

Cele mai grave consecinţe le-au cauzat desproprietărirea populaţiei şi concentrarea întregii proprietăţi în mâinile statului. Chiar şi proprietatea numită cooperatistă, de fapt, era dirijată direct de către organele de stat corespunzătoare, inclusiv repartizarea producţiei şi a veniturilor, partea leului trecând în mâinile statului, de regulă, la preţuri derizorii. În anul 1970 mai mult de 70% din produsul social global al Republicii Moldova a fost obţinut la întreprinderile de stat (adică în domeniul proprietăţii de stat), 2,7% – la întreprinderile cooperatiste, 19,6% – în

colhozuri şi întreprinderi intercolhoznice, de fapt tot proprietate de stat, 7,2% – în gospodăriile auxiliare[40], care, dispunând de doar 7,0% din terenurile agricole din republică, produceau mai mult de 21% din producţia agricolă globală[41]. Mai adăugăm aici faptul că gospodăriile auxiliare nu dispuneau de tehnică, de mijloace de transport şi totuşi aveau o productivitate mult mai mare decât colhozurile şi sovhozurile.

Sectorul socialist contribuia puţin la mecanizarea complexă şi folosirea eficientă a mijloacelor tehnice. Din numărul total al muncitorilor din Moldova doar 45% utilizau instalaţiile automate, semiautomate sau automatizate[42]. Ceilalţi muncitori îşi îndeplineau munca manual, folosindu-se sporadic de unele mecanisme. În sovhozuri această cifră era şi mai mică: doar 14,4% din muncitori foloseau maşini şi mecanisme, 45% din numărul lor îşi îndeplineau funcţiile manual. În colhozuri acest nivel era şi mai jos.

Era scăzut şi nivelul industrial general al Moldovei. La sfârşitul anilor `60 cota industriei, a ramurilor de construcţie, transport şi comunicaţie constituia ceva mai mult de 50%[43]. Aportul agriculturii în producţia globală şi în sporirea venitului naţional era considerabil. În 1970, de exemplu, cota industriei în venitul naţional al republicii a atins 38,4%; cea a industriei de construcţii – 9,5%; a transportului şi a reţelei de comunicaţie – 2,3%; a altor ramuri (în afară de agricultură), inclusiv comerţul, aprovizionarea tehnico-materială etc. – 6,1%; a agriculturii – 25,5%[44]. Cota agriculturii în venitul naţional era şi mai mare [45]. Luând în considerare impozitul pe cifra de afaceri a valorii, care, de fapt, în majoritate absolută era creată în agricultură, dar prin sistemul comerţului de stat era trecută la industrie, cota agriculturii în producţia globală şi venitul sporesc cu încă 12%, iar în medie pe U.R.S.S. – cu 20%[46]. Toate acestea indică asupra activităţii slabe a industriei Moldovei. În sistemul fondurilor de producţie de bază partea industriei constituie 31,1%, iar cea a agriculturii – 42,3%[47].

Concentrarea producţiei în agricultură n-a determinat crearea gospodăriilor specializate. Specializarea era înfăptuită la nivelul unional şi raional. Gospodăriile continuau să rămână în urmă faţă de multe ramuri, având o bază materială redusă. Din acest punct de vedere, prezintă interes datele referitoare la structura fondurilor indivizibile: construcţiile şi blocurile de producţie constituiau 36,1% din volumul total al acestor fonduri, instalaţiile energetice, maşinile şi utilajul industrial – 13,9%; mijloacele de transport – 3,0%; vitele productive, păsările, stupii de albine – 8,2%; animalele de tracţiune – 0,9%; construcţiile şi inventarul de menire social-culturală – 7,1%; plantaţiile de livezi şi vii – 12,7%; alte fonduri indivizibile – 18,1%. În felul acesta, mijloacele tehnico-mobile constituiau o parte neînsemnată a bazei tehnico-materiale a producţiei agricole – mai puţin de 20%, ceea ce a şi determinat capacitatea energetică scăzută a muncii în agricultură. În anul 1970 unui lucrător îi revenea, în medie, 5,3 c.p., de două ori mai puţin decât media pe U.R.S.S. şi de zeci de ori mai puţin decât în ţările dezvoltate[48]. La un nivel scăzut era asigurarea tehnică a muncii în industrie – de două ori mai mică în comparaţie cu media pe U.R.S.S. şi de opt – nouă ori mai scăzută în comparaţie cu ţările dezvoltate.

Teoria economică sovietică considera localităţile săteşti doar sursă de producţie agricolă. Un timp îndelungat a fost stopată activitatea industrială a satului; iată de ce industria era concentrată mai ales în oraşe, mai rar în orăşele. Către mijlocul anilor `70 întreprinderile industriale de la sate produceau doar 9% din producţia globală a republicii[49]. Acest număr nesemnificativ de întreprinderi săteşti era reprezentat, exclusiv, de întreprinderi din industria alimentară, de construcţie şi cea de reparaţie a tehnicii agricole[50]. Concentrarea industriei în oraşe avea ca scop înlocuirea populaţiei băştinaşe prin

atragerea imigranţilor din alte centre ale U.R.S.S., inclusiv chiar din acelea care sufereau de lipsa cadrelor[51]. Cu alte cuvinte, industrializarea şi urbanizarea republicii, înfăptuite pe seama mijloacelor poporului băştinaş, aveau menirea să servească drept factor decisiv în deznaţionalizarea şi rusificarea românilor basarabeni şi a altor populaţii conlocuitoare. Anume acest fapt a cauzat contradicţiile etnice şi a generat lupta pentru renaşterea naţională a moldovenilor.

Despre activitatea industrială slabă a satului ne vorbesc elocvent datele privind preocupările populaţiei. Conform recensământului din 1970, în Moldova numărul populaţiei angajate în diferite ramuri ale economiei naţionale (în afară de gospodăriile auxiliare din agricultură) era de 1789 mii de oameni: muncitorii din sfera materială de producţie constituiau 86,3%, dintre care în industrie erau plasaţi 53,3%[52]. În agricultură şi gospodăria silvică erau implicaţi 958 mii de oameni, dintre care – 22,5% muncitori, 5,6% funcţionari (specialişti) şi 72,2% colhoznici; în comerţ, alimentarea publică, sistemul de colectare, asigurarea tehnico-materială şi realizare – 90 mii. În învăţământul public, ştiinţă, artă, în sistemul de ocrotire a sănătăţii, în gospodăria comunală şi de locuinţe, în sfera prestării serviciilor sociale, în organele de conducere şi în sistemul financiar activau 273 mii de oameni[53].

Cei 1190 mii de oameni din satele republicii erau repartizaţi în felul următor: în sfera producerii materiale munceau 1081 mii[54]; din numărul total al muncitorilor de la sate (316,5 mii) în industrie erau ocupaţi 36,8%; în agricultură şi silvicultură – 41,8%[55]. Cu alte cuvinte, majoritatea clasei muncitoare de la sate erau agricultori.

La sate şi la oraşe, foarte puţină populaţiei era încadrată în comerţ, în alimentarea publică, în sistemul de colectare, în asigurarea tehnico-materială, precum şi în ramurile economice nemateriale. Participarea redusă a populaţiei în sferele nemateriale şi în sfera prestării serviciilor sociale constituie o mărturie elocventă a unei economii slab dezvoltate. Este vorba de un sistem economic greşit ce prevedea implicarea populaţiei în producere, fără a asigura alte sfere ale vieţii economice şi sociale. În rezultat, enormele pierderi materiale au determinat, în mare măsură, stagnarea şi criza social-economică.

În procesul constituirii socialismului s-au produs schimbări radicale în viaţa socială. Etatizarea proprietăţii a lipsit poporul de mijloacele de producţie – temelia vieţii economice şi sociale şi a independenţei persoanei faţă de regim. Toate bunurile ţării au trecut sub gestiunea birocraţiei de partid şi de stat, ce dispunea de ele după bunul său plac, creând un sistem de exploatare cruntă a oamenilor muncii, bazat pe corupţie, jaf, crimă organizată, pe extinderea enormă a economiei tenebre şi a pieţei negre.

Totodată, statul sovietic a realizat un şir de programe sociale, a implementat învăţământul şi asigurarea medicală gratuită, a construit locuinţe de stat, s-au stabilit preţuri scăzute pentru locuinţe etc. Aceste programe, desigur, se realizau din contul populaţiei (prin impozite directe şi indirecte, remunerarea scăzută a muncii etc.), însă ele creau iluzia grijii administraţiei faţă de popor şi erau binevenite. Grosul fondurilor sociale era folosit, în majoritatea cazurilor, pentru elita birocratică, care dispunea de diverse înlesniri şi privilegii în salarizare şi repartizarea bunurilor materiale prin diferite metode, mai cu seamă ilegale (salarii suplimentare prin sistemul de premii, construirea spitalelor şi sanatoriilor, a caselor de odihnă, destinate numai nomenclaturii, oferirea pe gratis a vilelor luxoase, a pensiilor avansate, a tot felul de scutiri de plăţi – impozite pentru apartamente, călătorii în transportul obştesc etc.). Socialismul n-a realizat cea mai mare promisiune a partidului – stabilirea echităţii sociale între diferite grupuri şi clase sociale. Deja în primii ani

de după război decalajul dintre diferite păturI sociale ale populaţiei capătă dimensiuni considerabile. Anume în U.R.S.S. diferenţa dintre cele 10% ale populaţiei cu venituri maxime şi cele 10% de populaţie de la scara de jos devine mai mare decât în multe state capitaliste, chiar dintre cele dezvoltate.

Mult timp statistica sovietică n-a publicat informaţii privind veniturile şi consumul populaţiei, remunerarea muncii, pensionarea, mortalitatea, longevitatea medie a vieţii etc., aceşti indici fiind foarte mici în comparaţie cu situaţia din ţările dezvoltate şi chiar din ţările în curs de dezvoltare. Populaţia nu cunoştea situaţia reală în contextul comunităţii mondiale. În comparaţie cu anii războiului şi mai ales ai foamei din 1946 – 1947, clar lucru, ea se îmbunătăţise prin sporirea cantităţii de produse alimentare, haine, încălţăminte. Femeile, treptat, au fost scutite de necesitatea de a confecţiona obiecte de casă. Apăruseră, deşi cu mare întârziere faţă de ţările dezvoltate, aşa obiecte de uz casnic ca frigiderele, maşinile de spălat, plitele de gătit electrice şi cu gaz etc. Aceste schimbări erau determinate în special de progresul tehnic mondial, însă în conştiinţa populaţie, în multe cazuri, ele erau legate de sistemul sovietic.

Începând cu anul 1956, pentru colhoznici s-au stabilit pensii, care erau, de fapt, simbolice – 12 ruble pe lună. Treptat, în colhozuri se introduce plata în bani, venitul colhoznicilor fiind cu mult sub veniturile orăşenilor. Contradicţiile dintre sat şi oraş evoluează, ţărănimea fiind cea mai vulnerabilă pătură socială. Se micşorează impozitul agricol. Începând cu anul 1958, se anulează colectările obligatorii de produse agricole din gospodăriile auxiliare; în schimb, se reduc brusc loturile de pământ ale acestor gospodării. Propaganda sovietică insuflă la tot pasul ideea superiorităţii sistemului socialist, folosirea fondurilor sociale şi a sistemului de înlesniri. În acest fel, în condiţiile de izolare totală a populaţiei din U.R.S.S., nomenclatura îşi crea avantaje politice.

Conform unor date statistice, publicate în buletine cu destinaţie specială, doar pentru funcţionarii din vârful piramidei, venitul anual al unei familii de muncitori şi funcţionari din trei persoane alcătuia, în anul 1970, 2724,9 ruble sau 926,8 ruble pe cap de locuitor de toate categoriile sociale, cifră care se apropia de media venitului lunar al unui salariat din ţările capitaliste dezvoltate[56]. Din acest venit făceau parte şi veniturile din fondurile sociale, care constituiau, în medie, doar 130 ruble pe an pentru o familie[57], iată din ce cauză aceste cifre nu erau date publicităţii. Veniturile colhoznicilor erau şi mai mici. În anul 1970 ele constituiau 2214,6 ruble pentru o familie din patru persoane[58]. Unui membru al familiei îi revenea 46 ruble lunar. În 1970 doar 47,4% din venitul total al colhoznicilor erau acumulate din colhoz, locul de bază al muncii ţăranilor, în timp ce mica gospodărie auxiliară asigura aproape 40% din venitul total al acestei păturI sociale[59].

Până în anul 1953, mijloacele de propagare în masă trâmbiţau sus şi tare despre politica statului în sfera problemelor sociale, care consta în reducerea anuală a preţurilor la mărfurile industriale şi cele alimentare, care, de altfel, lipseau în reţeaua comercială. Până la moartea dictatorului Stalin tejghelele în magazine erau, de obicei, pustii. În urma unei asemenea reduceri, câştigau cei mai bine plătiţi şi cei care aveau acces la distribuirea bunurilor. Se creau condiţii favorabile pentru speculă şi furt. Deja în primii ani ai puterii sovietice ia amploare economia tenebră şi piaţa neagră.

Din a doua jumătate a anilor `50, statul recurge la politica de majorare a preţurilor şi a salariilor (mai lent), însă caracterul artificial al preţurilor, stabilite prin decrete, n-a facilitat stabilirea corectă a raportului dintre costul produsului şi preţul lui de comercializare. Criza economică în care se afla permanent

societatea sovietică se manifesta prin insolvabilitatea industriei producătoare faţă de cerinţele populaţiei.

Sunt cunoscute mai multe cazuri când poporul, copleşit de nevoi, se împotrivea sistemului totalitar de oprimare economică şi noului mod de viaţă stabilit prin constrângere. În acelaşi timp, o mare parte din populaţie s-a adaptat la condiţiile sociale şi culturale noi. Sistemul administrativ de comandă a privat angajaţii de răspundere şi iniţiativă personală. Etatizarea proprietăţii a condiţionat înstrăinarea oamenilor muncii de mijloacele de producţie; lumea s-a dezobişnuit să muncească din plin şi productiv. Corupţia, furturile, escrocheriile etc. devin parte componentă a modului de viaţă sovietic, mai ales al celor de la conducere. Un rol nefast a jucat şi migraţia scăpată de sub control a populaţiei alogene, care sosea în Moldova „înfloritoare" (cum i se zicea pe atunci) pentru a-şi aranja mai bine viaţa fără a munci din plin.

Puritatea morală, acumulată timp de secole de către băştinaşi, a fost zdruncinată. Furtişagul în domeniul proprietăţii de sat a devenit o obişnuinţă şi pentru păturile largi ale populaţiei. Aceasta stârnea revolta oamenilor cinstiţi, obişnuiţi cândva să trăiască din muncă. KGB-ul supraveghea peste tot populaţia. Prezentăm în continuare câteva relatări despre viaţa spirituală a oamenilor, mărturisite de persoane din diferite categorii sociale şi etnice şi reproduse din arhiva KGB-ului.

Profesorul de la şcoala din satul Larga, raionul Lipcani, M. M. Putea, menţiona: „*Eu nu doresc stabilirea Puterii Sovietice. Eu vreau ca Basarabia să fie independentă... Basarabenii au fost oameni cinstiţi, dar au venit ruşii şi i-au învăţat pe basarabeni să fure*"[60].

Natalia Voronin, rusoaică de naţionalitate, artistă la teatrul din Chişinău, într-o conversaţie cu colegii, consemna: „*Cu adevărat corupţia înfloreşte doar în U.R.S.S.: în nici o altă ţară din lume nu există asemenea corupţie*"[61].

Conferenţiarul Institutului Agricol din Chişinău Şcerbov N. A., rus de naţionalitate, menţiona: „*Dificultăţile cu care ne confruntăm nu sunt nişte consecinţe ale distrugerilor cauzate de război şi secetă, ci, în cea mai mare parte, se datorează situaţiei când grosul producţiei este folosit pentru întreţinerea birocraţiei parazitare a aparatelor de stat şi de partid, care trăncănesc mereu şi consumă bunurile produse de oamenii muncii, în timp ce aceştia din urmă suportă mari necazuri şi trăiesc în mizerie. La noi totul se bazează pe munca forţată. Muncitorii şi ţărănimea nu sunt interesaţi şi e revoltă. Toată producţia este luată de către stat şi folosită pentru aprovizionarea trântorilor* "[62].

Savcenco V. T., născut în Kazahstan, rus, şef de şantier la direcţia de construcţie şi asamblare a Ministerului Industriei Alimentare al R.S.S.M., spunea: „*Deja de 30 de ani eu cunosc ce este puterea sovietică. E vorba de promisiuni, speranţe, iar în consecinţă totul se reduce la minciuni şi intrigi... Numai în anii n.e.p.-ului oamenii au dus-o bine. De când s-a pus capăt n.e.p.-ului, poporul este revoltat de această conducere. Normele de muncă peste măsură de mari, salariile mizere, promisiuni deşarte, bârfelile din presă şi de la guvern – cu aceasta trăim noi la etapa actuală* "[63].

Iată cum aprecia condiţiile de viaţă inginerul-arhitect Bogovschi V. M.: „... *În ţările capitaliste viaţa e cu mult mai bună. Aş vrea să duc o viaţă asemănătoare cu cea a şomerilor de peste hotare. Am trăit pe timpul românilor şi am lucrat un timp ca paznic de noapte. Primeam mai mult decât acuma, deşi sunt inginer*"[64].

Situaţia colonială a R.S.S.M. s-a resimţit mai ales în domeniul social-cultural. Contribuind la dezvoltarea sistemului şcolar, a învăţământului superior şi profesional, la apariţia publicaţiilor literare şi de specialitate, la dezvoltarea teatrului, artei etc., centrul moscovit folosea aceste mijloace de propagandă în scopuri de rusificare. S-au

închis şcolile minorităţilor naţionale bulgare, evreieşti, ucrainene etc.; s-a redus treptat numărul şcolilor de limbă română. Deja către sfârşitul anilor `60 o mare parte din populaţie şi-a pierdut identitatea naţională. Conform recensământului din 1970, 113 mii de moldoveni din R.S.S.M. recunoşteau limba rusă drept limbă maternă, iar 21,6 mii de oameni – alte limbi.

O atitudine similară exista şi faţă de instituţiile preşcolare. Majoritatea grădiniţelor noi ce se deschideau erau ruse, în oraşe erau ruse exclusiv toate. Limba rusă era impusă pretutindeni drept limbă de stat. Încercările de a comunica în public în limba maternă erau calificate drept acte de naţionalism, iar persoana era acuzată prin diferite metode. Locurile mai prestigioase şi mai bine plătite erau ocupate de străinii care posedau mai bine limba rusă. Conform aceluiaşi recensământ, nivelul alfabetizării moldovenilor era cel mai scăzut, în comparaţie cu cel al altor popoare ce formau baza etnică a republicilor unionale. De exemplu, la o mie de angajaţi în câmpul muncii numărul de persoane cu studii superioare era distribuit în felul următor: ruşi – 69, estonieni – 70, ucraineni – 53, armeni – 96 etc., iar moldoveni – doar 22 (cel mai mic indice)[65]. În interiorul republicii, la acelaşi capitol, situaţia arăta în felul următor: evrei – 184, ruşi – 111, ucraineni – 52, bulgari – 27, moldoveni – 23, găgăuzi – 7 persoane[66]. Această diferenţă a continuat să crească până în anii `90[67]. Oprimarea naţională agrava cu mult starea socială a populaţiei băştinaşe, stârnea nemulţumire şi revoltă. În rezultat, apar grupuri sociale şi politice, predecesorii mişcării de eliberare naţională de mai târziu (vezi scrisoarea deschisă a Asociaţiei Istoricilor din Republici Moldova, Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din Moldova, publicată în „Literatura şi Arta” de la 3 august 1995).

Analizând situaţia social-economică a Republicii Moldova spre sfârşitul anilor `60, perioadă de vârf a evoluţiei economice a republicii sovietice, putem conchide: Moldova a făcut paşi vizibili pe calea transformării economice. S-au realizat schimbări în situaţia socială a populaţiei. Aceste schimbări, ce se relevă în comparaţie cu situaţia din anii războiului şi de până la război, s-au efectuat în condiţii drastice, însoţite de represiuni politice, de lichidare totală a unor păturii sociale, de folosirea pe larg a muncii forţate. Totodată, au fost create anumite condiţii acceptate de păturile largi ale populaţiei: lichidarea şomajului, garanţia unei asigurări minime, trecerea treptată la folosirea produselor fabricate şi a anumitor comodităţi sociale şi tehnice etc. Populaţia nu-şi dădea seama de situaţia sa reală faţă de ţările dezvoltate şi se mulţumea cu puţinul care era garantat de către stat.

Liberalizarea în U.R.S.S. din anii `50 – `60 a contribuit la dezvoltarea economică, la apariţia unor noi legităţi economice. Moldova se transformă treptat într-un centru de producere şi furnizare a culturilor tehnice, al viticulturii, pomiculturii, legumiculturii etc. Se creează o bază industrială, iniţial cu caracter local, dar şi în cadrul specializării unionale: industria alimentară, industria de reparaţie a tehnicii, iar mai târziu, de asamblare a unor maşini şi instalaţii, apoi se creează întreprinderi pe baza folosirii resurselor şi a materiei prime importate, inclusiv uzine cu profil militar.

Moldova continua să rămână un ţinut slab dezvoltat din punct de vedere industrial. Despre toate acestea ne mărturisesc datele prezentate anterior referitoare la aportul industriei în produsul social global şi în venitul naţional, ce ţine de înzestrarea tehnică a muncii, mai ales în agricultură şi în ramurile deservirii sociale a populaţiei, de productivitatea scăzută a muncii în toate domeniile etc. Ne-o confirmă şi relatările persoanelor care în acea perioadă făceau parte din ierarhia superioară a republicii. Fostul prim-secretar al C.C. al Partidului Comunist din Moldova Ivan Bodiul constată: „*Poporul nostru trăia rău*”[68]. „Economia U.R.S.S. a fost militarizată până la maximum...

Soluţionarea proastă a problemelor sociale s-a răsfrânt negativ nu numai asupra nivelului de viaţă a poporului, ci şi asupra economiei în genere[69]. Lucrul acesta se făcea simţit mai cu seamă în republica noastră, unde predominau întreprinderile industriale din categoria „B" – industria uşoară, alimentară, industria prelucrătoare, agricultura. Pentru dezvoltarea acestor ramuri industriale din centru se aloca tehnică învehită"[70].

În convorbire cu jurnaliştii de la ziarul rus „Trud", fostul prim-secretar al C.C. al P.C.M. şi secretar al P.C.U.S. Petru Lucinschi confirmă: „reformele în Moldova, ca şi în alte state ale Comunităţii Statelor Independente, au fost provocate de procesele de criză în economie, ce au avut loc în decurs de decenii"[71]. Structura fondurilor fixe de producţie în industrie şi agricultură caracterizează deosebit de elocvent situaţia creată. În anul 1970 instalaţiile energetice, inclusiv maşinile de lucru şi utilajul industrial, constituiau doar 36,3% din totalul fondurilor fixe de producţie[72]. În agricultură ponderea acestora era de doar 14,6%. Moldova rămânea mult în urmă în ceea ce priveşte productivitatea muncii. Cota productivităţii muncii în 1960 – 1967, de exemplu, a constituit 31,4% (media pe Uniune era de 62,4%), în timp ce 68,6% din producţia industrială a fost obţinută din contul măririi numerice a muncitorilor[73].

Tendinţa spre o centralizare totală, spre unificare, spre deznaţionalizarea minorităţilor naţionale şi lichidarea particularităţilor tradiţionale constituiau neajunsurile principale ale economiei sovietice. Oricât de avansată ar fi fost economia, ea nu putea substitui pierderea identităţii naţionale a popoarelor mici, inclusiv a moldovenilor. Economia, în primul rând, industria din R.S.S.M., creată prin marile eforturi ale populaţiei, nu era de fapt a Moldovei, ci aparţinea structurilor imperiale moscovite. Amprenta acestei situaţii se va extinde asupra stării social-economice a Moldovei pe o perioadă destul de îndelungată.

Summary

Articolul este consacrat studierii situaţiei economice şi sociale a R.S.S. Moldoveneşti către sfârşitul anilor `60 ai sec. XX, perioadă considerată de autorităţile sovietice ca cea mai fructuoasă în dezvoltarea Uniunii Sovietice, inclusiv a Moldovei. Analiza profundă a situaţiei mărturiseşte că deja în acea perioadă istorică sistemul socialist în economie aluneca în criză.

Summary

The article is dedicated to a study of economical and social situation in Sovietic Moldova in the end of sixties of the 2 th century, the period is considered, by sovietic authorities, as the mast fruitful in soviet Unions development, including Moldova. A profound analyze can tell us that Already in that period of time the soviet economical system nos approaching to a crisis.

Note:

39. Народное хозяйство МССР в 1969 году. Статистический ежегодник, Москва 1970, p. 387.
40. История народного хозяйство МССР, Кишинев. Т. IV, 1978 год, p. 75.
41. Ibidem.
42. Ibidem, p. 65.
43. Ibidem.
44. Ibidem,
45. Ibidem, p. 76.
46. Ibidem.
47. История народного хозяйство МССР. Т. IV, p. 76.
48. Народное хозяйство МССР в 1969 году, p. 387; Народное хозяйство МССР в 1970 г., p. 105.
49. История народного хозяйство МССР. Т. IV, p. 95.
50. Ibidem.
51. Киркэ С. О механическом движении трудовых ресурсов и факторах его обусловивших, în Развитие промышленности и

рабочего класса МССР, Кишинев, 1970, p. 133.
52. Итоги Всесоюзной переписи населения СССР 1970 г. Москва, 1973. Т. V, p. 254 – 255.
53. Ibidem.
54. Ibidem.
55. Ibidem, p. 258 – 259.
56. Бюджеты рабочих, служащих и колхозников. Ст. сб. для служебного пользования, Кишинев, 1977, p. 5.
57. Ibidem.
58. Ibidem, p. 29.
59. Ibidem, p. 31.
60. Пассат В. Трудные страницы истории Молдовы 1940 – 1950. Москва, 1994.
61. Ibidem, p. 271.
62. Ibidem, p. 269.
63. Ibidem, p. 269 – 270.
64. Ibidem, p. 274.
65. Итоги Всесоюзной переписи населения СССР. Москва, 1973. Т. V, p. 601 – 605.
66. Ibidem, p. 632 – 633.
67. В президиуме Верховного Совета МССР, în Советская Молдавия, 1991, 1 июня.
68. Чегшерковский А. Господин первый секретарь, în Экономическое Обозрение, 1966, № 23, p. 19.
69. Ibidem.
70. Ibidem.
71. Боимся продешевить, а теряем больше, Беседа с П. Лучински, în Независимая Молдова, 1996, 5 июня.
72. Народное хозяйство МССР в 1970 г., p. 50.
73. Киркэ С. О механическом движении трудовых ресурсов…, p. 133.

ПОЛНОЦЕННОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ – ОСНОВНАЯ ЗАДАЧА ДИДАКТИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

БОЛУЧЕНКОВА А. А.,
доктор наук, конференциар,
кафедра педагогических наук

Наша республика в последнее десятилетие ищет пути улучшения качества образования, исследует и внедряет механизмы его реализации. Опыт международной перестройки в образовательной сфере в конце XX века показал, что во всех странах мира наблюдается тенденция демократизации и гуманизации образования, гуманитаризация всех учебных дисциплин, развитие широкой и всесторонней культурной подготовки обучаемых – исторической, обществоведческой, экологической, этической, физической. Повсеместно органы управления образованием глубоко осознали и пытаются путём реформ решить проблему повышения фундаментальности и логизации содержания образования, становления нового педагогического мышления, построение отношений учитель – ученик на основе теории сотрудничества. Гуманитаризация образования становится методологическим основанием, предполагающим гуманитарные методы познания действительности.

Для студента педагогического вуза означенные подходы – это не просто ответ на запросы сегодняшнего дня, а настоятельная необходимость. Прежде всего,

имеется в виду его мировоззрение как будущего специалиста. Основу его составляет полноценное знание.

Студенту в стенах вуза необходимо "присвоить" общественный опыт деятельности, т.е. тот, который накоплен в сфере образования. "Присвоение" этого опыта происходит через распредмечивание его для себя, а это означает, что в той или иной мере он воспроизводит, повторяет заключённые в опыте различные компоненты деятельности (познавательная, трудовая). Только через механизм собственной деятельности, собственных творческих усилий студент овладевает общественным опытом.

В стенах вуза это знание не может быть транслировано, “перелито" в сознание студента. Задача обучения – включить студента через различные виды деятельности в осознанный процесс усвоения знаний. В учебном процессе изучаются результаты познания педагогической действительности, а не сама действительность. Это меняет взгляд на сущность учебного знания, которое, в отличие от знания научного, представляет собой когнитивную модель познанной педагогической реальности. Как же происходит это усвоение?

Первый и необходимый шаг – это организация усвоения содержания учебного материала. Выделим сразу же аспект определения обязательной, фундаментельной научной информации, которая формирует облик будущего специалиста. Это относится к усвоению следующих фундаментальных педагогических дисциплин, которые входят в программу образования вузов педагогического профиля во всех странах мира: педагогика (психопедагогика),история педагогики (история образования и педагогической мысли),сравнительная педагогика, педагогическая этика.

Усвоение истории своей специальности многофункционально. И самое основное, что процесс её усвоения является основным методологическим базисом для изучения всех остальных дисциплин. Она является тем истоком знания, без которого сама педагогическая наука существовать не может. Для доказательства достаточно привести следующий пример. Чтобы студент овладел любой педагогической концепцией ему необходимо в той или иной форме распредметить, воспроизвести и повторить (разумеется в более свёрнутом виде) те познавательные действия, которые осуществил учёный, доказывая свои педагогические выводы. В мозгу обучаемого "прокладываются" те гениальные логические операции, которыми ученые пользовались, оставили своим потомкам. В этот момент студент "омывает" своё мышление одними из лучших достижений человеческой мысли, становится на некоторое время великим Я. А. Коменским, И. Г.Песталоцци, К. Д.Ушинским и т.д.

Все основные положения современной педагогики не могут существовать без своего первоисточника и со временем они тоже переходят в категорию истории образования и просвещения. История педагогики – это основа мировозренческих позиций будущего специалиста.

Нельзя забывать и о другой функции этого предмета. Изучение истории образования – это первая ступень к умению оценивать, оперировать и использовать различные педагогические концепции, без

которых невозможно ни одно научное исследование. Достаточно открыть любую научную работу педагогического характера. И здесь мы наглядно убеждаемся, что все предметники тщательно штудируют педагогические концепции учёных, погружаясь в сферу исторического, эволюционного процесса их существования.

В настоящий момент в нашей республике наметился процесс постепенного размывания курса обязательных педагогических дисциплин. Необходимо чётко определить учебные предметы и отрасли науки, которые должны быть в основе комплекса, составляющего педагогическое образование. В этом процессе определяющее слово должно оставаться за специалистами, которые развивают эту науку и организуют студенчество на её усвоение. Имеется в виду основная кафедра данной науки, а не факультетские, строго специализированные кафедры, которые призваны знакомить с содержанием науки. Именно кафедра педагогики (педагогических наук) призвана научить студентов преломлять и адаптировать соответствующую науку к своей будущей профессии, использовать полученные знания в сфере образования. Назначение педагогического вуза – это подготовка учителя, работника в сфере образования, а не узкоспециализированного кабинетного учёного.

В связи с этим возникает проблема активизации познавательной деятельности будущих учителей. Необходимо актуализировать функции педагогического взаимодействия (общения) в образовательном процессе вуза. Важно развивать информационно-коммуникативную, регуляционно -коммуникативную и аффективно -коммуникативную функции. Именно они помогут будущим специалистам осмыслить сущность теоретических педагогических знаний как обобщённых положений, дающих целостное представление о закономерностях и существенных связях образовательного процесса. Освоение теории на такой основе стимулирует формирование методологической культуры студентов, развитие у них целостного отношения к педагогической теории. Важно при этом уйти от знаниево - центрированного подхода при отборе содержания учебных дисциплин, учитывать личностный смысл получаемых знаний, отражающий отношение студентов к понятиям законам, идеям, технологиям значимым лично для него в будущей профессиональной деятельности.

В настоящий момент необходимо формирование эмоционально-ценностных отношений к педагогическому знанию, которые помогают студенту переосмыслить свой прошлый опыт ученичества в условиях общеобразовательной школы в новую качественную ступень его профессионального осмысления как специалиста в данной области трудовой деятельности. И другая важная задача – это стимулирование становления личного педагогического кредо будущего учителя.

Кафедра педагогических дисциплин активно включилась в разрешение проблемы аксиологического подхода к изучению педагогических дисциплин. Преодолению знаниево - центрированного изучения

педагогических дисциплин способствует изменение способов. предоставления научных знаний в учебных курсах. Опыт работы кафедры показал, что ориентация на включение студентов в активную самостоятельную познавательную деятельность на основе заинтересованного и нетрадиционного усвоения педагогических концепций различных исторических эпох позволяет, наряду с интеллектуальной составляющей, развивать эмоционально-ценностную и волевую сферы личности будущего учителя.

При определении способов и форм предоставления теоретических знаний учитывался феномен "когнитивного диссонанса", особенно ярко проявляющийся при изучении педагогики. Это обусловлено наличием у студентов собственного опыта ученичества и теоретических знаний о школе, педагогической действительности, социальном статусе и профессиональной этике учителя.

В основу новых форм организации усвоения учебного материала была положена идея фасилитации, максимального облегчения доступа к необходимой информации и непосредственного управления процессом усвоения знаний. В реальности осуществлялось педагогическое кредо такого подхода: "Учиться всем успешно". Именно заинтересованная деятельность самих студентов и положительное отношение к ней стали ведущими в процессе воспитания и личностного развития будущих учителей.

Учитывая, что специфика усвоения знаний в вузе заключается в повышенном теоретическом уровне содержания учебного материала, определилась основа деятельности, направленная на формирование обобщённых теоретических знаний. Общеизвестно, что только этот этап позволяет обеспечить усвоение на уровне приме- нения знаний и способов деятельности в новой ситуации, т.е. он является той осно- вой, без которой невозможно творчество специалиста. При этом учитываются все аспекты проблемы "знание пред- мета".

Проблема "знание" имеет два аспекта: знание и познавательные действия человека (Талызина Н. Ф.) . Эти действия связаны с различными способностями, умениями и навыками. Знания рассматриваются как составная часть действий. Они усваиваются в процессе деятельности. Деятельность по усвоению знаний может быть различной. От характера действий по усвоению знаний и будет зависеть конечный результат. Можно сказать, что качество знаний определяется двумя основными факторами:

1. особенностью познавательной деятельности, в которую включено знание;

2. широтой включения знания в различные виды деятельности;

В связи с этим необходимо учитывать специфику познавательной деятельности студентов и определение тех видов деятельности, которые упражняют и закрепляют эти знания.

Для осуществления основной тенденции (повышенный уровень усвоения теоретических знаний) весь учебный процесс строился с учётом их усвоения:

1. уровень восприятия, осмысления, запоминания знаний;
2. уровень применения знаний в сходной ситуации, т.е. по образцу;

3. уровень применения в новой ситуации, требующей проявления тех или иных характеристик творческой личности. (1)

Каждый из этих уровней определил логику тех методических приёмов, которые обеспечивали их. В результате достигается последовательная систематизация и обобщение в формировании знаний и умений студентов, в чём проявляется развивающий эффект обучения. При этом предыдущие этапы учения рождают потребность в последующих и создают для них содержательную и операциональную базу. Такая зависимость позволяет развить познавательные возможности студентов, развить их внутреннюю стимуляцию, студент становится активным участником поз-навательного процесса.

Для активизации познавательной деятельности студентов необходимо опираться на модель логических связей, усваиваемых научных понятий. Такую же модель нужно использовать и в отношении специфических видов деятельности и логических приёмов мышления. В модели выделяются три последовательности:

1. знания (3);
2. специфические виды деятельности (СД);
3. логические приёмы мышления (ЛП).

Затем эти виды деятельности необходимо соотнести между собой следующим образом:

З1 - З2 - З3 - ... СДп

СД1– СД2 – СД3 – ...СДП

ЛП1 – ЛП2 – ЛП3 – ...ЛПП.

Сущность этого соотношения следующая: при усвоении нового знания используется новый вид специфической действительности, который облекается в новую логическую форму. Например, при усвоении нового понятия (З1) используется распознавание (ЛП1), при усвоении второго понятия (З2) используется распознавание (ЛП2) и т.д. Одновременно вводятся новые виды специфической деятельности: распознание предполагает владение методами обнаружения необходимых свойств, сравнения, методами измерения, оценивания. Вариативность этих отношений может быть различной. Все последовательности неравнозначны по эффективности. Это зависит от числа и характера новых видов деятельности. (2)

При выборе различных видов деятельности необходимо иметь в виду те способности, которые наиболее существенны для профессионального становления. Для усвоения педагогической теории наиболее существенным является умение пользоваться общими категориями, понятиями, принципами в каждой конкретной ситуации. Таким образом, важно формировать такую педагогическую способность, которая развивает умение студента ориентироваться на то существенное, что лежит в основе большого числа частных явлений. В силу этого, студент, овладевший такого рода деятельностью, в дальнейшем может самостоятельно "успешно справляться с любым частным явлением данного класса. И тогда студента можно считать способным. Наоборот, если студент в каждом отдельном случае выполняет деятельность пригодную лишь для данного случая, то он вынужден при встрече с каждой новой разновидностью этих случаев учиться. В этом случае его можно считать неспособным.

Итак, формирование педагогического мышления, как

базы для творческого начала возможно, если студент усваивает обобщённые способы ориентировки в объектах, опирается на знания, характеризующие сущность объектов, с которыми он работает.

В результате усвоения знаний происходит развитие способности анализировать, синтезировать, абстрагировать и обобщать систему научных знаний. Для организации учебного процесса в соответствии с вышеизложенными методологическими позициями были выработаны практические занятия в форме лабораторных работ. Для них были разработаны специальные учебные задания, соответствующие уровням усвоения знаний и специфике будущей содержательной деятельности творчески настроенного педагога. Характер этих заданий определялся необходимостью прочного запоминания учебного материала. Это достигалось за счёт творческого характера предложенных упражнений и задач.

Были определены основные пути, обеспечивающие формирование системы научных знаний:

1. постоянная связь изучаемых знаний с ранее изученными;
2. создание проблемных ситуаций, постановка системы познавательных задач;
3. конструирование изучаемых знаний путём составления моделей;
4. использование схематической наглядности;
5. словесное описание студентами системы выполняемых действий и её обоснование;
6. объяснение роли изучаемых фактов, явлений в общей системе знаний;
7. обьяснение закономерностей, существующих между отдельными признаками.

Например, при усвоении темы "Мотивы учебной деятельности по курсу “Общая педагогика" лабораторное занятие было организовано следующим образом. Студенты в первой части занятия изучают научную информацию, которая является концентрированным изложением теоретических лекционных знаний. Она состав - лена таким образом, чтобы каждый из разделов соответствовал логике процесса усвоения учебного материала. Первый раздел –это ознакомление с эволюцией понятия "мотив", его общепризнанное определение на данный момент. На основе этой информации предлагается соответствующее задание, которое направлено на выделение существенных признаков в эволюции современного понятия "мотив". Как видим, это задание ориентирует на восприятие и осмысление объекта. Второе задание связано с теоретическим осмыслением понятия в психологической науке. После ознакомления с необходимой информацией студентам предлагается выполнить задание на построение схемы (модели) образования, мотива. Данная работа относится ко второму уровню процесса усвоения знания, т.е. применения знаний в сходной ситуации, по образцу. Она требует от них осмысления, абстрагирования и синтезирования признаков и свойств изучаемого объекта. Третье задание предполагается с последующей информацией, которая описывает сам процесс формирования и закрепления мотива. Однако оно ориентировано на третий уровень усвоения знаний, т.е. действия по варьированию системы свойств, признаков объекта в изменённых

ситуациях. Четвёртое и пятое задание даётся без научной информации в виде педагогических задач, соответствуя третьему уровню усвоения знаний и связано с действиями по актуализации знаний и переносу усвоенных знаний (способов деятельности) на решение нового круга задач.

Можно схематично изобразить логическую модель между знаниями, специфическими видами деятельности и логическими приёмами мышления и в четвёртом и пятом задании. В модели прослеживаются следующие соотношения:

З1 - З2 - З3 - ... Зп

СД1– СД2 – СД3 – ...СДП

ЛП1 – ЛП2 – ЛП3 – ...ЛПП.

В этих заданиях усваиваемое знание (З1) включается сразу в две (или в несколько) специфические (СД1 и СД2) деятельности. В ходе выполнения заданий для усвоения нового знания включаются следующие логические приёмы: наблюдение, сравнение, анализ, синтез, аргументация, приведение доводов, индуктивные выводы, дедуктивные умозаключения. Это позволяет осуществлять преобразовательную функцию учебного предмета, т.е. умение приложить научную информацию к явлениям действительности, к ситуациям с реальными или идеальными объектами, требующими ответа на вопросы, получения некоторых результатов.

Таким образом, развиваются "регуляторы" всей учебной деятельности, выступающие как синтез умений рационального учебного труда, умений специальных, предметных и интеллектуальных.

Задания, применяемые по каждой теме учебного курса, были ориентированы на структурно-компонентный состав и содержание учебного материала.(3) Так, структурно-компонентный состав включал задания на конструирование, задания с необходимыми данными. Содержательный состав учебного материала позволил применять три вида заданий: на усвоение знаний, формирование умений и навыков, на приобретение опыта творческой деятельности.

Контроль результатов выполнения лабораторных работ студентов показывает, что наибольшие затруднения вызывают задания, требующие конструирования определённых элементов в модели педагогического понятия и определённых педагогических положений в системе.

Задания по темам педагогических дисциплин рассматривались как форма воплощения содержания образования. Она позволила актуализировать познавательные процессы студентов, вовлекать в них все внутренние силы (ум, чувства, волю). В результате б студент извлекает содержание (система научных знаний) и делает его личным достоянием (через эмоционально-ценностное отношение к усваиваемым знаниям).

В связи с этим, организация работ по вышеописанным заданиям в форме самостоятельного лабораторного исследования активизирует учебный процесс и повышает теоретический уровень усвоения материала.

Лабораторные занятия предполагают определённые упорядоченные способы деятельности преподавателя и студентов. Логика способов определяется содержанием объёма, качеством знания по данной учебной дисциплине и характером той

специфической учеб- ной деятельности, которая обеспечивает это знание.

Приёмы, используемые при реализации данной организации усвоения учебного материала, тщательно подбираются и предполагают такие специфические действия, которые формируют новые знания и логические приёмы мышления. Эти приёмы реализуются входе выполнения заданий, составленных из проблемных ситуаций, познавательных задач, эв- ристических вопросов, составления таблиц, моделей.

Своё концентрированное выражение вышеописанная технология нашла отражение в написании и издании учебных пособий по курсам "Общая педагогика", "История педагогики". (Болученкова А. А. Практикум по педагогике: Учебное пособие для студентов педагогических университетов. – Кишинёв,1996; Болученкова А. А. Практикум по истории педагогики: Учебное пособие для студентов педагогических университетов. – Кишинёв, 1996)

В развитии творчески настроенного учителя необходимо уделять внимание развитию педагогического мышления. Это предполагает исключение рецептурного подхода в решении педагогических проблем. Такой тип мышления заключается в том, чтобы не запоминать оптимальный набор действии в любой ситуации, а в умении найти с помощью мышления соответствующий способ действия. Значит, умение творчески использовать свои теоретические знания – вот главное в развитии интеллекта будущего учителя.

Подготовка такого специалиста связана с проблемой развивающего обучения. В связи с этим дидактика высшей школы должна организовы- вать такой вид учебно-познавательной деятельности, который бы развивал творческое начало студентов. Один из путей её разрешения – это использование педагогической дисциплины как средства для раз- вития будущих профессиональных качеств учителя.

Для разрешения данной проблемы был взят курс "Истории педагогики и образования". Рассматривая историю педагогики в качестве учебного предмета, необходимо учитывать функцию учителя в школе, который, независимо от своего желания, является не только транслятором знаний, но и образцом для учащихся. Он персонифицирует в своём поведении и общении с окружающими духовные и нравственные ценности.

Осмысление исторического опыта человечества в области воспитания помогает студенту-педагогу осознать значимость - индивидуального стиля работы учителя с учащимися, понять, что его деятельность не может ограничиться простым следованием набору рецептурных рекомендаций от кого бы они не исходили.

Вместе со всем обществом педагогическая наука и педагогическая практика участвуют в переоценке прошлого и попытках прогнозировать с его учётом будущее. В такой сложной обстановке историко-педагогическое знание позволяет мыслящему педагогу действовать в современных условиях, учитывая будущее. Предметы педагогического цикла по специфике своего содержания наиболее полно отражают воз-

можности развития гностических способностей будущего учите- ля как базы творческого мышления. Благодаря полноценному усвоению этих дисциплин формируются те особые умения, которые характеризуют мыслительную сферу педагога:

- умение обобщать на основе анализа;
- восходить в познании от общего к конкретному;
- умение в структуре имеющегося знания находить наиболее общий вариант проблемы;
- поиск аналогий в разных научных дисциплинах.

Исходя из специфических особенностей предмета и процесса овладения изучаемым материалом, было разработано учебное пособие-практикум по педагогическому наследию классиков педагогической науки: Болучекова А. А. Педагогическое наследие. Практикум: Учебное пособие для педагогических университетов. – Кишинёв,1999. Цель пособия – включить студента в самостоятельную активную учебно-познавательную деятельность.

Организация усвоения теоретических знаний рассматривалась как сложный процесс, включающий целую систему учебно-познавательных действий, каждое из которых позволяет добиваться более высокого уровня осмысления и усвоения изучаемого материала, выработке практических умений и навыков. Вся структура опыта (т.е. учебно-познавательная деятельность студентов) по усвоению данного предмета была соотнесена с четырьмя уровнями, характеризующими репродуктивную и продуктивную деятельность. В соответствии с ними были разработаны задания, отображающие развитие опыта студентов при изучении истории педагогики и образования. Иерархия уровней усвоения опыта позволила определить уровень соответствующих педагогических умений, навыков, а также приёмы умственной, логической и творческой деятельности.

Задания практикума подобраны таким образом, чтобы наиболее полно отразить все типы обучения. Каждый тип обучения обеспечивается соответствующими методическими приёмами: самостоятельная работа с книгой, объяснение, работа с научными, художественными и другого рода источниками, самостоятельная работа поискового характера, микроисследования научного характера, творческое прогнозирование. Вся система заданий сорентирована на основательную гуманитарную подготовку и необходимость приобретения навыков научно-педагогического исследования.

Таким образом, в учебном пособии была предпринята попытка отойти от традиционного подхода - конспектирование первоисточников классиков педагогики. Глубокое осмысление их педагогического наследия достигается путём выполнения заданий, которые позволяют трансформировать их идеи в современную педагогическую науку и творчески применять в педагогической практике. Прочитывая содержание источников, студенты переходят от двух основных познавательных действий (восприятие и первичное осмысление) к запоминанию и формированию умений творчески применять их на практике, а в конечном итоге формируется умение оценивать педагогические теории на продуктивной основе, с

точки зрения их позитивной значимости в современной педагогической действительности.

В процессе структурирования учебного пособия был применён принцип личностного (индивидуального) подхода к каждому студенту, перехода в обучении от рассеянных информационных процессов к направленным. Это достигалось соблюдением следующих условий: представление в сжатом виде по каждой теме основных этапов педагогической деятельности учёного-педагога; беспрепятственное использование в ходе выполнения практических заданий учебной информации; непосредственная помощь преподавателя-консультанта (фасилитатора) в ходе выполнения заданий каждому студенту, индивидуальный темп работы.

Изучение того или иного классика определяется преподавателем самостоятельно в зависимости от специфики будущей специальности учителей (историки, филологи, психологи, преподаватели физической культуры, учителя начальных классов и т.д.), или важности педагогических положений при чтении лекционных курсов.

Для написания практикума была привлечена обширная источниковедческая база, которая включает источники из педагогики, психологии, философии, религоведения, художественной литературы, на родного фольклора, всего – 93 издания.

Все практические задания сопровождаются методическими указаниями, справочным материалом, которые обеспечивают алгоритм самостоятельной работы и выполнение творческих заданий студентами.

Работа со студентами организуется в виде семинарских занятий, лабораторных работ, самостоятельного научного микроисследования с последующим анализом преподавателя. Организация контроля о ходе усвоения учебного материала осуществляется по таким параметрам качества умственного действия как обобщённость, осознанность, разумность, в связи с этим оценивание знаний студентов ведётся по уровню усвоения учебного содержания, а не по объёму запоминаемого материала.

Контрольный анализ работы студентов по практикуму показал, что 90% выполняют задания на оценки „8” и „9”, что создаёт ситуацию успеха, развивает учебно-познавательные мотивы, развивает чувство собственного достоинства и профессиональную компетентность.

Связь заданий с современными положениями педагогической науки и практики помогает студентам сориентироваться в выборе правильной педагогической позиции в работе с учащимися школ, лицеев, гимназий, умению аргументированно доказать свою точку зрения, анализировать и критически оценивать опыт учителей, вносить своё но- вое, творческое в работу с воспитанниками.

Один из недостатков современного педагогического вуза – это отход от воспитательного характера процесса обучения. Преподаватели чаще озабочены тем, какие знания и как их передать обучаемым, нежели тем, на какую „внутреннюю базу” они ложаться. Ведь современный студент педвуза – человек, проявивший большую смелость, решившись на серьёзные риски. Очевидно, что дети стали

очень сложными, набирают силу негативные факторы окружающей среды, бесконечно продолжается реформирование образования. И в этих условиях будущий учитель окажется главным субъектом учебно-воспитательной работы школы с детьми.

В связи с этим вызывает тревогу ликвидация или полное отсутствие курса педагогической этики. Ведь у всех человековедческих профессий (врач, учитель, полицейский, журналист) есть свой кодекс чести, свод нравственных законов, правил, которых они не должны нарушать. У учителя есть специфические нравственные характеристики, которые рассматриваются как важный аспект профессиональной пригодности.

Именно педагогическая этика знакомит и формирует представление о трудовой морали. Если мы говорим об учителе как о личности, выдающейся своей нравственностью, то не изучение этого курса можно приравнивать с преступлением в области подготовки будущего специалиста. Ведь он не знает норм, правил поведения, оценки морального облика педагога. Так, почему же мы стали удивляться, что среди молодых учителей появились люди с низким уровнем нравственного поведения.

Педагоги Молдовы активно сотрудничают со своими коллегами во всём мире, наша республика широко открыта общемировому образовательному процессу. Однако, студенчество знает об этом очень мало, либо вообще ничего. Ликвидировать этот недостаток помогает курс сравнительной педагогики. В условиях реформирования национальной системы образования, её интеграции в мировое образовательное пространство очень важно знать современную зарубежную практику образования, уметь анализировать процессы в образовательной сфере за рубежом. Сравнительная педагогика, аккумулируя знания о тенденциях развития зарубежных образовательных систем, позволяет лучше осознавать приоритеты отечественного образования, направлять и прогнозировать их развитие. Она обеспечивает целостное видение современных проблем образования и показывает возможности их разрешения. Сравнительная педагогика, по сути, является органическим продолжением истории педагогики, её верши -ной.

Современные учёные, занимающиеся дидактикой высшей школы, давно определились с отбором тех педагогических дисциплин, которые входят в образовательный стандарт подготовки педагога. В него входят педагогика, история педагогики (история образования и педагогической мысли), педагогическая этика, сравнительная педагогика. Специалисты высшего звена образования ставят проблему создания учебника по педагогике на межнаучной основе. В качестве исходного принципа в конструировании они выдвигают принцип объективности, который предусматривает установление общности объектов, изучаемых разными науками. Ведь около 40 наук, взаимодействующих с педагогикой изучают с разных сторон единый объект – человека (антропология, физиология, генетика, евгеника, логика, психология, медицина, этика, эстетика, философия, история, социология и др.).

Другая важная проблема учебных дисциплин педагогического цикла – это соответствие структуры учебника и учебного процесса структуре в педагогической деятельности. Именно в стенах вуза будущий профессионал овладевает семью видами компетенций, без которых учитель не может работать. Первы тип – методологический – предполагает умение проводить сравнительный анализ различных педагогических систем, самоопределяться по отношению к ним. Второй – проектировочный – имеет в виду наличие навыков создания дидактических и методических проектов, разработок своих уроков на основе теоретических знаний. Третий – организационный – учитель умеет стимулировать интерес, инициативу и творчество учащихся. Четвёртый – коммуникативный должна быть выработана способность устанавливать контакт с учащимися. Пятый – диагностический, пред -полагающий умение изучать интересы и склонности учащихся. Шестой – исследовательский, включающий умение видеть и формулировать педагогические проблемы, отбирать, применять методы их решения. Седьмой тип – это комплексная компетенция, куда входят навыки подготовки и проведения урока, разработки программы творческой мастерской в школе и т.д. Именно эти семь типов компетентности включают знания, которые входят в образовательный стандарт профессии педагога по любой науке. В связи с этим недопустимо их сок - ращение по содержанию, либо их изъятие за счёт других учебных дисциплин.

Предоставление теоретических знаний студентам в значительной степени зависит от целей, стоящих перед современной системой образования и, главное, от творческого грамотного выбора средств и методов обучения. Современное образование педагогов должно основываться на таких методах, которые способствуют развитию у студентов диалектического мышления, учат самостоятельно приходить к нужным выводам, делать обобщения, проникать в сущность явлений, использовать знания для принципиальной оценки событий прошлого и настоящего, возбуждать желание дискутировать. Это и есть выход на новое качество подготовки будущего учителя.

ЛИТЕРАТУРА

I. Кириллова Г. Ф. Теория и практика урока в условиях развивающего обучения: Учебное пособие – Москва, 1988, с. 12 – 13.
2. Талызина Н. Ф. Что значит знать//Советская педагогика,1980. – № 8, с. 101.
3. Уман А. И.Учебные задания в процессе обучения. – Москва, 1989, с. 18.

Summary

The article “The full value content of the pedagogical education is the basic aim of didactics in the higher education” considers the problem of validity of the content and set of compulsory disciplines forming the professional competence of the future teacher.

Effective means of training (training appliances) and the forms of organization students on learning a series of pedagogical disciplines.

COMUNICAREA INTERCULTURALĂ ÎN PREDAREA – ÎNVĂŢAREA LIMBILOR STRĂINE

Ana Budnic,
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
U.P.S. „Ion Creangă”, dr. în pedagogie

Europa contemporană se caracterizează tot mai mult prin extinderea componentei sale interculturale, astfel încât aceasta din urmă a devenit o componentă structurală şi nu doar una conjuncturală. Întâlnirea reală sau virtuală a culturilor aduce în prim-plan probleme ale căror rezolvare impune reorientarea sau chiar restructurarea organizării instituţionale dinspre viziunea multiculturală (a juxtapunerii culturilor) spre viziunea interculturală (a interferării creative a culturilor). Educaţia interculturală a fost susţinută de multiple organisme internaţionale, constituind un suport acţional în multe state democratice din lume.

Educaţia interculturală nu este considerată o ştiinţă sau o nouă disciplină, ci o nouă metodologie ce îşi caută reperele teoretice şi praxiologice de integrare a datelor psihologice, sociologice, antropologice, istorice, politice în spaţiul educaţional.

Conceptul de „interculturalitate” a fost dezvoltat în numeroase activităţi ale Consiliului Europei, în special în studiul „Formarea cadrelor didactice din învăţământul dedicat copiilor emigranţi”. Studiul a determinat formularea recomandărilor privind formarea cadrelor didactice pentru educaţia interculturală în condiţiile creşterii fenomenului migrării, atenuarea conflictelor şi la eradicarea violenţei în societate, prin formarea unor comportamente de genul:

- aptitudinea de a comunica (a asculta şi a vorbi);
- cooperarea şi instaurarea încrederii în cadrul grupului;
- respectul de sine şi al altora, toleranţa faţă de diferite opinii;
- luarea deciziilor în mod democratic;
- acceptarea responsabilităţii;

implicând promovarea alterităţii, pregătirea interculturală a educatorilor şi educaţilor, promovarea şi încurajarea politicii educative interculturale în şcoli. [5, p. 56]

Termenul *intercultural* este vehiculat în spaţiul educaţional european pentru a caracteriza dobândirea de către elev/student a structurilor specifice limbii străine, concomitent cu informaţiile despre obiceiurile şi istoria ţării, în efortul de a le înţelege în termenii specifici noii culturi şi civilizaţii, cu păstrarea dreptului de a avea propria sa identitate culturală.

Problematica interculturalităţii a fost cercetată încă în anii 1970 – 1980. În perioada vizată, obiectul discuţiilor era orientat spre valorificarea pedagogiei interculturale şi formarea cadrelor didactice, însă fundamentarea ştiinţifică a pedagogiei interculturale s-a realizat abia în anii `90.

În societăţile democratice, educaţia interculturală este considerată o opţiune ideologică şi vizează pregătirea viitorilor cetăţeni în aşa fel încât aceştia să facă cea mai bună alegere şi să se orienteze în contextele multiplicării sistemelor de valori. Perspectiva interculturală de concepere a educaţiei poate să conducă la

- soluţionarea problemelor interpersonale;
- evitarea altercaţiilor etc.

Multiculturalismul şi *interculturalismul* sunt doi termeni care, deşi deseori utilizaţi ca sinonimi, prezintă o serie de diferenţe ce pot fi puncte de plecare distincte în elaborări conceptuale.

O definiţie a *interculturalismului* este propusă de C. Clanet, care înţelege prin acest concept „ansamblul proceselor prin care indivizii şi grupurile interacţionează în

timp şi fac parte din culturi diferite…" [2, p. 70]

Dezvoltarea conceptului de interculturalitate, în ultimele două decenii, a scos în evidenţă următoarele aspecte specifice societăţii:

- majoritatea societăţilor au devenit multiculturale;
- fiecare cultură are specificul său;
- multiculturalismul este o realitate ce presupune o interrelaţionare între culturi fără a şterge identitatea naţională.

Consultând bibliografia de specialitate, constatăm că teoretizările şi acţiunile privind interculturalitatea constituie consecinţa unor dificultăţi relaţionale apărute în situaţiile de criză.

Multiculturalitatea face trimitere la un nivel mai general al problematicii educaţiei multiculturale, prin care se înţelege familiarizarea studenţilor proveniţi din culturi diverse cu realităţile cultural-istorice ale societăţii de adopţie. Multiculturalismul, reunit în cadrul clasei de predare – învăţare a limbii străine, are, în acest caz, ca efect estomparea diferenţelor naţionale, reliefarea diversităţii sociale şi a pluralismului etnocultural coexistând în cadrul aceleiaşi comunităţi (sau naţiuni).

Problema toleranţei şi acceptării diversităţii a devenit o prioritate pentru politica educaţiei internaţionale şi naţionale. Educaţia interculturală vizează formarea tuturor indivizilor pe direcţia sensibilizării şi promovării toleranţei, solidarităţii şi formării viitorilor cetăţeni ai Republicii Moldova. Această opinie corespunde punctului de vedere exprimat de Consiliul Europei şi Comisia Internaţională UNESCO pentru Educaţia Secolului XXI, considerând că unul dintre obiectivele majore ale educaţiei este *„a învăţa să trăim împreună, a învăţa să trăim cu ceilalţi."*[3, p. 74]

Educaţia pentru toleranţă este considerată un concept destul de controversat în literatura de specialitate. *Toleranţa* este considerată polul opus al *discriminării*; ea este, deopotrivă, o valoare-scop şi o atitudine socială. Se consideră că există două forme de exprimare a toleranţei: *pasivă* şi *activă*. Prin toleranţă pasivă, diferenţele nu sunt respinse, ci sunt acceptate de la sine, printr-un comportament de „laisser-faire". În acest caz, culturile existente în acelaşi spaţiu convieţuiesc fără a avea conflicte, dar şi fără a dezvolta relaţii permanente şi consistente de schimb şi cooperare. Toleranţa activă se manifestă prin militarea dreptului la diferenţă şi întreprinderea acţiunilor de protejare a acestora.

Se cere ca politicile educative şi culturale să fie deschise nu numai în ceea ce priveşte valorile naţionale, ci şi cele universale, căci cooperarea economică şi politică va deveni imposibilă dacă nu se va afilia cu spiritul de comprehensiune şi cooperare în domeniile culturii şi educaţiei.

Educaţia interculturală nu poate fi confundată cu plurilingvismul şi multilingvismul. Prin *plurilingvism* înţelegem cunoaşterea unui anumit număr de limbi coexistente într-o societate.

Multilingvismul presupune diversificarea ofertei de studiere a mai multor limbi străine într-o şcoală sau într-un sistem educativ, prin încurajarea elevilor de a studia mai multe limbi străine.

Abordarea plurilingvă pune accentul pe faptul că, pe măsură ce experienţa lingvistică a unui individ, în contextul său cultural, se extinde de la limba utilizată în familie la limba de comunicare a unui grup social (indiferent de faptul că această extindere are loc prin intermediul sistemului şcolar sau prin experienţă directă), individul nu clasifică aceste limbi şi culturi în compartimente separate, dar îşi dezvoltă, mai degrabă, o competenţă comunicativă, la structurarea căreia contribuie tot felul de cunoştinţe şi experienţa sa lingvistică.

Această situaţie corelează cu existenţa mai multor întrebări: *Ce relevanţă practică are confruntarea cu o cultură străină pentru înţelegerea propriei identităţi şi valori culturale şi cum se realizează acest*

proces în predarea – învăţarea unei limbi străine?

Educaţia interculturală nu este concepută doar pentru formarea indivizilor cultural diferiţi, ci este o educaţie a tuturor indivizilor pentru integrarea lor într-un nou parametru cultural, a cunoaşterii şi înţelegerii celuilalt şi a acceptării diversităţii. Cultura devine, astfel, definitorie pentru formarea interculturală a individului.

A. Bolboceanu consideră că fiecare cultură elaborează *modele de comportament şi gândire* care sunt achiziţionate şi aplicate în orice situaţie. Acestea se localizează mai mult în inconştient şi se folosesc în procesul comunicării. [1, p. 62 – 67]

După cum se ştie, cultura este circumscrisă unor coordonate de determinare a spaţiului geografic, numărului şi tipului de relaţii cu alte grupuri umane, istoriei ţării, limbii vorbite, concepţiei despre lume şi mijloacelor de educare a tinerilor. Modelele culturale care se decantează din dialogul între indivizi, între modelele aparţinând diferitor grupuri sociale sau produse de către nivelurile insituţionale îl determină pe individ să construiască un model care integrează particularismele şi universalismul grupului căruia îi aparţine. Circumstanţele actuale, caracterizate prin multiplicitatea schimbărilor, deschiderea frontierelor, creşterea masivă a circulaţiei oamenilor şi ideilor, pun sub semnul întrebării concepţiile tradiţionale ale identităţii.

Conceptul de identitate culturală este destul de vag şi dificil de cuprins, fiind circumscris atât dinamicii culturale, cât şi individului. M. Rey consideră identitatea culturală drept un construct care are ca trăsături specifice elemente precum sunt reducţia, fixaţia şi tendinţa de generalizare. De aceea, identitatea culturală este considerată un stereotip, o etichetă ataşată individului. Suntem permanent supuşi unui proces de transculturare, care, în lipsa unei educaţii interculturale, ne poate duce spre o descentrare şi dispersie a identităţii culturale. Identitatea culturală trebuie înţeleasă prin corelarea şi racordarea individului la schimbările continue ale societăţii. Pentru a respecta o altă cultură, trebuie să cunoşti şi să-ţi respecţi propria cultură şi limbă. [4, p.175 – 176]

Limba este o formă de acţiune socială, ce cuprinde, în mod necesar, forme de acţiune lingvistice şi nelingvistice care interferează şi se interpretează reciproc. Formele lingvistice urmează anumite reguli stabilite social. Modul de utilizare a lor este fixat în „gramatica” limbii, poate fi înţeles clar în context şi, în acelaşi timp, prin observarea formelor de acţiune nelingvistice. Privind astfel lucrurile, este evident că o limbă poate fi însuşită adecvat numai dacă cel ce o învaţă o cunoaşte în contextul utilizării concrete. Pentru a interacţiona cu competenţă într-o situaţie concretă, nu-i suficient să cunoşti doar domenii parţiale ale atitudinii relevante situaţional (de exemplu, competenţa lingvistică este înţeleasă ca stăpânire a structurii gramaticale), ci este necesară şi achiziţionarea unor elemente de comportament şi norme culturale. Normele culturale joacă un rol însemnat în însuşirea sensurilor lingvistice, care nu pot fi învăţate prin definiţii sau trimiteri lexicografice univoce. Unele cuvinte şi expresii pot fi inţelese prin utilizarea contextului situaţional şi de acţiune normate social. În consecinţă, predarea – învăţarea unei limbi străine trebuie să facă referiri la modul în care „lucrează” limba în cotidian. In didactica modernă a limbii engleze se promovează ideea predării limbii străine conform principilului situativ-comunicaţional şi nu doar după cel gramatical. Învăţarea unei limbi străine presupune dezvoltarea motivaţiei, capacităţii şi încrederii în înfruntarea unei noui experienţe comunicative, care depăşeşte limitele mediului şcolar, devenind o necesitate primordială în realizarea comunicării între indivizi la nivel internaţional. Considerăm că predarea – învăţarea limbilor străine poate

şi trebuie să fie un dialog intercultural deschis. Punerea în contrast a două limbi/culturi este mai mult decât o confruntare de fapte şi aspecte geografice, istorice sau gramaticale ; aceasta presupune, în primul rând, cunoaşterea unor structuri spirituale noi, a unor noi sisteme de valori, scheme de judecată şi accepţiuni de morală. Putem conchide, astfel, că *învăţarea limbilor străine constituie un reper pentru cunoaşterea de sine şi formarea identităţii culturale.* Sub acest aspect, *modelarea identităţii, reflectarea asupra propriilor prejudecăţi, punerea în discuţie a reprezentărilor şi situarea sub un permanent semn de întrebare a validităţii acestora constituie o premisă a formării interculturale a cadrului didactic.* În aceste condiţii, predarea – învăţarea limbilor străine implică conştientizarea şi promovarea valorilor educaţiei interculturale/multiculturale.

Summary

The article raises the question of the intercultural forming of the future teachers of English. The learning of the foreign languages constitutes a point of self-recognition and the forming of the cultural identity. The identity modulation, the reflection on one's own prejudices raises the discussion of the representations and of the permanent questioning of their validity which constitute a premise of the intercultural forming of the future teachers of English.

Bibliografie:

1. Bolboceanu, Ag. Cultură şi Comunicare//Educaţia interculturală în Republica Moldova. – Chişinău: ARC, 2004. – P. 62 – 67.
2. Clanet, C. L´interculturel. Introduction aux approches interculturelles en education et en sciences humaines. – Toulouse: Presses Universitaires du Mirail, 1990. – 170 p.
3. Delors J. Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaţionale pentru Educaţie în secolul XXI. – Iaşi: Polirom, 2000. – 240 p.
4. Rey, M. Former les enseignement a l'education interculturel . – Strasbourg: Les travaux du Conseil de la Cooperation Culturelle, 1990. – 2075 p.
5. UNESCO. Repertoire des institutions d´etude interculturelle. – Paris: UNESCO, 1984. – 190 p.

EVOLUŢIA SEMANTICĂ A LEXICULUI ENGLEZ. CORELAŢIA DINTRE LEXICUL ENGLEZ ŞI ELEMENTUL GRECO - LATIN

Tamara GOGU, doctor în filologie,
conferenţiar universitar

ABSTRACT. Problems related to the evolution of the English language have known an impressive increase of interest. The English language is a complex, multidimensional system, consisting of many subsystems whose evolution is due to a great number of factors, which have a major impact on its evolution, bringing profound changes.

The paper under consideration is devoted to the semantic evolution of the English vocabulary, especially to the correlation between the English lexicon and the Greco-Latin element as well as to the identification of the most important factors, which lead to the change both of the form and meaning of the word.

Dezvoltarea şi devenirea lexicului oricărei limbi este un proces îndelungat şi dialectic ce se desfăşoară de-a lungul mileniilor. Diverse probleme legate de evoluţia limbii continuă să-i preocupe pe mulţi cercetători. [1; 2]

Partea însemnată a demersului ştiinţific din acest articol o constituie interpretarea corelaţiei dintre lexicul englez şi cel greco-latin, problemă pe cât de vastă şi complexă, pe atât de atrăgătoare.

De asemenea, în centrul atenţiei noastre va fi evidenţierea factorilor ce conduc la schimbarea formei şi/ori a sensului cuvântului.

Înaintând pe prim-plan legităţile concordanţei dintre aspectul formal şi conţinutul cuvintelor, trebuie menţionat şi faptul că relaţiile stabilite în decursul timpului între limba engleză şi alte limbi se axează pe dezvoltarea internă a cuvântului. Mecanismul permanent şi stabil presupus de această dezvoltare determină adoptarea şi adaptarea cuvintelor ori respingerea lor. [3]

Asemănările şi deosebirile dintre liniile de evoluţie a lexicului englez, cândva formând un corp comun, au capacitatea de a schiţa acţiunea unor forţe care au conferit fiecăreia dintre formele noi o configuraţie lexicală specifică, scoţând în evidenţă adevărul lingvistic că sistemul străvechi este o continuitate a principiilor magistrale în liniile sale generale, accentuând deosebirile prin integrarea elementelor formative în concordanţă cu legităţile sale interne, corelate multiplu.

Este evident că atât configuraţia formelor, cât şi a sensurilor nu sunt date o dată pentru totdeauna. Ierarhia nivelelor este un fenomen cât se poate de complex. Schimbările produse la un nivel se întâlnesc în diverse puncte din celelalte nivele.

Din cauza complexităţii trecerii de la un stadiu la altul, schimbările care au loc în structura formală ori semantică a cuvintelor nu sunt evidente decât atunci când se studiază contrastiv două stadii mai îndepărtate. Se întâmplă ca unele cuvinte să nu sufere nicio schimbare de formă ori de sens în decursul unei perioade foarte lungi de timp, iar altele să devină de nerecunoscut prin schimbarea numai a formei, a sensului ori a ambelor faţete. Poate circula sensul iniţial, iar paralel cu el – un alt sens, diferit de cel iniţial.

Acest lucru se întâmplă drept consecinţă a caracterului asimetric al semnului lingvistic. Unui semnificant îi pot corespunde câţiva semnificaţi şi viceversa. [4, p. 74] Indiferent de faptul care ar fi factorii varierilor, acţionează separat ori se intersectează unul cu altul, ei totdeauna duc la devierea relaţiilor dintre semnificant şi semnificat. [5, p. 107] De exemplu, cuvântul *fot* s-a păstrat în forma *fot* (Mod. E. *foot*), iar pluralul *foti* s-a transformat în *fet* (Mod. E. *feet*). A avut loc o deviere în relaţii, drept consecinţă au apărut alte corelaţii între aspectul formal şi cel semantic. Necoincidenţa semnificantului şi semnificatului este determinată de mai multe cauze, atât istorice, cât şi lingvistice. [6, p. 85]

Conceperea evoluţiei cuvintelor în acest fel face lesne de înţeles aflarea unor lexeme cu un sens în unele câmpuri semantice, iar cu alt sens – în alte câmpuri, de cele mai multe ori constituind punctul asimetric în cadrul lor.

Astfel, de-a lungul timpului, sensul cuvântului latin *avis* s-a îndepărtat treptat de la primul sens, schimbându-şi succesiv sensul, până s-a pierdut orice legătură dintre ultimul sens şi cel iniţial. Drept rezultat al procesului semantic de extensiune a sensului (stadiul c**oncatenativ)** s-au format două centre lexico-semantice: cel ce exprimă *'the class aves'* şi cel ce exprimă '*aviation*'.

Cf.: a) ***avi*** */ avian, aviary, aviarist, aviculture, avifauna;*

b) ***avi*** */ aviation, aviator, aviatrix, avigation, aviagator, avionics.*

Actualmente, cuvintele din punctul (a) se leagă semantic cu cele din (b) doar prin semul „*zbor*". Cuvintele prezentate mai sus nu fac parte din acelaşi câmp semantic. Prin intermediul relaţiilor motivaţionale derivaţionale, lexemele *avian, aviary, aviarist, aviculture, avifauna* intră în câmpul semantic *bird,* fiind motivate de el.

Cf.: *avian a. – of, pertaining to, or characteristic of birds;*

aviary n. – a large enclosure for holding birds in confinement;

aviculture n. – the raising or keeping of birds;

avifauna n. – all the birds of a specific region or time division.

Cuvintele *aviation, aviator, aviatrix, avigation, aviagator, avionics* sunt întrunite în câmpul semantic *plane.*

Cf.: *aviation – the operation of aircraft;*

aviator n. – a man who operates an aircraft;

aviatrix n. – a woman who operates an aircraft;

avigation n. – navigation of aircraft;

avionics n. – the science and technology of electronics applied to aeronautics.

Astfel, în baza legăturilor semantice, morful-rădăcină *avi-* intră în două câmpuri semantice diferite, constituind punctul asimetric în cadrul lor (supletive). Pierzând legătura semantică cu sensul iniţial, cuvântul se mişcă spre acele centre care îl motivează. În cazul dat, cuvintele ce conţin morful-rădăcină *avi-* s-au deplasat în câmpul semantic al cuvitelor-nuclee *bird* şi *plane*, constituind periferia acestora, în calitate de supletive.

Şi mai semnificativă este evoluţia semantică a cuvântului *spirit*, provenit din latinescul *spiritus*, care înregistrează 14 sensuri şi 9 derivate. Remarcând o dezvoltare semantică şi derivaţională pletorică, s-ar putea crede că nucleul semantic (invarianta) al cuvântului *spirit* este axa de bază a tuturor variantelor lexico-semantice ale lui. Mai mult decât atât, derivatele în baza identităţii formal-semantice se situează nemijlocit lângă nucleu, apoi în descendenţă urmează supletoidele, manifestând o identitate formală (parţială) şi semantică, şi pe ultima poziţie se situează supletivele, la care identitatea formală este redusă la zero, dar există cea semantică. Deci în toate cazurile de relaţii motivaţionale derivaţionale este comună identitatea semantică. În anumite circumstanţe însă unele seme ale sememului se îndepărtează de la sensul iniţial, schimbând şi sememul. Astfel, în articolul lexicografic al cuvântului *spirit*, în punctul 6a este înregistrat sensul '*mind'*; cf.: *spirit n. – the part of a human being associated with the mind*. În acest sens, s-au format şi derivate, conturând o anumită independenţă; cf.: *spirituel a., spirituelle a. – having or evidencing a refined mind and a wit.*

În sensurile 14 şi 15 ale articolului lexicografic se înregistrează sensul de *'alcohol'*; cf.: *spirit n. – an alcoholic solution of an essential or volatile substance; an alcoholic beverage*. Evident, morfii-rădăcină cu sensul '*mind'* şi*'alcohol'* nu se încadrează în câmpul semantic al cuvântului cu sensul iniţial de '*soul'*. Eventual, slăbesc relaţiile motivaţionale dintre lexemele ce conţin aceşti morfi-rădăcină şi nucleul microsistemului. Drept rezultat, ele părăsesc microsistemul dat şi se deplasează spre acele nuclee care le motivează. În felul acesta, morful-rădăcină cu sensul *'alcohol'* se înglobează în câmpul semantic reprezentat de dominanta *alcohol*, iar cel cu sensul '*mind'* – în câmpul semantic cu dominanta *mind*, deplasându-se spre periferiile acestor microsisteme.

Diferenţa dintre cei doi morfi-rădăcină se manifestă prin faptul că morful-rădăcină *avi-* este rădăcină conjunctă, regăsită în membrii microsistemului, iar morful-rădăcină *spirit* este rădăcină liberă şi constituie nucleul semantic, luând configuraţia dominantei. Morfii *avi-* şi *spirit* au statut diferit, dar pentru ambii este comun procesul de mişcare, fapt ce le conferă microsistemelor date, în particular, şi sistemului lexico-semantic, în general, un caracter dinamic bine conturat.

Caracterul dinamic al lexicului, de asemenea, poate fi sesizat şi în lexemele ce conţin morful-rădăcină *osti-* din câmpul semantic reprezentat de dominanta *door*, ce şi-au pierdut sensul '*mouth'*,

achiziţionând sensul '*door*'; cf.: [*lat. ostium (door) < os (mouth)*].

Cuvântul *stoma*, din greacă, ce înseamnă '*mouth*', nu are nicio legătură semantică cu lexemul *stomach*; cf.: *stomach n. – the abdomen or belly*. El este dominanta seriei, formând trei derivate.

Cf.: *stomach n. – stomacher n.*
stomachic a. – stomachically adv.

Prin intermediul semului '*indicarea locului*', morful - rădăcină *stoma* '*mouth*' prefigurează în câmpul semantic *tooth*, în calitate de supletiv, şi, de altfel, îşi manifestă sensul iniţial în microsistemul cu dominanta *mouth*, desigur, tot ca supletiv.

Schimbarea succesivă a sensului de la cel iniţial deplasează lexemul în alte câmpuri semantice.

Cf.: *stomatology n. – the medical study of the physiology and pathology of the mouth;*
stomatic a. – relating to the mouth;
stomatitis n. – inflammation of the mucous tissue of the mouth.

Cuvântul de origine latină *doctor*, ce însemna '*teacher*' , şi-a pierdut sensul de '*learned person; teacher*', păstrând sensul de '*persoană cu grad înalt academic, grad onorific, grad de doctor în ştiinţe*', înglobând şi sensul '*a person trained in the healing arts and licensed to practice, esp. a physician, surgeon, dentist or veteranian*'. Cu acest sens, se plasează pe poziţia a doua în articolul lexicografic, fapt ce atestă un grad înalt de frecvenţă, în unele cazuri chiar substituind cuvintele ce conţin morful-rădăcină *medic*; cf.: *medic, medicare, medico*.

În limba contemporană există cazuri când legătura semantică dintre un anumit cuvânt derivat şi rădăcina de la care a provenit a fost pierdută. Actualmente, nu se mai face nicio legătură semantică între *salary* şi *salt*, provenite din *sal (salt)*, unde cuvântul *salarium* însemna *'banii daţi soldaţilor romani să procure sare'*. Aceste două cuvinte se încadrează în două centre lexico-semantice diferite: cuvântul *salary* – în microsistemul cu dominanta *wage*, iar cuvântul *salt* s-a situat în alt microsistem.

În unele cazuri, schimbările sunt de natură fonetică. Cuvintele derivate evoluează fonetic în aşa măsură, încât cu greu se mai poate face legătura cu derivantul; cf.: *salad/ salt; season/ sow; bitter/ bite, beetle; bake/ bread; moon/ Monday*.

Limba literară contemporană conţine cuvinte în ale căror structură nu pot fi distinse elementele componente. Aşa, de exemplu, cuvântul *olecranon* [gk. *olekranon: olene (elbow) + kranion (head)*] şi-a concentrat numai sensul '*elbow*', al doilea sens fiind desemantizat. În această bază, lexemul *olecranon* poate fi integrat numai în microsistemul cu dominanta *elbow*; cf.: *olecranon n. – the large point on the upper end of the ulna that projects behind the elbow joint and forms the point of the elbow*.

În cuvântul *bishopric* [*OE bisceop-rice: bisceop (bishop) + rice (dominion)*], primul element al său şi-a asumat întreg sensul, al doilea, fiind desemantizat total, ia în limba contemporană configuraţia de morf-sufix *-ic* şi submorf extensiune de dreapta *r*.

De asemenea, *pismire* [*ME pissmyre: pisse (urine) + mire (ant)*] *(of Scand. orig.) – (an ant)* este încadrat în câmpul semantic cu dominanta *ant*.

Cuvântul *palfrey* este inclus în microsistemul cu dominanta *horse*; cf.: *palfrey* [*ME < OFr. palefrei < Med. Lat. palefredus < Lat. paraveredus (extra post horse): Gk. para (extra) + Lat. Veredus (post horse)*] *– a woman's saddle horse.*

Nu acelaşi lucru se poate spune şi despre lexemul *oenomel* de origine greacă, ce îşi păstrează şi în limba contemporană ambele sensuri iniţiale, cf.: *oenomel* [*gk. oinomeli: oinos (wine) + meli (honey)*] *– a beverage of ancient Greece, consisting of wine and honey*. În cuvântul *oenomel* se păstrează motivarea etimologică, iar prin intermediul relaţiilor motivaţionale acesta se încadrează simultan în două câmpuri semantice diferite, cu dominantele *wine* şi *honey*.

Acelaşi lucru îl atestăm şi în următorul caz: *1. dipsomania* [*gGk. dipsa (thirst) + mania*] – *an insatiable often periodic craving for alcoholic liquors.*

2. goniometer [*gk. gonia (angle) + meter*] – *an optical instrument for measuring crystal angles.*

3. calligraphy [*fr. calligraphic < gk. kalligraphia (beautiful writing): kalli- (beautiful) (< kallos, beauty) + graphein (to write)*] – *the art of fine handwriting.*

Unele sensuri ale cuvintelor în limba actuală reprezintă o sinteză a sensurilor iniţiale ale cuvintelor, cf.: *pedagogue* [*ME pedagoge < OFr. < Lat. paedagogus < Gk. paidagogos: pais (boy) + agogos (leader)*] – *1. a school teacher; educator; 2. one who instructs in a pedantic or dogmatic manner*.

Aceeaşi situaţie o prezintă şi *window, obituary, horripilation, meridional, poison, thaumaturgy, malacology, pacific, predictor, cathedra, caprice, ecclesia, devil, mollusk, nature*.

O evoluţie semantică fără modificări fonetice a cunoscut şi cuvântul *animal*, care la început a însemnat orice fiinţă animată (cf.: *lat. anima 'suflet'*). Cuvântul *animal* prezintă o îndepărtare de la sensul iniţial şi, în acelaşi timp, o restricţie a sensului.

Aceeaşi evoluţie semantică, dar cu modificări fonetice, a cunoscut şi etimonul grecesc *elaia* în cuvintele *olive* şi *oil*. Substantivul *olive* convieţuieşte cu *oil*, ambele având acelaşi etimon, cf.: [*ME < OFr. oile < Lat. oleum (olive oil) < Gk. elaion < elaia (olive)*]. Primul cuvânt şi-a păstrat autonomia şi integritatea *'an Old World semitropical ever green tree, having an edible fruit, yellow flowers and leathery leaves'*, pe când cel de-al doilea a evoluat, dezvoltând în latină semul distinctiv *'ulei de masline'*, iar în limba engleză contemporană, prin extensiune semantică, a obţinut sensul *'orice fel de ulei'*; cf.: *any of numerous mineral, vegetable and synthetic substances and animal and vegetable fats...* În acest exemplu se conturează fenomenul dublu, cel de schimbare a sensului iniţial al cuvântului şi cel de extensiune, lucru ce a conferit acestor două cuvinte particularităţi diferite, îndreptându-le spre diverse câmpuri semantice.

Cuvântul *revolution* [*lat. revolutio*], până în secolul al XVII-lea, era utilizat ca termen astronomic şi numea mişcarea planetei în jurul Soarelui. Din secolul al XVIII-lea, sub influenţa filosofiei materialiste franceze, el este utilizat cu un sens nou, cel social-politic, punând pentru un timp oarecare în umbră sensul primar, fiind însă revitalizat în legătură cu dezvoltarea cosmonauticii, înregistrându-se în articolul lexicografic în sensul 1a, b, c, cf.: *revolution n. – orbital motion about a point, esp. As distinguished from axial rotation*. Cu sensul de *'schimbare social-politică'* ori *'orice schimbare'* *revolution* se înregistrează cu sensurile 2, 3a, 3b.

Cf.: *revolution – (2). A sudden or momentous change in any situation;*
(3a). A sudden political overthrow;
(3b). Activities directed towardbringing about basic changes in the socioeconomic structure.

Sensul curent mai păstrează şi o nuanţă figurată, cea de *'schimbare radicală într-un anumit domeniu'*. Manifestând o îndepărtare de la sensul iniţial şi, în acelaşi timp, o extensiune semantică, cuvântul *revolution* este motivat supletoid şi se încadrează în microsistemul *motion*.

Se pot constata şi schimbări inverse – treceri de la noţiuni legate de viaţa socială spre noţiuni legate de viaţa universului, cosmosului.

În latină, *satelles, satellitis,* cu sensul iniţial de *'attendant' (soldat din garda personală),* prin extensiune semantică a ajuns spre a designa *'acolit'(persoană care urmează pe cineva într-un domeniu de activitate)*. Ca termen astronomic, semnifică: *'astru', 'corp ceresc, lipsit de lumină proprie, care se roteşte în jurul unei planete, însoţind-o în*

cursul mişcării sale de revoluţie', cf.: *(1). A relatively small body orbiting a planet; (2). A manmade object intended to orbit a celestial body*. În baza identităţii formale (parţiale) şi semantice, prin itermediul relaţiilor motivaţionale derivaţionale supletoide, cuvântul *satellite* este înglobat în microsistemul cu dominanta *star*.

Însăşi dominanta *star* şi-a schimbat sensul iniţial odată cu evoluţia gândirii, cu modificarea conţinutului noţiunilor exprimate. Astfel, schimbarea sensului iniţial al cuvântului a condus la coexistenţa în structura semantică a aceluiaşi cuvânt a unui sens curent şi a unui sens special.

Cf.: (*1). Astron. A self-luminous, self-containing mass of gas in which the energy generated by nuclear reactions in the interior is balanced by the out flow of energy to the surface;*

(2). Any of the celestial bodies visible at night from Earth as relatively stationary, usually twinkling points of light.

Acest lucru poate fi valabil pentru majoritatea cuvintelor engleze şi anume că ele conţin sensuri uzuale, curente, şi sensuri speciale, ştiinţifice;, cf.: *form, atom, materia*.

O cale frecventă de introducere a elementelor lexicale dintr-o limbă în alta este cea a calculului lingvistic. Cuvântul *pronominal* [*lat. pronomen*] vine în engleză ca un semicalc din latină.

Tot din secolul trecut datează semicalcurile adjectivale *submarine* [*fr. sousmarin*], *subterranean* [*fr. soutterain*], *quadruped* [*fr. quadrupede*]. În baza relaţiilor motivaţionale derivaţionale, aceste cuvinte au intrat, respectiv, în microsistemele cu dominantele *sea, earth, foot*.

După modelul limbilor clasice se pot forma calcuri cu caracter internaţional. Astfel, cuvântul grecesc *syn-eithesis* a fost calchiat în limba latină prin *conscientia*, care a servit apoi drept bază pentru cuvântul englez *consciousness*, pentru cel francez *conscience*, german – *Gewissen*, român – *conştiinţă*. Toate aceste cuvinte au unul şi acelaşi sens şi sunt formate dintr-un morf-prefix, corespunzător (*con-, Ge-*), care are sensul '*cu*' şi o parte nominală cu sensul '*ştiinţă*'.

În terminologia lingvistică a intrat şi semicalcul *metalimbaj*, ce are circulaţie universală; cf.: engl. *metalanguage*, fr. *metalangue*, it. *metalingua*, g. *Metaspracher*.

Pe calea calcului s-au format mulţi termeni ştiinţifici internaţionali.

De exemplu, cuvântul *insect* vine în engleză prin intermediul limbii latine din greacă; cf.: *insect* [*lat. insectum < insectus < P. part.*, de la *insecare (to cut up*): *in-(in) + secare (to cut)*].

Au fost atestate cazuri când unele cuvinte, din punct de vedere semantic, se află în relaţii polarizate. In acest sens, se conturează microsistemul cu dominanta *height*. Ceea ce se evidenţiază în mod deosebit este polarizarea semantică a acestui cuvânt. În limba latină, adjectivul *altus* îngloba două sensuri opuse, cel de '*înalt*' şi cel de '*adânc*'. Această particularitate s-a transmis, într-o oarecare măsură, şi în engleză, evidenţiind o paletă nuanţată pentru sensul *'adânc'* şi *'profund, jos'*. Astfel, morful *alt-*, în lexemele *altitude, altiplano, altigraph, altimeter*, este purtătorul sensului *'înalt'*, iar în lexemul *alto* acelaşi morf prezintă sensul *'profund, jos, adânc'*. Acest fapt se circumscrie în articolele lexicografice ale lexemelor respective.

Cf.: *altitude n. – the height of a thing above a reference level, esp. Above sea level or above the earth's surface;*

alto n. – a low, female singing voice.

De asemenea, morful-rădăcină *host-*, în cuvintele *host, hostage*, are sensul *'guest'*, iar în cuvintele *hostile, hostility* – sensul *'enemy'*.

Sunt atestate şi două cazuri când un termen contemporan nu are la origine decât o singură formă gramaticală. Astfel, substantivul *rebus* constituie forma de dativ-ablativ a substantivului de declinarea

a V-a *res, rei*. Cuvântul *rebus* înseamnă, astăzi, *'a puzzle composed of words or syllables that appear in the form of pictures'*. Tot o formă morfologică latină trebuie considerat şi lexemul *quorum*, ce constituie forma de genitiv plural a pronumelui relativ latin *qui*, situat în spaţiul periferic al microsistemului cu dominanta *major* tot de origine latină. Dominanta, la rândul ei, reprezintă gradul comparativ al adjectivului *magnus 'mare'*; cf.: [*ME majour < Lat. major, comp. of magnus (great)*].

Pentru unele lexeme de origine latină este caracteristic procesul de desemantizare a unor sufixe din structura lor etimologică. Astfel, cuvintele *sanicule, vulpecula, auricle, navicular, majuscule* s-au format prin desemantizarea morfului-sufix diminutival *-cul* din componenţa rădăcinilor cuvintelor respective. De altfel, asemenea forme cu sufixul diminutival *-cul* erau specifice pentru latina populară; cf.: *sanicula, vulpecula, auricula, navicula, majusculus,* dim. lat. *sanus, vulpes, auris, navis, major*. Un exemplu convingător îl prezintă cuvântul *majuscule,* care demonstreaza desemantizarea totală a sufixului diminutival *-cul* şi preluarea sensului rădăcinii cuvântului, ce semnifica contrariul diminutivului; cf.: *majuscule n. – a large letter either capital or unical used in writing and printing*. Cuvintele *sanicle, vulpecula, auricle, navicular* intră în microsistemele cu dominantele respective *health, fox, ear, ship* prin intermediul relaţiilor supletive. De asemenea, sunt depistate două cazuri de desemantizare a morfului-sufix *-ule*, în latină, sufix diminutival; cf.: *capsule n.* – [*Fr. < Lat. capsula, dim. capsa (box)*]*; nodule n.* – [*Lat. nodulus, dim. nodus (knot)*]. Lexemul *nodule* este legat supletoid cu dominanta *knob*, iar lexemul *capsule* intră în câmpul semantic *box* în mod supletiv. De altfel, aceste sufixe diminutivale desemantizate au pătruns şi în alte limbi, ca, de exemplu, în limba română; cf.: *ureche, majusculă, capsulă*.

Mai rar, se întâlnesc şi cazuri când se utilizează forma eliptică a unei fraze scoase din uz, de exemplu, cuvântul *whim* de la [*whim-wham*] în microsistemul cu dominanta *caprice*.

În baza materialului valorificat se poate conchide că lexicul limbii engleze se află într-un proces de continuă evoluţie a formei şi sensului. Acest proces marchează nu numai aspectul cantitativ, ci şi cel calitativ de dezvoltare:

- Schimbarea sensului iniţial;
- Înglobarea sensului unui element al cuvântului compus şi desemantizarea elementului al doilea;
- Convieţuirea sensurilor ambelor elemente ale cuvântului compus;
- Condensarea sensurilor elementelor cuvântului compus;
- Păstrarea sensului iniţial şi dezvoltarea unui sens nou;
- Restricţia sensului;
- Extensiunea sensului;
- Polarizarea semantică;
- Calculul lingvistic;
- Dezvoltarea sensului în baza unei forme gramaticale.

Referinţe bibliografice

1. Baugh, A. C., Cable, Th. *A history of the English language*. – London, 1996.
2. Briscoe, T. *Linguistic evolution through language acquisition*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
3. Benveniste, E. *Probleme de Lingvistică generală.* (vol. II) – Bucureşti: Editura Universitas, 2000.
4. Степанов, Ю. С. *Методы и принципы современной лингвистики*. – М.: Наука, 1975.
5. Соссюр, Ф. *Курс общей лингвистики. В кн.: Труды по языкознанию*. – М.: Прогресс, 1977.
6. Будагов, Р. А. *Введение в науку о языке*. – М.: Просвещение, 1965.
7. *The American Heritage Dictionary*. Second College Edition. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1982.

REVISTA DE ŞTIINŢE SOCIOUMANE

CORELAŢIA SIMBOLULUI GEOMETRIC ŞI A SIMBOLULUI PLASTIC LA ELABORAREA COMPOZIŢIILOR CREATIVE

Arbuz-Spatari Olimpiada,
doctorandă, lector superior, UPS „Ion Creangă”
Ana Simac, doctor în studiul artelor,
conferenţiar universitar, UPS „Ion Creangă”

Termeni-cheie: simbol geometric, simbol plastic, forme geometrice, elemente ale limbajului plastic.

Abstract: *Development of creative abilities of students is the main task of a subject of "textile art ". Given article represents studying and application of symbolic of geometrical and plastic forms in creation of fine art compositions.*

Simbolica formelor şi aplicarea ei creativă în limbajul plastic oferă vaste posibilităţi pentru dezvoltarea creativităţii în realizarea compoziţiilor decorative abstracte la cursul de Artă textilă. Studiul şi analiza *simbolului geometric* şi a *simbolului plastic,* precum şi corelaţia între aceste simboluri în procesul instructiv la facultăţile de artă plastică, serveşte drept o condiţie de bază în procesul elaborării compoziţiilor plastice creative. Studiul de faţă preconizează analiza corelaţiei elementelor limbajului plastic şi a formelor geometrice pentru aplicarea lor conştientă în elaborarea compoziţiilor creative, în activitatea de creaţie a viitorilor artişti plastici. „În artele plastice, organizarea formelor reprezintă un mod esenţial al creaţiei, arta fiind concepută de-a lungul vremurilor de dezvoltare estetică un proces de compoziţie”. [4 p. 132]

Personalitatea creatorului reflectă realitatea prin intermediul unor imagini concret-senzoriale, cu ajutorul senzaţiilor, percepţiilor, reprezentărilor, prin imagini abstracte, create cu ajutorul limbajului. *Aptitudinile specifice* creatorului din artele plastice sunt: 1. *calităţile senzorio-motorii implicate*: spirit de observaţie, acuitate vizuală, simţul luminii şi al culorii, simţul proporţiei, al ritmului, al formei şi volumului; 2. *abilităţile motrice*: dexteritatea manuală, bună coordonare a văzului şi auzului, precizie şi rapiditate în mişcările mâinii; 3. *abilităţile intelectuale*: coeficientul de inteligenţă cel puţin mediu, imaginaţie bogată; 4. *însuşiri afective, motivaţionale şi caracteriale*: pasiune faţă de artă, sensibilitate, perseverenţă şi putere de muncă. [4, p. 83]

Vom menţiona principalele caracteristici ale creativităţii artistice: utilizarea mai multor tipuri de informaţii; implicarea unui ansamblu de aptitudini şi atitudini; necesitatea unui nivel minim de inteligenţă (95-100 QI), esenţiale fiind aptitudinile speciale.

În elaborarea compoziţiilor plastice creative se cere să fie folosite patru tipuri de informaţii stocate care pot fi reactualizate prin intermediul unor noi conexiuni (importante în arta plastică şi în arta textilă): 1. *informaţii figurale sau senzorial-perceptive* care includ informaţiile vizual-figurale; 2. *informaţii semantice*; 3. *informaţiile simbolice*; 4. *informaţiile comportamentale.* [4, p. 82]

Abstractul pur al unei forme geometrice plastice devenit *semn,* semnificant în sistemul subiectiv de reflectare creativă al unui artist, devine simbol. Ca orice simbol, *simbolul geometric* are un caracter convenţional. Această convenţionalitate poate fi determinată fie la nivelul unei culturi, al unui curent sau mişcări artistice, fie la scara creaţiei unui artist. Datorită complexităţii expresive a semnificaţiilor geometrice, *simbolul geometric* se transformă în *limbaj geometric* ce se suprapune şi este în corelaţie cu *limbajul plastic.*

Consistenţa emoţională a unei forme geometrice este, poate, justificată de

matricea imaginativă a autorului, figurile şi volumele geometrice neexistînd în realitate în mod concret, ele fiind un produs al fanteziei şi inteligenţei umane. [1, p. 32]

Zamfir Dumitrescu propune *trei direcţii de interpretare simbolică a figurilor şi formelor geometrice: Categoria simbolurilor geometrice de o valoare asociativă;* în aceasta sunt incluse ca grupare figurile geometrice adoptate ca simbol pentru o idee, o noţiune istorică, socială, religioasă, printr-o asociere, îndepărtată de motivaţia structural geometrică a semnului devenit simbol. Pornind de la ideea că toate formele pot fi simbolizate în mod logic prin reprezentarea schematizată a structurii sale, literele alfabetului latin au pornit, se pare, de la imaginea vizuală a unui dat iniţial, de unde, prin stilizări şi reducţii succesive, au devenit semne abstracte.

A doua categorie a simbolurilor o constituie valoarea pur convenţională a simbolului geometric în cadrul unor sisteme recunoscute ca atare, cum ar fi cel matematic, logic, fizic, chimic etc.

A treia categorie a simbolurilor geometrice este cea în care primează valoarea structural geometrică a acestora, cu implicaţiile respective pe planul percepţiei vizuale şi al efectelor psihologice în reprezentarea formei geometrice. [1, p. 34] Categoria a treia a simbolurilor geometrice este în corelaţie cu elementele limbajului plastic. Formele geometrice se suprapun cu elementele limbajului plastic (pătrat, dreptunghi, spirala ect.).

Printre codurile convenţional geometrice se consideră că *punctului* îi corespunde ideea de *localizare, marcare (punctare); triunghiului* îi corespunde, pe acelaşi plan al psihologiei percepţiei, ideea de *dinamism* (un dinamism rezultat din *forţa* sugerată vertical de vârful ascuţit al unghiurilor, contsacrată uneori de amploarea şi proporţia figurii închise); *pătratului,* datorită ordinii din interiorul ariei sale determinate de cele patru unghiuri drepte şi de egalitatea laturilor, îi corespunde noţiunea de stabilitate.

În sens de dicţionar, *triunghiul* este prima suprafaţă. Orice figură geometrică, dacă ducem nişte linii drepte din centrul ei spre colţuri, poate fi împărţită în mai multe triunghiuri. Triunghiul simbolizează divinitatea, armonia, proporţia. [10, p. 382]

Ca derivată din condiţia structural-geometrică şi plastică a triunghiului şi pătratului se desprinde expresivitatea: *unghiul ascuţit* (sub 90°), care preia condiţia dinamic vectorială menţionată în cazul triunghiului – *punctare spre exterior; unghiul obtuz* (mai mare de 90°), care tinde să-şi piardă capacitatea de direcţionare dinamică a vectorului sugerat de unghi în favoarea unei forţe de sens contrar, îndreptată spre interiorul deschiderii braţelor unghiului; situaţia este cu atât mai clară, cu cât unghiul obtuz este mai mare, apropiindu-se de condiţia unui arc de cerc sau de o curbă deschisă – *punctare spre interior*. [1, p. 42]

Aceste simboluri geometrice se aplică şi în elaborarea compoziţiilor plastice în arta textilă ce utilizează imaginea vizuală a simbolului geometric. Semnul geometric apare frecvent în limbaje simple, necodificate sau cu un cifru uşor abordabil, fără o pregătire de specialitate anterioară. Analizând principiile aplicării simbolurilor şi formelor geometrice în elaborarea compoziţiilor decorative, este evident procesul transformării simbolului geometric în simbolul plastic şi are ca finalitate sinteza (geometrico-plastică) a semnelor devenite, prin creaţie, simboluri.

Simbolul geometric, cuprins în cea de a treia categorie, se apropie pînă la suprapunere totală de *simbolul plastic.* Cele câteva forme geometrico-plastice sus-menţionate (punctul, triunghiul, pătratul, unghiurile drept, ascuţit, obtuz), formele geometrice plastice primordiale luate în discuţie sunt derivate din condiţia liniei drepte. Alături de *linia dreaptă,* studiul liniei *curbe,* cu ipostazele ei multiple, deschise *(spiralele, parabola, hiperbola*

etc.) şi *închise* (figurile plane ale *cercului, elipsei, ovalului* etc.) ne oferă stadii structural-geometrice cu un specific conţinut plastic expresiv. [1, p. 44]

Tabelul de mai jos oglindeşte multitudinea de posibilităţi de expresie a *liniei* ca element al limbajului plastic în compoziţie decorativă, relevând toate caracteristicile şi ipostazele liniei în

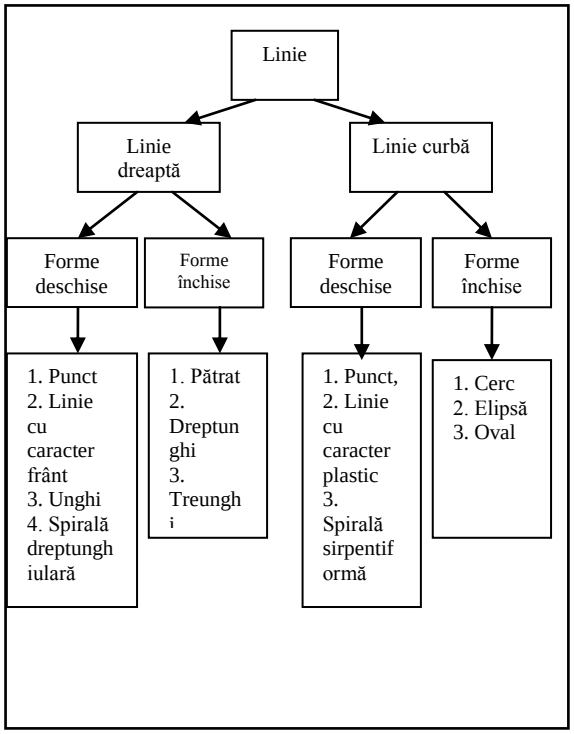

varianta închisă şi deschisă a ei (Figura 1).

Figura 1. R*eprezentarea expresiei a liniei ca element a limbagului plastic*

După multe milenii, semnele primare au devenit simboluri, semne sfinte, iar în era creştină, odată cu secătuirea lor de duhul mitic, au luat chip de model artistic în limbajul plastic. Simbolul geometric şi cel plastic subliniază trunchiul genetic al oamenilor uniţi prin credinţe comune şi perenitatea semnelor care au legat punte peste timp. [2, p. 72]

Orice proces de creaţie presupune plasarea *simbolurilor* în limbajul plastic într-un context semnificativ. *Simbolurile* se află în centrul atenţiei, fiind însăşi inima vieţii imaginative, căci scot la iveală secretele inconştientului, pun în mişcare resorturile cele mai ascunse ale unor acţiuni si oferă noi perspective asupra necunoscutului şi infinitului. Simbolul joacă rolul dominant în special în arta textilă. În arta contemporană şi în arta modernă studierea simbolului, de asemenea, este importantă pentru a realiza cu succes creaţia artistică în domeniul artei textile.

Precizăm sensul din dicţionarul explicativ, care îi corespunde noţiunii de simbol: *simbol – semn, obiect, fenomen care este învestit cu o capacitate specială de a transmite idei, concepte, chiar aluzii ideologice, mult mai complexe decât simpla lor reprezentare, în conformitate cu un cod acceptat în general*. În artele plastice, *simbol* este un semn vizual cu caracter aluziv, referitor la o altă realitate de ordin material sau spiritual, decât cea pe care imaginea o înfăţişează, în arta medievală, a Renaşterii şi barocului. Simbolul poate fi sesizat şi intuitiv, în unele cazuri, atunci când semnul şi ceea ce semnifică el au, ambele, caracter concret. Există însă şi simboluri repertoriale de experienţe vizuale străvechi, cum ar fi simbolul culorilor şi cele numerice. [5. p. 128]

Vom examina semnificaţiile simbolice ale elementelor limbajului plastic, care sunt în corelaţie cu formele geometrice, specifice şi aplicate frecvent în elaborarea compoziţiilor plastice din domeniul artei textile (*spirala, unghiul, triunghiul, rombul, cruce, segmentele gemene, cercul*).

Un semn cu mare putere de influenţă în simboluri textile, preluat din simbolul şi forma geometrică, este spirala. *Spirala* este linia curbă deschisă. De-a lungul mileniilor, spirala a luat forme diferite, cu multiple semnificaţii: spirale repetate, spirale opuse, spirale încleştate, spirale fugătoare, în lanţ, vălurite, împletite etc. Variantele spiralei identificate în costumul naţional sunt, de fapt, semne identice ale spiralei care a împodobit costumul zeităţilor de la Cârna, preluate pe un plan superior de la vetre culturale locale mult mai vechi. Spirala în lanţ, fugătoare,

în volute legate, cunoscută încă din Neolitic în arealul Carpaţilor dunăreni, era întrodusă în complexul vestimentar de ceremonie. [2, p. 72]

Spirala simbolizează energie regenerativă, se deschide şi se ridică sub formă de tornadă sau coboară în împărăţia întunericului prin vârtejuri ameninţătoare. [3, p. 250] Există două tipuri de spirale: spirala serpentiformă şi spirala cu volute unghiulare. *Spirala cu volute unghiulare* este un model impus de tehnica redării simbolului. Această variantă realizată cu volute în patru unghiuri de 90 grade nu este un simplu motiv ornamental. [4, p. 72] *Spirala cu volute unghiulare* este formă compusă din mai multe forme ale limbajului plastic: *punctul, linia,* ce stau la baza mijloacelor plastice în cursul de Artă textilă pentru studenţii facultăţilor de artă plastică şi design.

Unghiul primar. În practica artei textile, unghiul a luat diferite chipuri, a fost aşezat în diferite poziţii, potrivit unor cerinţe greu de descifrat. Astfel, unghiurile cu laturile paralele mărginite de două drepte au ornat gulerele înguste, tivurile şi chenarele tuturor tipurilor de haină, folosindu-se cu predilecţie firul negru.

Grupajul mai mare de unghiuri paralele, mărginit de două drepte sau nu, cu nervură sau nu de tipul celui de la Ostrovu Corbului sau Parţa a fost folosit intens, sub formă de *cruce,* ca element de sine stătător. „Crucea în aripioare" a constituit izvod important în ornament, fiind asociată frecvent cu elemente fitomorfe, fapt ce demonstrează că acest motiv a fost creat mai târziu şi derivă din schevronul zeiţei-pasăre. În ornamentul textil s-a menţinut cu vigoare în satele sibiene. [2, p. 72] Cu pătrat la mijloc sau nu, această *cruce*, în vremuri, a constituit model important în broderia pieselor vestimentare din satul Briceni din Basarabia. În Suliţa şi Ostriţa, Bucovina, a rămas preferabilă în cusutul prosoapelor moldoveneşti.

„*Unghiul închis*" – *triunghiul* „umplut"sau conturat totdeauna repetat a constituit izvod de seamă în compoziţiile textile în Muntenia şi în Ţara Crişurilor. Unghiul alcătuit din friză, creat la Cuina Turcului şi Turda s-a răspândit în broderia vestimentară în proporţie apreciabilă pentru că se găseşte pe toate piesele vestimentare. Frecvent, apare intercalat sau repetat.

Rombul pe materiale textile, în scrierea formei, era semnul soarelui, iar egiptenii l-au redat în arta ţesutului obţinând reflexe deosebite şi începînd cu mil. al VI-lea s-a extins în toate vetrele neolitice. „Rombul încărcat", fie el circumscris sau sugerat prin împerecherea clepsidrelor, totdeauna a creat efect în compoziţie prin supleţe grafică şi prin plicromie. Sub impulsul îndepărtaţei tradiţii, adesea a fost asociat cu coloana, cu unghiul şi cu linii paralele.

Segmentele gemene. Multitudinea de segmente perechi a constituit o anume expresie în limbajul paleolitic confirmat ulterior în vetrele zonei Porţilor de Fier. Segmentele de dreaptă redate în os, în corn, în lut, grupate feluritele accesorii de cult, fie ele şi cele ţesute sau brodate. În acele îndepărtate vremuri, grupul format din două segmente reprezenta simbolul dualităţii, multiplului, grupul de trei segmente prezenta chipul zeului nefiinţei, grupul de patru ridica la superlşativ multiplul dual etc., toate ţinând de structura unui alfabet arhaic, uitat apoi.

Alt semn primar este *linia curbă închisă. Cercul,* conturul mărgelei de la Nandru, a luat chip diferit de-a lungul timpului scurs, ajungând în epoca bronzului un ax al fiinţei universale: Cultul Soarelui. La Spanţov, Olteniţa, *cercul* se haşura în interior, iar mai târziu se haşura numai spaţiul dintre două cercuri concetrice, aşa cum s-au brodat cojoacele în importantele centre de prelucrare a pieilor, cum se brodau cercuri pe colţul hainelor lungi în Bihor, Gorj, Dolj şi Romanaţi. Cercul s-a asociat, compoziţional, cu spirala şi numai în rare cazuri a întrat în compoziţia frizelor,

alături de coloană, de unghi, sau de romb. [2, p. 73]

În scopul de suprapunere a simbolului plastic cu simbolul geometric, am elaborat tabele de reprezentare şi de examinare a formelor geometrizate plastice în corelaţie cu elementele de bază ale limbajului plastic. Formele geometrice (punctul, unghiul primar, unghiul închis – triunghiul, pătratul) pot fi aplicate ca elementele de limbaj plastic în compoziţiile plastice, exteorizând diverse, multiple semnificaţii simbolice (Figura 2).

Elementele limbajului plastic	Forme geometrice	Semnificaţii ale formelor geometrice
Punctul		1. localizare 2. marcare 3. punctare
Unghiul primar		punctare spre exterior
Unghiul închis – triunghiul		1. proporţie 2. dinamism 3. forţa
Pătratul		1. stabilitate 2. expresivitate

Figura 2. S*emnificaţia simbolică a formelor geometrice*

În tabelul prezentat mai jos propunem elementele limbajului plastic în corespundere cu formele plastice geometrizate, care, la rândul lor, sunt în corelaţie cu elementele de bază ale limbajului plastic. Concomitent, relevăm şi semnificaţia elementelor limbajului plastic (simbolul plastic). (Figura 3)

Elementele limbajului plastic	Forma plastică geometrizată	Semnificaţii ale elementelor limbajului plastic
Linie dreaptă		1. calmă 2. statică
Linie curbă		1. fluent 2. plastic
Spirala		1. emanaţie 2. extensie 3. dezvoltare 4. continuitate ciclică aflată în progresie 5. rotaţia creaţională
Spirala cu volute în unghi		1. labirintul 2. reprezintă o evoluţie ce pleacă din centru 3. involuţie, prin întoarcere la centru
Unghiul primar.		asociat cu elemente fitomorfe
Unghiul închis – triunghiul		1. divinitatea 2. armonia
Rombul		1. matricea vieţii 2. poarta lumilor subterane 3. trecerea iniţiatică spre pântecele lumii 4. intrarea în reşedinţa forţelor htoniene
Segmentele gemene		1. simbolul dualităţii 2. multiplului 3. grupul de două segmente prezenta chipul zeului nefiinţei
Cercul – linia curbă închisă		1. simbol al lumii spirituale 2. invizibile 3. transcendente 4. cerul cosmic, în special în relaţiile sale cu pământul.

Figura 3. *Semnificaţia simbolică a elementelor limbajului plastic*

Privite izolat, formele şi figurile geometrice pot părea în mişcare sau statice, dând un *ansamblu de senzaţii,* de o calitate

particulară, pe planul elaborării formelor geometrice plastice creative, şi aplicarea lor conştientă în elaborarea compoziţiilor plastice. Limbajul general al semnelor şi simbolurilor geometrice *devine limbaj plastic specific;* lumea noţiunilor generale geometrice se reduce la lumea subiectivă a artistului, care are capacitatea de a combina aceste date în elaborarea creativă a compoziţiilor plastice. Combinaţiile geometrice şi plastice, care sunt baza concepţiei (artistice) a unei compoziţiei creative, pot fi concurate numai de posibilitatea de a exprima o infinitate de gânduri, idei, stări afective cu un mănunchi restrâns de semne geometrice. Limbajul unanim convenţional al geometriei se află la baza unei nesfârşite serii de limbaje artistice specifice. [1, p. 45]

Studierea simbolurilor geometrice şi a simbolurilor plastice şi aplicarea lor în elaborarea compoziţiilor creative este o condiţie importantă în procesul dezvoltării creativităţii artistice la studenţii facultăţilor de artă plasică. Propunem să dezvoltăm nivelul de creativitate la studenţi prin *metode specifice: studierea şi aplicarea conştientă* a simbolurilor plastice.

Studierea simbolurilor plastice se efectuează prin:

- *determinarea definiţiei semantice* (a elementelor limbajului plastic, a formelor geometrice*);*
- *analiza simbolurilor* (elementelor limbajului plastic, formelor geometrice*);*
- *selectarea simbolurilor* (a elementelor limbajului plastic, a formelor geometrice*);*
- *compararea* (elementelor limbajului plastic, a formelor geometrice).

Vom *aplica conştient* simbolica formelor plastice în elaborarea compoziţiilor creative în baza cursului de artă textilă prin:

- *utilizarea elementelor limbajului plastic ca simboluri plastice;*
- *utilizarea formelor geometrice ca simboluri geometrice;*
- *aplicarea conceptului filosofic al simbolurilor geometrice şi al simbolurilor plastice în elaborarea compoziţiilor creative;*
- *aplicarea conceptului psihologic al simbolurilor geometrice şi al simbolurilor plastice în elaborarea compoziţiilor creative.*

Dezvoltarea creativităţii la studenţi prin *studierea şi aplicarea* simbolicii formelor plastice este o problemă prioritară pentru învăţământul artistic superior. *Metodele specifice propuse* prevăd etapa iniţială în elaborarea compoziţiilor creative la activităţile de artă textilă. În artele plastice, aplicarea simbolicii reprezintă un procedeu esenţial al creaţiei, arta fiind concepută de-a lungul vremurilor ca mijloc de dezvoltare estetică şi ca proces de creaţie a tineretului studios.

Bibliografia:

1. Zamfir Dumitrescu, *Structuri geometrice, structuri plastice*, Bucureşti, Meridiane, 1984, 88 p.
2. Virgil Vasilescu, *Semnele cerului* (cultură şi civilizaţie carpatică), Editura: ARHETIP – Renaşterea Spirituală, 1993, 214 p.
3. Constantin Radinschi, *Desen artistic în industria uşoară* (Manual pentru clasa a XI-a, licee industriale cu profil de industrie uşoară şi şcoli profesionale), R.A. – Bucureşti, Editura Didactică şi pedagogică, 1992, 82 p.
4. Gabriela Popescu, *Psihologia Creativităţii*, Editura Fundaţiei Române de Mâine, Bucureşti, 2004, 144 p.
5. Constantin Spânu, *Bazele Modelării Artistice*, Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea de Industrie Uşoară, Chişinău, TEHNICA-INFO, 2001, 120 p.
6. *Dicţionar de artă* (*forme, tehnici, stiluri artistice)* vol. I, Bucureşti, Meridiane, 1998, 294 p.
7. *Dicţionar de artă* (*forme, tehnici, stiluri artistice*) vol. II, Bucureşti, Editura Meridiane, 1998, 221 p.
8. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri* vol. I, Bucureşti, Editura Artemis, 1994, 503 p.
9. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri* vol. II, Bucureşti, Editura Artemis, 1994, 423 p.
10. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri* vol. III, Bucureşti, Editura Artemis, 1994, 533 p.

REVISTA DE ŞTIINŢE SOCIOUMANE

MAREA BRITANIE ŞI RELAŢIILE ROMÂNO-SOVIETICE ÎN PERIOADA ANILOR 1920 – 1924

Denis FABIAN
Catedra istorie universală, USM

În cadrul relaţiilor internaţionale din perioada imediat următoare primei conflagraţii mondiale, tentativele de normalizare a raporturilor româno-sovietice ocupă un loc aparte şi prezintă, în acelaşi timp, un deosebit interes ştiinţific. Faptul în cauză este determinat şi de implicarea marilor puteri în soluţionarea acestei probleme. Astfel, Anglia, fiind garantă a Tratatului Basarabiei, era interesată direct în stabilirea relaţiilor diplomatice dintre România şi Rusia Sovietică. Din aceste considerente, este important de observat locul şi rolul pe care l-a avut Marea Britanie în cadrul acestui proces, ceea ce şi ne propunem să realizăm în acest studiu.

Atitudinea diplomaţiei britanice faţă de România, imediat după sfârşitul primei conflagraţii mondiale, a fost dictată, în mare parte, de relaţiile româno-ruse. Din acest motiv, Anglia urmărea cu mare interes evoluţia evenimentelor din Rusia. Iniţial, liderii politici de la Londra considerau că forţele ţariste vor înfrânge revoluţia rusă şi au făcut presiuni asupra guvernului român cu scopul de a ajuta aceste forţe, în special pe cele ale generalului Denikin[1]. Guvernul roman însă nu dorea să se implice în conflictul din ţara vecină. Prăbuşirea ulterioară a ţarismului a avut importante consecinţe asupra situaţiei internaţionale şi asupra relaţiilor româno-ruse. Promulgarea de către noul regim a „Decretului asupra păcii” viza recunoaşterea dreptului la autodeterminare pentru popoarele subjugate. În acest context nou, Basarabia îşi afirma individualitatea şi îşi revendica drepturile, proclamând unirea cu statul român. Ca urmare a acestui eveniment, au loc o serie de acte ostile din partea oficialităţilor sovietice la adresa românilor. Astfel, a fost arestat şeful Legaţiei române la Petrograd, C. Diamandy, a fost confiscat tezaurul Băncii Naţionale a României şi alte averi naţionale româneşti depuse spre păstrare în Rusia în anii 1916 – 1917, urmate de confiscarea tuturor navelor comerciale şi de pasageri refugiate în rada portului Odessa. Ulterior, guvernul sovietic a adresat mai multe ultimatumuri guvernului roman, solicitând cedarea Basarabiei. Urmarea firească a acestor decizii unilaterale ale Kremlinului a fost degradarea raporturilor bilaterale dintre cele două state. Aşadar, relaţiile româno-sovietice din această perioadă au fost determinate de problema Basarabiei, în această chestiune Marea Britanie având un rol important, mai ales la Conferinţa de Pace.

Poziţia pe care trebuia să o ia guvernul român faţă de vecinul de la răsărit a divizat opiniile membrilor cabinetului. Astfel, primul ministru, Alexandru Averescu, sprijinea încercarea de a obţine o înţelegere cu sovieticii, în timp ce ministrul de externe, Take Ionescu, era indiferent. În această privinţă, Ionescu era puternic influenţat de diplomaţia franceză care îl îndemna să-i urmeze exemplul şi să-l recunoască pe baronul Wranghel ca reprezentant al Rusiei, pentru că acesta, la insistenţa guvernului francez, în curând „va recunoşte unirea Basarabiei”[2]. În ceea ce priveşte Marea Britanie, aceasta nu dorea

[1] *Arhivele Naţionale Istorice Centale ale României* (ANICR), fond Casa Regală, vol. 55/1919, f. 1.

[2] *Documents on British Foreign Policy* (DBFP), First Series, vol. VIII, London, 1958, p. 766.

să-l recunoască pe Wranghel[3]. În acest sens, Lloyd George îi declara lui Take Ionescu: „acum, că bolşevicii au scăpat de complicaţiile poloneze, ei îl vor învinge pe generalul Wranghel”[4]. De asemenea, premierul britanic îl informa pe şeful diplomaţiei româneşti că Moscova era de acord să satisfacă cererile româneşti. Dar dacă bolşevicii îl înfrângeau pe Wranghel şi la acel moment nu era stabilită o înţelegere între Rusia Sovietică şi România, aceasta putea fi mult mai greu de realizat. Atunci, sovieticii aveau posibilitatea să declare: „Noi v-am oferit şansa unei negocieri câteva luni în urmă şi voi nu aţi acceptat-o”[5]. Până la urmă, guvernul de la Bucureşti nu l-a recunoscut pe Wranghel. Totodată, a pierdut ocazia de a stabili relaţii diplomatice cu Moscova. Acest lucru a fost ratat dat fiind faptul că cercurile politice româneşti nu priveau statul sovietic ca pe un succesor al regimului ţarist; la fel ca şi Franţa, care, prin preşedintele ei Al. Millerand, afirma, la 20 iunie 1920: „...recunoaşterea statului sovietic se va face atunci când acesta îşi va asuma responsabilitatea pentru angajamentele predecesorilor faţă de guvernele straine”[6].

În ceea ce priveşte recunoaşterea unirii Basarabiei cu România, în vara anului 1920 guvernul de la Londra condiţiona semnarea tratatului prvind Basarabia de anumite asigurări ale proprietăţilor britanice din această provincie şi de ratificarea Tratatului Minorităţilor semnat de România încă la 9 decembrie 1919[7]. Fiind realizate aceste condiţii, Tratatul Basarabiei a fost semnat la 28 octombrie 1920, între Marea Britanie, Franţa, Italia şi Japonia, pe de o parte, şi România, pe de alta. Textul tratatului, după ce repeta motivaţiile din hotărârea pe care Consiliul Suprem o adoptase în martie 1920, preciza: „Înaltele Părţi Contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la revărsarea sa până la punctul unde este tăiat de către vechea linie de despărţire dintre Bucovina şi Basarabia şi acest vechi hotar”[8]. De asemenea, semnatarele tratatului se obligau să acorde României asistenţă în cazul unei încercări ruseşti de a redobândi Basarabia[9]. Conţinutul tratatului nu i-a convenit guvernului sovietic; imediat, la 1 noiembrie, Cicerin, împreună cu principalii conducători ai Ucrainei, Racovski şi Kurtski, comunicau ţărilor contractante că, luând cunoştinţă de încheierea acestui tratat „cu privire la anexarea Basarabiei de către România, guvernele republicilor sovietice Rusia şi Ucraina declară că nu pot recunoaşte nicio tranzacţie cu privire la Basarabia, fără participarea lor, ca având forţă şi valoare, şi că ele nu se consideră deloc legate printr-un asemenea tratat încheiat între alte guverne”[10]. Această notă de protest a consemnat o schimbare de atitudine a diplomaţiei sovietice în chestiunea basarabeană. Semnarea tratatului din 28 octombrie 1920 a fost, mai curând, motivul imediat, decât cauza efectivă a acestei schimbări. Ea trebuie privită în contextul general al mutaţiilor intervenite în poziţia internaţională a Kremlinului. Reacţia statelor europene faţă de transformarea Rusiei Sovietice într-un focar al experimentelor comuniste a

[3] *Ibidem*, p. 767.
[4] *Ibidem*, p. 799.
[5] Ibidem
[6] *Ibidem*, vol. XXV, London, 1984, p. 783.
[7] *Ibidem*, vol. XXIV, London, 1983, p. 154.

[8] Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al României (ADMAER), fond 71/URSS, vol. 134/1921-1933, f. 70.
[9] DBFP, First Sries A, vol. III, London, 1979, p. 794.
[10] ADMAER, fond 71/URSS, vol. 134/1921-1933, f. 64.

generat o serie de intervenţii şi promovarea unei vagi politici de ajutorare a adversarilor comunismului. În pofida acestor acţiuni, către sfârşitul anului 1920, odată cu înfrângerea lui Wranghel şi începutul tratativelor sovieto-polone, a devenit evident că regimul bolşevic a supravieţuit. Această perspectivă schimba datele problemei ruse, apărând, astfel, tendinţe de apropiere de Moscova. În acest context nou, chestiunea raporturilor româno-ruse reţinea atenţia Londrei. Astfel, la 13 septembrie 1920, şeful guvernului de la Bucureşti îi comunica ministrului român de externe că propunerea sovietică din 29 august de a începe noi negocieri ,,este interesantă şi că doreşte să telegrafieze la Londra şi la Paris pentru a cunoaşte exact poziţia adoptată de cele două guverne, în scopul de a avea deplina comuniune de vederi cu Marii Aliaţi”[11]. În aceeaşi zi, şeful Legaţiei române la Londra, Vasile Boerescu, informa guvernul român că a purtat discuţii cu Lloyd George asupra acestui subiect. Primul ministru englez, aprobând contactele româno-sovietice, credea că, prin ele, Bucureştiul va obţine cert, de la regimul sovietic, condiţii mai favorabile decât de la un eventual guvern ţarist. El îşi argumenta punctul de vedere prin aceea că Rusia Sovietică, bazându-se pe teoria internaţionalismului, care nu punea prea mare accent pe frontiere, ar putea recunoaşte unirea Basarabiei. Lloyd George considera că există şi un anumit risc ca un viitor guvern rusesc ,,să devină antiromânesc datorită recunoaşterii actuale a hotarelor româno-ruse”[12]. Anglia, la acel moment, nu avea nicio intenţie de a recunoaşte regimul sovietic, dar se dovedea mai flexibilă în raporturile cu Rusia Sovietică, în comparaţie cu Franţa, care nu accepta de a trata cu Sovietele şi nici nu agrea negocierile româno-ruse. Partidul Laburist se pronunţa pentru încheierea unui acord cu Rusia, opinie care, neoficial, avea aprobarea lui D. Lloyd George şi a membrilor cabinetului său. Atât primul ministru, cât şi alţi diplomaţi britanici doreau ca Marea Britanie să reia schimburile economice cu Sovietele. Mai târziu, faptul a devenit şi mai evident, guvernul britanic tratând direct cu guvernul sovietic. Astfel, la 16 martie 1921, a fost încheiat un acord economic între guvernul britanic şi cel sovietic[13]. În acest context, Foreign Office-ul se arăta interesat în menţinerea contactelor dintre Moscova şi Bucureşti, dar pentru România această perspectivă era complicată de caracterul relaţiilor româno-sovietice. Insecuritatea frontierei estice, contestată de guvernul sovietic, precum şi problema tezaurului constituiau elemente importante care defavorizau guvernul român, atât pe plan extern, cât şi intern. Guvernul Brătianu, care în martie 1922 i-a urmat lui Averescu, a adoptat o atitudine relativ mai independentă faţă de Franţa şi mai realistă în relaţiile cu Rusia Sovietică. Aceasta tendinţă s-a manifestat în cadrul tratativelor sovieto-române de la Varşovia, guvernul român respingând propunerea sovietică privitor la recunoaşterea Basarabiei în schimbul renunţării la tezaurul românesc. Partea română a acceptat să discute la această întrunire doar relaţiile comerciale dintre cele două ţări şi reglementarea navigaţiei pe Nistru[14]. Atitudinea guvernului de la Bucureşti este explicată de acordarea sprijinului englez românilor în relaţiile cu sovieticii. În acest sens, la 13 aprilie 1922, premierul britanic îi comunica lui Ionel I. C. Brătianu că ,,chestiunea basarabeană e hotărâtă definitiv, marile puteri garantând posesiunea acestei provincii României prin Tratatul Basarabiei[15]. A doua zi, Anglia ratifica acest tratat, fiind prima ţară care făcea

[11] ANICR, fond microfilme Anglia, rola nr. 209, c. 97.
[12] DBFP, First Series, vol. VIII, p. 797.
[13] *Ibidem*, Second Series, vol. VII, London, 1958, p. 1.
[14] *Ibidem*, First Series, vol. XXIV, p. 153.
[15] *Ibidem*, p. 197.

acest lucru, provocând noi proteste ale guvernului sovietic. Prin ratificarea tratatului se recunoştea suveranitatea României asupra Basarabiei şi, ca rezultat al recunoaşterii obligaţiilor prevăzute în articolul X al Pactului Societăţii Naţiunilor, guvernul britanic urma să se angajeze în cazul unei încercări de modificare prin forţă a frontierei de Est a României[16].

Marea Britanie dorea ca Tratatul Basarabiei să fie ratificat şi de ţările implicate înaintea deschiderii lucrărilor Conferinţei de la Genova[17], primul ministru britanic acceptând ca intangibilitatea tratatelor să fie recunoscută la acest forum. România, la această reuniune, avea interesul să se discute, în primul rând, chestiuni economice şi, dacă era posibil, dorea evitarea chestiunilor politice, în timp ce Kremlinul dorea să-i confere un aspect politic. La 2 mai, în cadrul lucrărilor acestui forum[18], reprezentanţii Angliei, Franţei, Italiei, Japoniei, Poloniei, Elveţiei şi Suediei înmânau o notă delegaţiei sovietice, prin care solicitau Moscovei să restituie României valorile depuse la sfârşitul Primului Război Mondial. Delegaţia sovietică a dat răspuns la această notă abia la 11 mai, respingând cererea şi declarând că nu recunoştea Protocolul de la Paris din 28 octombrie 1920. De asemenea, atrăgea atenţia că marile puteri încercau să-i impună în mod direct Rusiei Sovietice respectarea tratatelor încheiate fără participarea ei. În privinţa raporturilor româno-sovietice, delegaţia sovietică declara că această problemă, fiind foarte importantă, trebuia discutată separat, în cadrul unei conferinţe speciale[19]. Astfel, manevrele diplomatice din timpul Conferinţei de la Genova au demonstrat imposibilitatea obţinerii recunoaşterii unirii Basarabiei cu România de către Rusia la acest forum.

Urmărind reluarea relaţiilor cu guvernul sovietic, Londra nu dorea o ruptură cu Moscova din cauza revendicărilor româneşti. După modul cum au decurs negocierile la Genova, era evident că o nouă discuţie asupra Basarabiei nu putea fi evitată. Dacă, până la Genova, pasivitatea era cuvântul de ordine al Bucureştiului în relaţiile cu Kremlinul, după această conferinţă continuarea acestei politici risca să aducă serioase prejudicii poziţiei internaţionale a statului român. Europa aştepta momentul oportun pentru a încheia acorduri cu Sovietele, iar unele state, precum Marea Britanie, Italia, Germania şi Cehoslovacia aveau deja semnate acorduri comerciale cu Rusia Sovietică. Confruntat cu posibilitatea unei izolări diplomatice în problema Basarabiei, guvernul român a fost nevoit să caute soluţii proprii în perspectiva viitoarelor relaţii cu guvernul sovietic. Începutul acestei politici a fost vizita prim-ministrului roman, din iunie 1922, la Paris, unde va încheia o convenţie formală franco-română ce prevedea asistenţa Franţei în eventualitatea unui atac de peste Nistru. Ţinând cont de faptul că Anglia nu renunţase la ideea soluţionării problemei frontierelor europene ale Rusiei, intenţia diplomaţiei româneşti de a-şi asigura sprijinul francez era explicabilă. Faptul că a obţinut acest sprijin se datora, în mare parte, schimbărilor intervenite în politica externă franceză, care, după semnarea Tratatului de la Rapallo şi slăbirea alianţei cu Marea Britanie, se orienta spre o relaţie cât mai strânsă cu statele Micii Înţelegeri şi Polonia.

În vara anului 1923, la Tiraspol, au avut loc negocieri în cadrul comisiei româno-sovietice convocată pentru soluţionarea incidentelor de frontieră. La 20 noiembrie 1923 H. Dering, ministrul

[16] ADMAER, fond 71/914E.2, vol. 21/Basarabia, f. 285.
[17] D. B. F. P., First Series, vol. XXIV, p. 168.
[18] Conferinţa de la Genova a avut loc în perioada 10 aprilie – 19 mai 1922.
[19] ADMAER, fond 71/Dosare speciale, vol. 43, f. 299.

britanic la Bucureşti, informa Londra că în urma discuţiilor ruso-române s-a ajuns la concluzia de a semna o convenţie. În cadrul acesteia delegaţia sovietică propunea ca României să-i fie atribuită formula „partea cealaltă”, în timp ce guvernul român era pentru formula „România întregită”. În aceste condiţii, delegatul sovietic a plecat la Moscova pentru a primi instrucţiuni suplimentare[20]. La 23 noiembrie, la una din şedinţele comisiei, şeful delegaţiei sovietice a declarat, spre satisfacţia părţii române, că guvernul sovietic dorea să ajungă la o conferinţă generală care să reglementeze toate problemele controversate dintre cele două ţări[21]. Guvernul de la Londra a insistat ca guvernul de la Bucureşti să accepte propunerea sovietică şi să adreseze Moscovei, la 16 ianuarie 1924, o notă prin care făcea cunoscută dorinţa de reluare a relaţiilor diplomatice, cerând precizarea ansamblului problemelor ce urmau a fi discutate[22]. În ceea ce priveşte locul unde aveau să se desfăşoare lucrările acestei conferinţe, s-au purtat îndelungi discuţii nu pentru că alegerea era dificilă, ci pentru că guvernul sovietic nu voia să-l găsească prea repede. Tergiversarea îi era necesară deoarece, cu amânarea începerii conferinţei, se crea o perioadă mai lungă pentru a-şi lărgi aria recunoaşterii internaţionale. Or, era de la sine înţeles că, înarmat cu o asemenea recunoaştere, Kremlinul îşi permitea, în cursul tratativelor cu România, să formuleze pretenţii teritoriale şi financiare pe care nu şi le-ar fi permis dacă ar fi fost izolat şi, respective, mai slab. Pretextul căutarii locului unde să se ţină conferinţa devenea, prin urmare, o acoperire a tacticii tergiversării. Urmărind acest scop, guvernul sovietic a lăsat mai întâi guvernului român libertatea de a propune locul dezbaterilor, cu intenţia de a nu-l accepta. Astfel, în ianuarie 1924, Rusia Sovietică a respins fără explicaţii plauzibile propunerea guvernului român ca lucrările conferinţei să se desfăşoare la Salzburg. În schimb, guvernul sovietic a propus Odessa ca loc al tratativelor, intuind, fireşte, că autorităţile româneşti nu vor accepta să negocieze decât pe un teritoriu neutru. Convins că teritoriul unei terţe puteri asigura condiţii propice pentru negocieri mai obiective, guvernul român îşi anunţa intenţia de a propune oraşul Varşovia, pe care însă autorităţile sovietice au respins-o prin însuşi refuzul de a lua notă de această propunere. Abia la sfârşitul lunii ianuarie 1924, cele două părţi au convenit să ducă tratative la Viena[23]. Aceasta a satisfăcut şi principiul guvernului român de a negocia pe teritoriul unei terţe ţări, şi dorinţa guvernului sovietic de a intra pe arena diplomaţiei europene prin intermediul unui oraş cu renume, unde posibilităţile de propagandă erau incomparabil mai mari decât la Odessa, Salzburg sau Varşovia.

Trenarea în ceea ce priveşte găsirea locului unde să se desfăşoare conferinţa româno-sovietică şi-a atins scopul. Astfel, la 1 februarie 1924 avea loc un eveniment deosebit, cu importante consecinţe asupra relaţiilor româno-sovietice. Anglia, în dorinţa ei de a stabili relaţii diplomatice cu Moscova, a recunoscut oficial URSS[24], fiind prima mare putere care făcea acest lucru. Şeful noului guvern laburist, Ramsay MacDonald, anunţa că unul dintre primele acte ale cabinetului său va fi recunoaşterea Uniunii Sovietice. În privinţa diferendelor teritoriale dintre Rusia Sovietică şi alte state, în nota britanică de la 1 februarie 1924, transmisă de însărcinatul cu afaceri la

[20] DBFP, First Series, vol. XXV, p. 274.
[21] *Ibidem*, p. 275.
[22] *Documente străine despre Basarabia şi Bucovina, 1919-1944*, Editura „Vremea”, Bucureşti, 2003, p. 14.
[23] Relaţiile româno-sovietice. Documente. (1917-1918), vol. I, Bucureşti, 1999, p. 218 – 219.
[24] ADMAER, fond 71/Anglia, vol. 38/1922-1944, f. 323.

Moscova, Hodgson, guvernului sovietic, se arăta că guvernul englez „nu recunoaşte suveranitatea Sovietelor decât pe teritoriile care acceptă ele însele autoritatea Rusiei”[25], ceea ce excludea Basarabia. Nota de răspuns a guvernului sovietic lăsa să se întrevadă perspectiva modificării politicii externe sovietice în perioada imediat următoare. Deşi se declara satisfăcut de formularea de ansamblu a notei britanice, guvernul sovietic a ţinut să precizeze că recunoaşterea de către Anglia trebuia făcută asupra tuturor teritoriilor fostului Imperiu Rus, cu excepţia celor care s-au separat cu acordul guvernului sovietic şi pe teritoriul cărora s-au format state independente[26]. Guvernul britanic însă n-a ţinut cont de această remarcă. În orice caz, gestul Marii Britanii a avut repercusiuni negative asupra relaţiilor româno-sovietice; Uniunea Sovietică, fiind recunoscută de una dintre marile puteri ale vremii, începea să iasă din izolarea politică internaţională, ceea ce i-a permis să ocupe o poziţie intransigentă la Viena.

În ceea ce priveşte reuniunea româno-sovietică, aceasta a început la 28 martie şi a durat până la 2 aprilie 1924, suferind eşec datorită punctelor de vedere contrare ale celor două părţi. Ca urmare a acestui nou insucces în încercarea de a stabili relaţii diplomatice între Bucureşti şi Moscova, adjunctul comisarului poporului pentru relaţii externe ale Uniunii Sovietice, Maksim Litvinov, le făcea reprezentanţilor presei, la 8 aprilie, următoarea declaraţie: „România şi aliaţii Antantei continuă să creadă că toate problemele internaţionale se soluţionează la Paris şi Londra, iar ratificarea de către parlamentul francez a Protocolului de la Paris din 28 octombrie 1920[27] îi va soluţiona României problema cu URSS în ceea ce priveşte Basarabia. Acum, în lume există Uniunea Sovietică, ce nu va permite nici Franţei, nici Angliei să-i dicteze linia de conduită, iar orice susţinere materială şi morală a României în problema Basarabiei va fi considerată de Uniunea Sovietică un act ostil şi participare indirectă la ocuparea unui teritoriu sovietic”[28]. Astfel, diplomaţia Kremlinului a refuzat să mai discute ori să mai trateze în termeni amiabili problema Basarabiei. Această decizie a fost influenţată şi de impactul unor evenimente importante pentru menţinerea regimul comunist: terminarea războiului civil în Rusia, consolidarea dictaturii bolşevice, tratatul germano-sovietic de la Rapallo, alte reorientări occidentale faţă de Moscova, necesitatea schimburilor economico-financiare, recunoaşterea URSS de către Marea Britanie etc. Mai trebuie reţinut, în evoluţia relaţiilor româno-sovietice, că Kremlinul a declarat de fiecare dată că iniţiativa a pornit de la români, că ei erau interesaţi în soluţionarea chestiunii Basarabiei, prin urmare, s-au făcut concesii României, acceptându-se dialogul. În aceste condiţii, vina pentru insucces nu putea fi decât a guvernului român. Nu este greu de înţeles că ceea ce urmăreau, de fapt, sovieticii era menţinerea unor relaţii tensionante cu guvernul român şi folosirea lor pentru şantaj, concesii, noi revendicări, ca apoi să tranşeze diferendul în favoarea lor atunci când împrejurările se vor dovedi favorabile.

În concluzie, putem afirma că, în această perioadă, Marea Britanie, iniţial, era împotriva recunoaşterii regimului sovietic în Rusia, sprijinind, în acest

[25] *Ibidem*, fond 71/914E.2, vol. 21/Basarabia, f. 285.
[26] DBFP, Second Series, vol. VII, p. 1.

[27] Pentru a sprijini guvernul român la conferinţa româno-sovietică, Franţa a ratificat Tratatul Basarabiei la 24 aprilie 1924.
[28] *Relaţiile româno-sovietice. Documente. (1917-1918)*, vol. I, p. 255 – 258.

sens, forţele militare ale generalului Denikin, şi a îndemnat şi guvernul român să-i urmeze exemplul. Guvernul român însă nu dorea să se implice în conflictul din ţara vecină şi nu a stabilit relaţii cu nicio parte aflată în conflict. În acest context, având în vedere situaţia precară a regimului sovietic, cauzată de războiul civil, partea sovietică propunea statului român stabilirea unor relaţii diplomatice, propunere refuzată însă de guvernul român. În linii generale, poziţia românească a fost determinată de guvernul francez, care a refuzat şi participarea Rusiei la Conferinţa de Pace de la Paris, deşi guvernul britanic insistase ca o delegaţie sovietică să reprezinte Rusia la acest forum. Excluderea Rusiei din Europa a creat, ulterior, mari probleme guvernului roman, având în vedere problema Basarabiei. Cu toate acestea, în perioada imediat următoare sfârşitului Primului Război Mondial, România a beneficiat constatnt de sprijinul Marii Britanii în relaţiile cu Rusia Sovietică; în acest sens, Anglia fiind şi prima ţară care a ratificat Tratatul Basarabiei. Consolidarea regimului sovietic şi lipsa unor legături economice dintre Marea Britanie şi URSS, aceasta fiind o importantă piaţă de desfacere pentru mărfurile engleze, a determinat guvernul britanic să recunoască oficial statul sovietic. Acest fapt a influenţat negativ relaţiile româno-sovietice; astfel, după ce şi-au întărit situaţia internă şi internaţională, Sovietele nu mai erau interesate în normalizarea relaţiilor cu statul român. Tergiversarea stabilirii unor raporturi diplomatice între cele două state era provocată de Kremlin pentru a întreţine o stare de tensiune la Bucureşti, ca la momentul oportun problema Basarabiei să fie reglementată conform intereselor statului sovietic. De asemenea, Rusia Sovietică utiliza chestiunea basarabeană pentru a crea presiune diplomatică asupra aliatelor României, în primul rând asupra statelor care au semnat Tratatul Basarabiei: Marea Britanie, Franţa, Italia. Rezultatul aceastui şantaj urma a fi obţinerea de avantaje economice şi politice din partea puterilor occidentale pentru consolidarea regimului sovietic şi exportul, ulterior, al ideii şi regimului comunist pe mapamond.

Summary: In inter-war period, a special place was hold by the problem of relations between Romania and Soviet Russia especially in immediate time after the First World War. In this study, we are trying to show the action, which was taking by Great Britain in creating a favorable atmosphere for developing of sovieto-romanian relations.

CONSTANŢA LA ÎNCEPUTUL SEC. XX.

(Continuare din Nr.1(2), 2006)

Paul Dominte,
Gradul Didactic 1,
Liceul teoretic „Decebal”, România

ACTIVITĂŢI ARTISITICE ESTIVALE

Aşezat într-o zonă foarte favorabilă, cu o climă uscată şi cu un soare torid, oraşul Constanţa era la 1900 o staţiune turistică estivală căutată. Deşi băile de mare erau atestate din antichitate, primele amenajări balneare, în sensul modern al cuvântului, s-au făcut lângă farul genovez, după 1878.

AŞEZĂMINTE ŞI INSTITUŢII TURISTICE

Atraşi de reclamă, dar şi de mirajul sănătăţii şi, ulterior, al distracţiilor, numeroşi bucureşteni, urmaţi de vilegiaturişti din alte oraşe ale regatului şi de peste munţi, au început să ia cu asalt pe

timp de vară staţiunea. Aceasta a impus amenajarea unor lanţuri hoteliere şi de restaurante, precum şi a unor instalaţii capabile să satisfacă toate exigenţele.

Plaje şi băi de mare

Prima plajă serioasă a fost amenajată în dreptul Hotelului Caro, odată cu hotelul însuşi, după 1882. Instalaţiile costaseră 7071 lei, o sumă considerabilă pentru acele vremuri, şi reclamele timpului anunţau că ele concurau cu orice alte băi de mare din Europa[1]. Instalaţiile constau din două barăci de scânduri ridicate la 1,2 m deasupra apei şi fixate cu şine de fier pe fundul mării. În mijlocul fiecărei barăci se afla un bazin acoperit, cu două scări de lemn ce coborau în apă. În jurul bazinului erau aliniate cabinele, 21 pentru bărbaţi şi 10 cabine în pavilionul femeilor[2]. Baia nu se făcea la vedere, ca astăzi, iar cele două sexe erau separate, chiar dacă costumele de baie le acopereau pe femei până la gât. Barăcile erau înconjurate cu frânghii de sfoară, pentru a proteja „baigneurii" şi „baigneuzele", cum li se spunea turiştilor la acea dată. Antreprenorii care concesionau băile aveau obligaţia contractuală să administreze câte un pieptene şi o oglindă în cabinele pentru femei. Pentru băi se fixau tarife, costul unui bilet fiind, la început, de 50 de bani „cu rufe" şi de 30 de bani „fără rufe"[3] pentru o persoană. Copiii se bucurau de scutiri: 25 de bani „cu rufe" şi 5 bani „fără rufe". Dar cea mai căutată plajă avea să devină, după 1890, cea de la Vii, până la amenajarea staţiunii Mamaia. Accesul se făcea cu un tren pitoresc. La Vii s-a amenajat şi un frumos parc, cu grădină-restaurant, foarte solicitat în epocă pentru organizarea de serbări câmpeneşti[4]. Fiind una dintre cele mai interzise zone ale Constanţei, la Vii se considera că este un „loc de odihnă şi destindere sufletească". În zilele de sărbătoare zona era extrem de animată de „norodul care vine să-şi petreacă în voie libertatea, prin cuiburile fericite de verdeaţă. Atunci podgoriile se trezesc uimite în cântece de lăutari şi glasuri vesele". După mutarea băilor la Mamaia, caracterul câmpenesc al zonei s-a accentuat, „lumea bună" din provincie luând drumul noii staţiuni.

Până la 1900 s-au mai amenajat şi alte „băi", ce au continuat să funcţioneze şi după acest an. În 1887 s-a amenajat o plajă sub biserica armeană, iar până în anul 1895 – alte două în incinta portului[7]. Încă din 1904 marele inginer Anghel Saligny a redactat un proiect de amenajare a unei plaje, în golful de sub biserica greacă sau în vecinătatea hotelului Carol, prin construirea unui dig special care să oprească migrarea nisipului[8]. În 1906 se deschideau „Băile Moderne", instalate după modelul marilor stabilimente similare din Europa. Aici se făceau băi de nămol (adus de la Techirghiol) şi alte tipuri de băi medicinale, funcţionând trei secţii: pentru bărbaţi, pentru femei şi pentru copii[9]. În anul 1909 toate băile din oraş s-au mutat pe plaja Modern (la capătul actualei străzi Ştefan cel Mare)[10]. Cunoscută în epocă a fost şi plaja de la Duduia (actualul golf, Portul Tomis), iar în anul 1914, ca o replică la staţiunea Mamaia, un întreprinzător a întemeiat plaja Tataia, cu câteva cabine, iar deasupra scării săpate în loess a amenajat un restaurant cu grădină, aprovizionat din belşug cu bere la gheaţă[11]. Plaja de la Tataia, deşi mică (T. Şoimaru o definea ca fiind o adâncitură în care „aveau loc doar cinci burţi de femei şi tot atâtea de bărbat"), se bucura de un deosebit renume în rândul cuplurilor romantice de

[1] Cioroiu C., Moise M., Litoralul românesc la 1900, Ed. Europolis, Constanţa, 2001, p. 82 – 83.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem, p. 83 – 84.
[4] Ibidem, p. 84 – 85.
[5] "Dacia",1,nr.1,iulie 1915,p.2.
[6] Benene Zotta, Geografia Municipiului Constanţa, Constanţa, 1995,p.140
[7] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 86.
[8] D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanţa, dosar 22/1903 – 1904, f. 25 – 26, apud M. Stanciu ş.a., p. 286 – 287.
[9] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 338.
[10] D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanţa, dosar 47/1909, f. 13, apud M. Stanciu ş.a., p. 338.
[11] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 90.

îndrăgostiţi. „Cu oleandri în floare şi petunii cu balsam”[12], atmosfera îmbia la intimitate în nopţile cu lună, departe de zarva oraşului.

Cea mai renumită plajă însă avea să devină Mamaia. Datorită poluării exercitate de activităţile specific portuare, primarul Ion Bănescu a hotărât (în urma unui memoriu adresat Ministrului de Interne în toamna anului 1905) strămutarea activităţilor turistice estivale pe limba de nisip dintre lacul Siut-Ghiol la mare, pentru sezonul anului 1906[13]. În urma unei cereri adresată Ministrului Domeniilor şi Agriculturii, comunei Constanţa i s-au cedat „192 hectare, 9750 m^2 în cătunul Mamaia, teren cu plaje şi parc pe jumătate din malurile lacului Siut-Ghiol”[14]. Planul de înfrumuseţare şi plantare a plajei de la Mamaia a fost încredinţat arhitectului peisagist E. Rednot[15] şi Primăria a demarat o campanie publicistică de reclamă în favoarea noilor băi[16]. În ciuda criticilor de moment, plaja de la Mamaia s-a bucurat rapid de notorietate. Încă din anul 1905, 130 dintre oamenii cei mai sus-puşi ai ţării şi-au cumpărat loturi în noua staţiune, cu preţul de 0,30 bani metrul pătrat. S-a comandat Ministerului Lucrărilor Publice construirea unor pavilioane la Mamaia, la 1 iunie 1906 contractul fiind onorat. Pentru accesul la plajă s-a construit o nouă linie ferată, iar bărcile de la Vii au fost demolate în acelaşi an. Noile amenajări de la Mamaia aveau două pavilioane lungi din lemn, terminate cu un foişor elegant şi cu un edificiu înalt de lemn între ele. Fiecare pavilion adăpostea câte 56 de cabine. Staţiunea era dotată cu 45 de gherete pe roţi pentru bărbaţi şi 35 pentru femei, o baracă şi o spălătorie, paza fiind asigurată de un guard călare şi de şase jandarmi, puşi sub comanda unui sergent. Băile erau arendate prin licitaţie, primul antreprenor fiind o femeie, Ecaterina D. Ionescu (lucru rar întâlnit la acea vreme), şi aveau la dispoziţie un medic (dr. Sarafidi).

În ciuda opoziţiei, staţiunea a fost vizitată în 1906 de 45000 de persoane, din care aproximativ 34000 au luat baie, cu 10000 mai mult decât în Constanţa, succesul noii întreprinderi fiind astfel garantat[17]. Plaja Mamaia va rămâne multă vreme locul de distracţie al snobilor şi al celor plini de bani: „Plaja *en vogue* este Mamaia, unde vara se încurcă un respectabil număr din limbile pământului cu ciripeala franţuzească a snobilor de pe malul Dâmboviţei. Şi doar la o mică distanţă este plaja de la Mamaia – Stat, frumoasă cum nu se mai poate, unde dunele de nisip se dezvoltă în voie, nesupărate de nimeni, căci vizitatorii sunt rari”[18], remarca profesorul N. Rădulescu, după război.

Mijloace de transport şi instituţii turistice estivale

Cele două mijloace de transport, trenul de la Vii şi cel de la Mamaia, s-au bucurat de un binemeritat renume în epocă. Trenul de la Vii avea vreo patru halte: la gară, Tomis, Thelis şi Ovidiu şi făcea cam 10 minute până la Vii, ocolind malul arcuit din nordul portului. Deliciul acestei călătorii era reprezentat de teritoriul inundat de verdeaţă pe care-l străbătea trenul, contrastând cu atmosfera aridă şi plină de uscăciune din Constanţa. Ici-acolo, erau practicate bănci rustice pentru odihna vilegiaturiştilor, atraşi de această „oază de vegetaţiune puternică, plină de sevă şi sănătate”[19]. Drumul-de-fier era dublat de o şosea bine întreţinută, umbrită, pe care „se strecurau chipuri vesele şi

[12] Şoimaru T., op. cit., p. 34.
[13] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 87 – 88.
[14] D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanţa, dosar 52/1914, f. 6 – 9, apud M. Stanciu ş.a., p. 396.
[15] Arhivele Statului Bucureşti, fond. M. I., administrative, dosar 1688 – 1806, f. 1, apud, M. Stanciu ş.a., op. cit., p. 312.
[16] „Tribuna Dobrogei”, I, nr. 55, 9 noiembrie 1906, p. 1-3. Articol în care Ion Bănescu scria: „Băile de la Mamaia au atras anul acesta la Constanţa lume împărţită decât în alţi ani, ele vor fi un izvor nesecat de îmbogăţire pentru negustori şi proprietari şi, orice s-ar clădi acolo, nu va fi pagubă, ci un câştig pentru oraş. Clădirile de la Vii n-au adus ruina Constanţei, aşa va fi cu Mamaia”.
[17] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 88 – 90.
[18] Rădulescu N. H., op. cit., p. 262 – 267.
[19] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 85.

siluete elegante de lume bogată, venită din toate părţile ţării la băi”[20]. Trenul „cu balcon”, care făcea transportul la plajă, „se putea lua din orice loc. Mecanicul frâna garnitura oriunde i se făcea semn de oprire, ca orişice căpraş. De aceea era doar tren de plăcere[21], îşi amintea N. Ionescu Johnson[22]. Uneori trenul era aglomerat, ceea ce suscita nemulţumiri[23]. După construirea noi căi ferate spre Mamaia, drumul de la Vii a căzut în desuetudine”.

În trenul de la Mamaia lumea se îmbulzea, sfidând preţurile pipărate[24]. Înăuntru, aceeaşi atmosferă de vacanţă ca şi pe plajă: lume multă şi colorată, vorbind nemţeşte şi franţuzeşte, cu ţâncii după ei, urmaţi de guvernate[25]. Vagoanele erau comode şi cu obloanele lăsate, iar trenul făcea mai multe halte pentru a aduna lumea de pe drum. Neexistând vegetaţie, lumea se plângea de căldură până la ieşirea trenului în capătul dinspre mare al actualului Bulevard Mamaia. Aici, oamenii răsuflau uşuraţi în contact cu briza mări. Din cauza terenului nisipos, trenul se deplasa lent. Ajuns la pavilion, lumea se revărsa către cabine, de unde plaja se umplea de scăldători[26], copii cu găletuşe, greble şi lopăţele[27]. Din anul 1915, la Mamaia circulau patru trenuri pe zi: „dimineaţa, la orele 8^{00} şi 9^{55}, şi după-amiază, la orele 4^{00} şi 5^{20}. Biletele pentru tren se găseau la toate haltele şi la Domnul Ştefan Antonescu, cu preţul de 50 bani ducere şi întoarcere, plus 10 bani timbru de ajutor[28]. Renumele staţiunii crescând, trenul era suplinit, ca mijloc de transport, de zeci de trăsuri[29], care-i duceau la plajă pe cei avuţi.

Pe perioada sezonului din anul 1900, la Vii a funcţionat un tramcar (vehicul tras de cai folosit pe vremuri pentru transportul în comun) care ajungea până la Techirghiol, urmat de un al doilea, instalat tot cu acordul Primăriei, de către Toma T. Blându, ceea ce dovedeşte succesul de care s-a bucurat investiţia[30].

La Constanţa exista şi o reţea hotelieră, care însă nu putea face faţă cerinţelor în perioadele de vârf. Primul hotel de nivel european a fost hotelul Carol, dat în folosinţă în anul 1882[31]. Dispunând de 90 de camere, hotelul, deschis pe tot timpul anului, avea în 1905 lumină electrică[32]. Cererea crescând, s-au dat în folosinţă noi stabilimente. Astfel, s-au pus în circuitul turistic hoteluri cu nume sonore, precum Hotel d´Angleterre, Orient, Central, Princiar, Naţional, Transilvania, Grand, Bulevard etc., puţine fiind, din punct de vedere al calităţii şi serviciilor oferite, pe măsura firmei afişate. De un deosebit renume s-a bucurat în epocă hotelul „Palace”, construit după 1900 şi care oferea 250 de camere sau apartamente, lumină electrică, apă caldă şi rece în fiecare cameră, săli de baie la fiecare etaj, ascensoare pentru persoane şi bagaje, săli de corespondenţă şi fumat, fabrică de gheaţă, restaurant având specialitate bucătărie româno-franceză, iar mai târziu omnibuze-automobile. Practic, niciun hotel nu se putea lăuda cu asemenea dotări[33]. Hotelul Metropol, cel mai vechi, era înzestrat cu sobe de teracotă şi închiria camere cu luna, la preţuri moderate[34]. Dotări deosebite avea şi Grand Hotel, construit în anul 1914. Hotelul era dotat cu 60 de camere, lavoare cu apă rece şi caldă, calorifere, săli de baie speciale, salon de primire şi săli de lectură, terasă de 600 m^2. „La parterul Hotelului se mai deschide *Marea Berărie Luther*, cu renumita bere

[20] Ion Adam, op. cit., p. 167.
[21] Ibidem, p. 169.
[22] Ionescu Johnson N., op. cit., vol. I, p. 92.
[23] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 83.
[24] Cella Serghi, op. cit., p. 65. Autoarea aminteşte că în 1914 mergea cu familia la Mamaia numai săptămânal, sau de 2 – 3 ori pe săptămână, trenul fiind scump.
[25] Ibidem.
[26] Ibidem, p. 144 – 147.
[27] Ibidem, p. 65.
[28] „Dacia”, 1 , nr. 1, 1 iulie 1915, p. 2.
[29] Benone Zotta, Geografia municipiului Constanţa, Editura Muntenia, Constanţa, 1995, p. 140.
[30] D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanţa, dosar 10/1900, f. 48 şi f. 52.
[31] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 104.
[32] „Cuvântul”, 1, nr. 1, 18 decembrie 1905, p. 4.
[33] Cioroiu C., Moise M., op. cit., p. 105.
[34] "Cuvântul", 1, nr. 1, 18 decembrie 1905, p. 4.

Pilse, local al Elitei (şic), având şi un salon special de restaurant cu mâncărurile cele mai delicioase ale bucătăriei indigene şi străine”[35], făcea reclamă ziarul „Liberalul Constanţei”. În ciuda acestor reclame, multe hoteluri se aflau într-o stare igienică deplorabilă, fapt ce trebuie pus pe seama lipsei acute a apei, dar şi a dorinţei de câştig a antreprenorilor. Într-un act adresat poliţaiului oraşului de către primar în anul 1914, se arăta că „Otelurile sunt murdare, aşternuturi murdare, paturi şi mobile imposibil de tolerat, ca pentru oteluri. N-au instalaţie de apă pentru canal etc. şi nici lumină electrică”[36]. Un alt raport, al medicului M. Sadoveanu, arăta starea de mizerie în care era ţinut personalul hotelului Carol[37]. Majoritatea hotelurilor aveau restaurante cu program de cafe-concert, pentru delectarea publicului şi uşurarea buzunarelor.

POSIBILITĂŢI DE AGREMENT

Sezonul estival oferea şi o serie de posibilităţi de agrement care să satisfacă toate gusturile şi buzunarele.

Cazinoul era locul predilect de petrecere a timpului liber în sezonul estival. Pe lângă activităţile artistice şi jocurile de noroc amintite, Cazinoul oferea distracţii şi pentru cei mici. Aici se organizau matinee dansante pentru copii. „Dar acolo dansau numai domnişoare, de la treisprezece ani în sus, şi băieţi mai mari. Copiii se dădeau pe parchet ca pe gheaţă”[38]. Seara, dansau cei mari, în vogă fiind valsul şi romanţele[39], cântate prin restaurante şi grădinile de vară. O adevărată pasiune făcuseră constănţenii pentru muzica de fanfară. Cei ce luau Cazinoul în gestiune îşi asumau responsabilitatea de a angaja orchestre, dacă acestea nu erau deja tocmite să cânte în aer liber de către Primărie.

Muzica venea să întregească o altă preocupare predilectă în anotimpul cald: promenada. Spectacolul străzii era fascinant. „Prilejul de întâlnire şi apropiere pentru vizitatorii strânşi vara la Constanţa din toată lumea, o plimbare pe bulevard”[40], scria Ion Adam. Era ocazia mult aşteptată de etalare a toaletelor, de către femei, iar pentru tinerii eleganţi – de a face noi cuceriri. „Pe bulevard debutează şi fragedele vlăstare ale pensioanelor, cu conversaţiunea franceză şi fasoanele de domnişoare, în admiraţiunea mamelor victorioase şi a părinţilor stingheriţi”[41], consemna acelaşi Ion Adam.

Locul predilect de promenadă era „Bulevardul” (Bulevardul Elisabeta), care se întindea de la intrarea în port (actuala Poarta 1) până la Hotelul Carol şi Farul „Genovez”. De aici, drumul cotea la stânga, pe strada Remus Opreanu, până în Piaţa Independenţei (Piaţa Ovidiu de astăzi), zonă care, de asemenea, servea promenadei. De îndată ce se lăsa seara strada începea să roiască de „grupuri foşnitoare de femei şi copii, care se lasă la vale, duşi din urmă de bărbaţi mai greoi şi prinşi în discuţii”[42]. Spre „Bulevardul” se scurgeau grupurile de vilegiaturişti şi localnici atraşi de farmecul inegalabil al mării şi de briza răcoritoare. Cei ce oboseau se aşezau pe băncile înşirate de o parte şi alta. Alţii rămâneau pironiţi de admiraţie, în faţa mării, totul fiind întregit de acordurile muzicii de fanfară ce răzbăteau de la pavilionul din capătul străzii. „În tot amestecul acesta de muzică şi adieri de mare domneşte chicotitul şi vorba împestriţată, ce se ridică din valurile de plimbători. Mulţimea se încrucişează şi se îndepărtează în unde de uitare şi fericire”[43]. Lumea se îngrămădea la promenadă mai ales din dorinţa de a face cunoştinţe, de a arunca ocheade şi venea „mai mult la un masaj de contract, decât să

[35] „Literalul Constanţei”, 1, nr. 38, 8 iulie 19114, p. 3.
[36] D.J.C.A.N., Fond Primăria Constanţa, dosar 17/1914, f. 47.
[37] Ibidem, dosar, 17/1900, f. 60.
[38] Cella Serghi, op. cit., p. 6.
[39] Ionescu N. Johnson, op. cit., p. 95.
[40] Ion Adam, op. cit., p. 46.
[41] Ibidem.
[42] Ibidem, p. 47.
[43] Ibidem, p. 49.

admire frumuseţea mării”[44], după cum remarca acelaşi Ion Adam. Promenada pe „Bulevard” se prelungea până aproape de port, aici defilând „mii de perechi, începând de după-amiază până seara târziu”[45]. Cum în capătul dinspre port al „Bulevardului” se afla staţia C.F.R., fochiştii şi mecanicii de locomotivă, plini de năduf, începeau să facă manevre, învăluindu-i într-un fum gros pe vilegiaturişti „tocmai când în piaţă fanfara militară intona cele mai noi valsuri şi romanţe la modă şi când mulţimea de sezonişti se îngrămădea să asculte şi să fredoneze cântecele preferate... Mecanicii de pe locomotivă şi muncitorii care însoţeau vagoanele pentru descărcare făceau mare haz de filfizonii bucureşteni, văzându-i cum înjurau şi scuipau înecându-se în fumul locomotivelor”[46].

Spectacolul străzii era întregit de vânzătorii ambulanţi ai celor mai neaşteptate obiecte şi suveniruri[47] şi de flaşnetarii cu papagali[48]. Tot spre deliciul publicului erau amenajate în pieţe menajerii (cuşti cu animale sălbatice sau exotice) sau „aeroplan pentru încercarea puterei”[49]. Se puteau instala şi corturi cu „jocuri de distracţie şi anume: dare de semn cu table, belciuge şi una rată numerotată de a desface mărfuri de fantasii”[50]. La sfârşit de săptămână „Plecau şi soldaţii învoiţi pentru câteva ore ca să-şi cheltuiască bănuiţii de soldă pe seminţe şi bigi-bigi, în tovărăşia codancelor, slujnice la casele boiereşti”[51]. La berării, duminica „se bea de zor” şi „se mâncau mititei cu alune americane”[52]. Sub efectul băuturii, unii tineri călcau convenienţele. Erau şi nebuni. Ţineau morţiş să facă baie sub lună. Se dezbrăcau, aşa în glumă, cu rămăşagul, şi se afundau în apă. Apoi, jucau pe plajă, ca ielele despuitate pe tindă, în nopţi de Rusalii[53].

Dimineaţa, „Bulevardul” se golea, turiştii refăcîndu-şi „energia risipită noaptea la cazinou, adânciţi într-un somn reparator, la umbra storurilor groase care fac nesimţită toropenia de afară. E ora când prin oraş nu vezi decât harabagii din piaţa Ovidiu, moţăind pe caprele faetoanelor, iar în port – hamalii cu busturile pârlite de soare, încovoiaţi sub poveri”[54]. Astfel, oraşul reintra în ritmurile sale cotidiene.

Pentru sezonişti existau distracţii şi pe timp de zi, în afara plajei. „Vara, vin sub coastă vizitatorii, să petreacă cu pescarii. Vor să înveţe de la ei cum se face o momeală pentru peşte, cum se fierbe midia pe pirostrii. Vara, când e atât de dulce să trăieşti numai pe apă”[55]. Dar existau şi pericole. Pe lângă cel de înec, un real pericol puteau să-l reprezinte meduzele şi nu puţini erau cei care îşi pierdeau cunoştinţa din cauza acestora[56]. Călătoriile cu velierele pe mare rămâneau însă inegalabile. Cei ce-şi depăşeau frica aveau parte de un spectacol fascinant, oferit de necuprinsul mării, iar barcarii care doreau să-şi ofere serviciile nu lipseau. Cum remarca un astfel de personaj, citat de Ioan Adam, „Marea e bine s-o vezi nu numai de pe mal. Marea e mare şi frumoasă în albia ei, la ea acasă. Şi trebuie să rămâi numai cu ea şi cu cerul pentru ca s-o cunoşti în toată varietatea şi măreţia apucăturilor[57].

Constanţa turistică s-a bucurat de un binemeritat prestigiu încă de la 1900; în ciuda piedicilor, ea a reuşit să ofere un spectacol aparte, încântător, pentru turişti, care-i asaltau (şi continuă s-o facă) vară de vară plajele. O viziune edilitară inteligentă,

[44] Ibidem.
[45] Ionescu N. Johnson, op. cit., p. 93.
[46] Ibidem, p. 95.
[47] J.C.A.N., Fond Primăria Constanţa, dosar 10/1900, f. 68. Cerere adresată Primăriei de către un neamţ, H. Rupprecht, care solicita autorizaţie să vândă ambulant „peniţe americane, microscoape şi alte mărunţuşuri care nu fac nicio concurenţă comerţului de aici”.
[48] Ibidem, dosar 6/1916, f. 67.
[49] Ibidem, f. 76 şi f. 70.
[50] Ibidem, dosar 10/1900, f. 69.
[51] Ionescu N. Johnson, op. cit., vol. I, p. 423.
[52] Şoimaru T., op. cit., p. 53.
[53] Ibidem.
[54] Ionescu N. Johnson, op. cit., p. 466.
[55] Şoimaru T., op. cit., p. 44.
[56] Ionescu N. Johnson, op. cit., p. 97.
[57] Ion Adam, op. cit., p. 58.

dar şi mirajul câştigurilor rapide au făcut ca turismul să prospere şi să atingă cote asemănătoare celui occidental".

* * *

Constanţa anilor 1900 ne evidenţiază un oraş al contrastelor, aflat în plină expansiune demografică; apropierea portului şi a unui litoral în mod fericit dăruit de natură i-au conferit o structură (la nivel socioeconomic şi mintal) şi un farmec inconfundabile. Multe din moravurile de atunci le recunoaştem şi astăzi. Altele însă au dispărut, iar o comparaţie temporară (între epoci) şi spaţială (în raport cu alte civilizaţii) va constitui totdeauna un demers istoric plin de pasiune şi curiozitate, atât pentru profesori, cât şi pentru elevi.

Summary

The article is about the Romanian city, Constantsa, its transformation into an important administrative centre and, at the same time, a bathing centre with beaches, sea baths, touristic astablishments and institutions, summer artistic activities, at the beginning of the XXth century.

COMUNICĂRI

COOPERAREA TRANSFRONTALIERĂ CA ELEMENT AL DEZVOLTĂRII REGIONALE

S. Melnic,
doctorand

Hotarele între ţări au existat întotdeauna, dar anume continentul european este caracterizat prin faptul că aceste hotare nu au avut aceeaişi amplasare pe parcursul anilor. Aşadar, multă populaţie din regiunile limtrofe nu numai că vorbesc aceeaşi limbă, dar au şi aceeaşi istorie, cultură şi obiceiuri. În acelaşi timp, datorită temerilor de agresiune militară, comerţul, activitatea economică, precum şi populaţia tindeau să se concentreze mai departe de hotar, acest fapt influenţând negativ dezvoltarea regiunilor situate la hotarele ţărilor. Politicile diferite în domeniile administrativ, legislativ, economic, cultural etc., promovate de statele limitrofe, de asemenea, contribuiau la transformarea hotarelor în bariere între state.

Ca rezultat, majoritatea regiunilor limitrofe aveau statut de periferie, caracterizându-se printr-o infrastructură slab dezvoltată şi un potenţial social-economic redus.

Aşadar, anume necesitatea rezolvării problemelor cu care se confruntau locuitorii şi comunităţile situate la hotarele ţărilor a stat la baza dezvoltării cooperării transfrontaliere.

Luând în considerare situaţia dezavantajoasă în care se afla populaţia în regiunile limitrofe (regiunile de la hotar), începând cu anii 1950, unele din aceste regiuni au început să iniţieze şi să promoveze cooperarea transfrontalieră, scopul acesteia fiind eliminarea efectelor negative cauzate de hotare, ridicarea nivelului de viaţă şi apropierea acestuia de nivelul regiunilor centrale ale ţărilor. Primele exemple de cooperare transfrontalieră au fost înregistrate între regiunile Olandei şi Germaniei, Germaniei şi Franţei. Întru facilitarea acestei cooperări, au început să apară şi structuri locale şi regionale de cooperare transfrontalieră, care se ocupau de anumite probleme specifice ale locuitorilor acestor regiuni de pe ambele părţi ale hotarelor. Prin anii 1960 – 1970, unele din aceste asociaţii au creat organizaţii umbrelă, ca euroregiuni sau structuri similare.

La începutul anilor 1980 şi pe parcursul anilor 1990, odată cu crearea Pieţei Europene Comune, precum şi în urma schimbărilor politice în ţările Europei Centrale şi de Est, cooperarea transfrontalieră s-a intensificat şi mai mult. Politica dezvoltării regionale, promovată

de Uniunea Europeană şi susţinută prin aşa instrumente ale acesteia, cum sunt programele INTERREG şi, mai târziu, PHARE şi TACIS CBC, a contribuit pozitiv la cooperarea transfrontalieră şi a stat la baza elaborării programelor de lungă durată, care aveau ca scop diminuarea inegalităţilor în comparaţie cu alte regiuni şi facilitarea relaţiilor între regiunile limitrofe. În acelaşi timp, practic la toate hotarele interne ale UE, precum şi în ţările ce aveau statut de ţări candidate, au apărut structuri ce aveau ca scop promovarea cooperării transfrontaliere.

În Republica Moldova, Cadrul legal pentru desfăşurarea acţiunilor de cooperare transfrontalieră de către autorităţi şi comunităţi locale îl constituie Convenţia-cadru privind Cooperarea Transfrontalieră a Colectivităţilor Teritoriale de la Madrid, 1980, ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM în 1999. Totodată, Moldova este parte semnatară la Carta Europeană a Autonomiei Locale, adoptată la Strasbourg, 1985, şi ratificată de ţara noastră prin Hotărârea Parlamentului RM din 1997.

Adiţional, activităţile de cooperare transfrontalieră în cadrul Euroregiunilor sunt susţinute şi de o serie de acorduri, tratate şi protocoale trilaterale şi bilaterale semnate între Republica Moldova, România şi Ucraina, precum şi de acorduri bilaterale încheiate între autorităţile locale (regionale) din Republica Moldova, Ucraina şi România.

Un rol catalizator în dezvoltarea cooperării transfrontaliere şi în special a euroregiunilor îl reprezintă alocarea de către Uniunea Europeană şi de către alte organisme financiare internaţionale a asistenţei destinate programelor de cooperare respective.

Astfel, cooperarea transfrontalieră pe frontierele CSI cu UE este sprijinită, din 1996, de către programul Tacis CBC (Cross Border Cooperation), care reprezintă o parte a Programului Tacis, ce acordă asistenţă pentru promovarea reformelor economice şi de redresare în statele CSI şi în Mongolia. Acesta a oferit posibilitate accesului la finanţare pentru proiectele din regiunile de la frontierele dintre Federaţia Rusă şi Finlanda, Ucraina şi Ungaria, Belarus şi Polonia, România şi Republica Moldova.

Programul Tacis CBC îşi propunea ca scop asigurarea securităţii în regiunile de frontieră şi soluţionarea unor probleme specifice de dezvoltare a acestora, evitarea dezechilibrului în dezvoltarea economică a regiunilor de frontieră, asigurarea funcţionării eficiente a fluxurilor transfrontaliere (persoane, bunuri, servicii, capital), prevenirea activităţilor economice ilegale şi reducerea poluării transfrontaliere a mediului.

Pe parcursul perioadei 1996 – 2003, Moldova a beneficiat de asistenţă tehnică pentru implementarea proiectelor de cooperare transfrontalieră în valoare de 31 milioane euro, aceste resurse fiind alocate pentru dezvoltarea infrastructurii, proiecte în domeniul protecţiei mediului şi conservarea resurselor naturale, ca suport pentru sectorul privat şi dezvoltarea economică, precum şi pentru proiecte transfrontaliere mici.

La moment, cu susţinerea financiară a Unuinii Europene, în cadrul programului TACIS CBC au fost modernizate vamele de la Leuşeni, Giurgiulesti şi Ungheni, a fost reconstruit podul Rădăuţi – Lipcani, au fost implementate un şir de proiecte de talie mică de susţinere a întreprinderilor mici şi mijlocii, au fost create agenţii de dezvoltare regională, s-a dezvoltat turismul în aria transfrontalieră Moldova şi Romania etc.

În Comunicatul Comisiei „Europa lărgită – Vecinătate: Un cadru nou de relaţii cu vecinii noştri de la Est şi Sud” din 11 martie 2003 s-a propus ca „Uniunea Europeană să tindă spre crearea unui spaţiu de prosperitate şi stabilitate şi a unei vecinătăţi prietenoase… cu care Uniunea Europeană are relaţii strânse, de pace şi cooperare.” Comunicatul privind Europa lărgită a conturat, mai întâi, politica Europeană de Vecinătate pentru formarea

relaţiilor viitoare ale UE cu vecinii săi. Ca un element al acestei politici, Comisia s-a străduit să creeze, începând cu anul 2007, un nou Instrument de Vecinătate, care va finanţa măsurile transfrontaliere de cooperare pe ambele părţi ale frontierei externe a Uniunii Europene lărgite.

Conform acestei abordări, la 1 iulie 2003 Comisia a adoptat Comunicarea „Punerea bazelor unui Nou Instrument de Vecinătate", care a introdus conceptul de Programe de Vecinătate. Prin Comunicarea NIV, Comisia propunea o abordare în două etape:

- Prima etapă – schimbări practice în implementarea instrumentelor de cooperare existente (PHARE CBC, INTERREG, CARDS, TACIS) prin introducerea Programelor de Vecinătate pentru anii 2004 – 2006 la frontierele externe ale Uniunii Europene lărgite (inclusiv Bulgaria şi România);
- A doua etapă – începând cu anul 2007, introducerea unui Nou Instrument de Vecinătate care are menirea de a funcţiona pe ambele părţi ale frontierelor externe UE.

Astfel, începând cu anul 2006, proiectele de cooperarea transfrontalieră sunt implementate prin intermediul Programului de Vecinătate. Programul de Vecinătate Moldova – România, pentru 2004 – 2006, este prevăzut cu un buget de 27 milioane euro, dintre care 5 milioane euro pentru Republica Moldova şi, respectiv, 22 milioane euro pentru România. Programul în cauză înlocuieşte programul anterior pentru proiecte mici de cooperare transfrontalieră, fiind ajustat la cerinţele şi necesităţile ţărilor participante. Din aceste considerente, au fost introduse schimbări esenţiale în mecanismul de funcţionare a programului. Astfel, a fost extins spectrul categoriilor eligibile al participanţilor la program şi teritoriul de acoperire al programului, teritoriul Moldovei fiind integral eligibil în cadrul programului.

Aşadar, în scopul susţinerii dezvoltării vecinilor săi, Comisia Europeană a decis punerea în aplicare, din anul 2007, a Noului său Instrument de Vecinătate, care va susţine acţiuni În Europa de Est, Caucaz şi ţările mediterane. Acest instrument va include şi componenta de cooperare transfrontalieră, care va promova cooperarea şi integrarea economică treptată între Uniunea Europeană şi ţările partenere ale acesteia, precum şi o dezvoltare echilibrată şi durabilă a teritoriilor acestor ţări. Acţiunile prioritare pentru autorităţile din Moldova, în acest context, sunt stabilirea necesităţilor şi elaborarea programelor / proiectelor întru îmbunătăţirea situaţiei socioeconomice şi valorificarea resurselor acordate.

Borders, being dividing lines between states, caused disadvantages for people living in border regions due to the fact that economic activity, trade and population tended to concentrate closer to centre of the national states. The barrier effect was reinforced during the last centuries by military, administrative and socio-economic policies carried out by neighbouring countries.

Thus, in order to overcome historical barriers and tackle common problems of peripherality caused by barrier effect of national borders since 1950 some border regions have been initiated and developed cross-border cooperation. In order to deal more efficiently with those problems some cross-border local and regional structures have appeared such as Euroregions or similar structures.

Later, with the establishment of a European Single Market and democratic developments in Central and Eastern Europe at the end on 1980th, the cross-border cooperation has developed even further.

The regional development policy promoted by the European Union through its instruments INTERREG and PHARE/TACIS CBC had a catalyst role for the development of cross border

cooperation. Moldova among some other CIS countries has also benefited of theEU assistance aimed at developing cross-border cooperation with Romania. Now with the Romanian accession to the EU cross-border cooperation becomes an important element not only in relations between Romanian border regions and Moldova, but a step forward in developing closer relations with EU.

BIBLIOGRAFIE

1. „European Charter of Border and Cross-Border regions", adopted on 20.11.1981.
2. „Practical Guide to Cross-Border Cooperation". European Commission in cooperation with Association of European Border Regions". 2000.
3. „The European Neighbourhood and Partnership Instrument CrossBorder Cooperation guide". European Commission.

FACTORII INTELECTUALI AI CREATIVITĂŢII

Elena Danescu ,lector doctorand, Universitatea din Pitesti

Termeni cheie: creativitate, inteligenta, gindire divergenta, imaginatie, aptitudini, atitudini,ori-ginalitate,fexibilitate,fluenta.

Abstract

Studiul factorilor psihici ai creativităţii a cunoscut in decursul timpului diferite orientări ,o prima direcţie, de explicare a creaţiei apelind la *factorii intelectuali*.

In cadrul acestei orientări, iniţiată de Terman ",*creativitatea a fost considerată sinonimă cu inteligenţa ,aceasta apreciată ca facultate centrală a psihicului uman*."(1,pag.417).

Munsterberg, relevă P.Popescu-Neveanu(2,pag.152), a încercat sa acrediteze ideea că inteligenţa generală este responsabilă pentru orice domeniu de creaţie ,,ignorând nu numai rolul aptitudinilor speciale, dar si rolul altor procese cognitive, cum este cazul percepţiei sau imaginaţiei sau rolul factorilor noncognitivi care, sunt importanţi in creativitate si chiar in realizarea inteligenţei.

Torrance este primul care a demonstrat că, desi absolut necesară, inteligenţa ,chiar şi superior dezvoltată, dar singură, nu înseamnă si creativitate. Faptul a fost ulterior confirmat de Getzeles si Jackson care au constatat o slabă corelaţie între rezultatele testelor de inteligenţă şi a celor de creativitate.

''Inteligenţa superioară nu înseamnă neaparat si creativitate" susţine Landau E., (3,1979,pag52) ,creativitatea depinde insă, după opinia autoarei, de inteliligentă ,de un anumit grad de dezvoltare al ei.

Dealtfel, creativitatea si inteligenţa, subliniaza E.Landau(1979,pag.52) ,nu sunt concepte contradictorii ci complementare ;''*creativitatea este,in ierarhia aptitudinilor umane,o completare a inteligenţei''.*

Desigur, inteligenţa joaca un rol important in procesul creativ. Sunt domenii (matematica, tehnica etc.), in care ea se cere dezvoltată la un nivel superior. In altele, în schimb (literar, artistic etc.), ea poate fi mai slab dezvoltată impunându-se, dimpotrivă, aptitudinile speciale..

Inteligenţa este o aptitudine generală deoarece are cea mai largă valabilitate, adică ea este eficientă în cele mai diverse câmpuri de acţiuni şi raporturi umane. Deşi este aptitudinea cea mai generală nu se poate substitui unora pentru performanţe în anumite domenii cum sunt cele artistice, administrative, sportive etc.

Inegala prezenţă a inteligenţei, ca o condiţie fundamentală a performanţelor într-un domeniu sau altul, aduce în discuţie teza lui Spearman despre raportul dintre inteligenţa generală şi aptitudinile speciale. Spearman (4) spunea că între factorul inteligenţei generale şi factorul aptitudinilor speciale nu se produc mutaţii, în sensul că inteligenţa nu este o sinteză a diverselor aptitudini speciale, iar aptitudinile speciale nu sunt strict dependente de factorul inteligenţei generale.

O contribuţie marcantă in cadrul orientării care evidenţiază rolul factorilor intelectuali, in speţă gândirea, in creativitate, o are Guilford,J.P., care identifică fenomenul de

creativitate cu una dintre formele gândirii, respectiv cu *gândirea divergentă.*

Guilford si Lowenfeld (2), cercetând independent unul de celalalt creaţia ştiintifică , respectiv artistică, au identificat aceiaşi factori intelectuali ai creativităţii ; între acestia, cei mai importanţi sunt :

-*sensibilitate faţă de probleme*- factor ce constă in atitudinea deschisă , receptivă faţă de experienţă , faţă de nou, faţă de trebuinţele, atitudinile altora, permanenta curiozitate si dorinţa de a cunoaşte, de a elabora, experimenţa si verifica noi ipoteze

-*sensibilitatea la implicaţii*- factor ce consta in capacitatea de a recunoaste probleme, acolo unde alţii nu le văd ;

-*fluenţa* (asociativitatea, fluiditatea)- factor ce constă în bogaţia, uşurinţa si rapiditatea cu care se realizează si se succed asociaţiile între imagini, idei.

-*flexibilitatea*- factor ce constă in capacitatea subiectului de a modifica, restructura rapid si eficient mersul gândirii in diverse situaţii care solicită acest lucru, capacitatea de a opera usor, rapid transferul in situaţii variabile, de a renunţa la vechi puncte de vedere si de a adopta altele noi.

-*originalitatea*- factor ce constă in capacitatea subiectului de a vedea in alt mod realitatea, de a produce imagini si idei noi, de a găsi răspunsuri, soluţii noi, neuzuale , rare sub raport statistic;

-*ingeniozitatea*-factor ce constă in capacitatea de a rezolva problemele cu o eleganţă neuzuala, intr-un mod abil si surprinzător, cu metode si procedee originale, neobisnuit de simple. -*redefinirea*-factor ce constă in aptitudinea de a restructura, de a interpreta, de a transforma, de a schimba funcţia unui obiect pentru a-l face util intr-o noua formă , aptitudinea de a te servi corect de gândire pentru a găsi lucrurilor noi valente, in vederea unor noi întrebuinţări ;

-*elaborarea*-factor ce constă in aptitudinea organizării coerente a informaţiilor, a ideilor, capacitatea de a planifica o acţiune ţinand seama de cât mai lulte detalii , anticiparea rezultatului final, dezvoltarea si finalizarea unei idei, elaborarea unor ipoteze multiple si selectarea celor semnificative.

In conceptia lui Guilford , fluiditatea , flexibilitatea si originalitatea constituie aspecte ale gândirii divergente care explorează in diverse domenii , producând noul .

Creativitatea nu poate fi insă întru totul identificată nici cu gândirea divergentă,pentru faptul ca ea nu este un fenomen unidimensional si monovariabil, ea implica deopotrivă si alte capacitaţi intelectuale.

După A.Osborn , în creativitate, imaginaţia constructivă este chiar mai importantă decât gândirea. “Ca într-un creuzet, arăta Osborn (5.pag.420), imaginaţia alatură acele lucruri sau gânduri care nu sunt noi prin ele însele, dar pot fi contopite in ceva ce este nou. Astfel, putem sa facem mai mult decât să descoperim, putem să inventăm, putem să producem idei care n-au mai existat. Superioritatea imaginaţiei constă in aceea că, realizând orice fel de combinaţii, construieşte prototipuri, modele, realităţi noi.”(6)

Bibliografie

1. Landau, E. , *“ Psihologia creativităţii “ ,*Bucuresti, Editura Didactică şi Pedagogică , 1979.
2. Popescu-Neveanu ,P., *“ Cercetări privind raportul inteligenţă-creativitate ca formaţiune de personalitate “* , Revista de Psihologie nr.3,1972 .
3. Popescu-Neveanu ,P., *“ Curs de Psihologie generală “* , Bucuresti,Tipografia Universităţii,vol.1,2,1997
4. Popescu-Neveanu ,P., *“ Creativitate şi învăţare “* , Revista de Pedagogie nr.1,1980 .
5. Popescu-Neveanu ,P., *“ Interacţiunea dintre atitudini şi aptitudini“* , în Sinteze de psihologiecontemporană. *Probleme fundamentale ale psihologiei* , Bucureşti , Editura Academiei Române, 1980 .
6. Popescu-Neveanu P., *“ Dicţionar de psihologie “* ,Bucuresti, Editura Albatros , 1978 .

Recenzenti:

1. V.Gutu ,dr.habilitat in pedagogie,prof.univ.,Universitatea de Stat din Moldova
2. L.Ezechil,conf.dr.in pedagogie,Universitatea din Pitesti

REVISTA DE ŞTIINŢE SOCIOUMANE

CONDIŢIILE PERFECŢIONĂRII CULTURII COMUNICATIVE A PROFESORULUI

Sagoian Eraneac Chim , doctor in pedagogie, lector superior,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Chişinău

Termenii-cheie: dezvoltarea culturii comunicative, reuşita dezvoltării comunicative , reflecţie, proces de cercetare şi de experimentare

Abstract

The article deals with the conditions of perfection of the communicative culture of a teacher. It proposes the plan of a workshop which has analitico-generalized character that provides analysis and practical usage of acquired knowledge and skills. At the same time the principal aim of the workshop is finding new ideas according to modern conditions of successful development of the communicative culture of a teacher.

Modelul dezvoltării culturii comunicative a profesorului este inclus în programul şi planul tematic al cursului experimental "Aspectul teoretico-aplicativ al dezvoltării culturii comunicative a profesorului". Ca formă de petrecere a cursului dat a fost ales *trainingul comunicativo-pedagogic*, particularitatea căruia este posibilitatea de a combina teoria cu practica, folosirea diverselor metode şi tehnici didactice, inclusiv a tehnicilor de activitate interactivă. Tematica propusă pentru orele trainingului este orientativă şi, în caz de necesitate, poate fi completată, dezvoltată, aprofundată, schimbată, în scopul adaptării temporale a auditoriului la cerinţele educative ale planului.

Trainingul prezintă o simbioză a teoriei (spre exemplu, lecţiile-prelegeri) şi a practicii (jocurile de rol, înregistrări video, rezolvarea situaţiilor de problemă, analiza activităţii comunicative a profesorilor la lecţie sau în grup, reflecţia individuală şi în grup, ore de curs şi lucrul independent al profesorilor în afara orelor, organizat cu luarea în considerare a particularităţilor tipologice ale grupului. Aşa mod de abordare asigură posibilitatea antrenării active a profesorilor - "elevi" în lucrul didactico-cognitiv comun şi în activitatea comunicativă; de asemenea, astfel se contribuie la actualizarea şi aprofundarea cunoştinţelor în domeniul culturii generale şi comunicative, la perfecţionarea abilităţilor de comunicare, la autoanaliză şi reflecţie.

În scopul asigurării particularităţilor eficiente şi a celor neeficiente ale mijloacelor şi metodelor de comunicare, profesorilor li se propune să aibă în vizor comunicarea lor în timpul lecţiilor, trainingului şi să-şi aprecieze acţiunile, comparându-le ulterior cu aprecierea experţilor, a colegilor, a elevilor.

Examinările noastre în procesul de cercetate şi experimentare dovedesc că fixarea şi analiza problemelor particulare şi a mijloacelor şi procedeelor neadecvate activizează mecanismele psihologice de apărare ale participanţilor la training.

Acest lucru poate fi evitat prin intermediul creării în grup a unei atmosfere deschise şi pline de încredere, prin acceptarea personalităţii fiecărui participant, prin demonstrarea că participanţii întotdeauna vor primi ajutorul cuvenit în rezolvarea problemelor ce ţin de corelaţiile interpersonale, prin utilizarea formelor de descriere, dar nu a celor de apreciere.

Crearea unui climat psihologic favorabil şi a unei atmosfere benefice pe parcursul orelor de training are o mare importanţă, fiind una dintre condiţiile obiectivizării şi analizei reflexive a diverselor strategii de apărare.

Obiectivele:

A determina condiţiile de care depinde reuşita dezvoltării şi perfecţionării culturii comunicative a profesorului;

A motiva căile de asigurare a acestor condiţii;

A analiza şi a generaliza cunoştinţele şi experienţa practică obţinute în cadrul orelor cursului special.

Metodele de petrecere a orelor: brainstorming (variantă la alegerea profesorului), reflecţia.

Mersul orei

Cunoştinţele au un caracter analitic general, ce presupune analiza şi aplicarea în practică a cunoştinţelor şi abilităţilor dobândite. Moderatorul trebuie să asigure posibilitatea de exprimare a fiecărui participant. În acelaşi timp, obiectivul major al orelor este selectarea noilor idei referitor la depistarea condiţiilor dezvoltării culturii comunicative a profesorului.

În procesul lucrului de cercetare şi experimentare sunt adunate diferite variante ale ultimei ore, cu folosirea diverselor metode.

I variantă e „Asaltul de idei", care se petrece după următorul plan:

1. Prezentarea problemei;
2. Înaintarea ideilor de către grup;
3. Selectarea ideilor de către conducător;
4. Dezvoltarea ideilor de către grupuri.

A II-a variantă – „Conferinţa ideilor lui Ghilde".

La oră se invită participanţii cursului special, experţi, conducători ai şcolilor, de asemenea, profesori care, ulterior, vor fi antrenaţi în astfel de cursuri. La „Conferinţa de idei" conducătorul are un comportament egal cu al celorlalţi. Grupul se împarte în subgrupe a câte şase persoane, care, in mod independent, vor elabora hotărâri privind problema dată. Fiecare grup va alege moderatorul, protocolistul şi spicherul său. Discuţia în grup va dura circa 10 minute, apoi grupurile se adună din nou la „şedinţa în plen", unde spicherii grupurilor vor vorbi despre ideile înaintate. La această şedinţă se elaborează idei comune ale grupului referitor la identificarea condiţiilor de perfecţionare a culturi comunicative a profesorului.

A III variantă – Metoda „Agenda colectivă". Înainte cu 10 zile de petrecerea ultimei ore, tuturor participanţilor li se oferă aşa-zisele „agende de idei", cu descrierea exactă a problemei. "Determinaţi condiţiile dezvoltării eficiente şi ale perfecţionării culturii comunicative a profesorilor în condiţiile şcolii contemporane". De la fiecare se va cere să înscrie zilnic toate ideile care vor apărea referitor la problema propusă. Cu două zile înainte de petrecerea ultimei ore, toate agendele vor fi prezentate „Consiliului coordonatorilor", care va sistematiza materialul, îl va rezuma şi va selecta cele mai importante decizii. Rezultatele acestei selecţii vor fi discutate la şedinţa „Mesei rotunde", alegându-se cele mai eficiente. Variantele selectate vor fi citite, iar participanţii vor propune prognoze privind dezvoltarea situaţiei, utilizând metoda "Reflecţia asupra procesului alegerii reflexive".

Indiferent de forma de petrecere a ultimei ore, e de dorit să fie realizată reflecţia în grup a experienţei dobândite, propunându-le participanţilor să dea răspunsuri în scris la următoarele întrebări:

1. Ce emoţii v-a provocat programul trainingului?
2. Ce aţi propune pentru perfecţionarea lui?
3. Care subiecte au fost mai utile?
4. Ce recomandări aţi face moderatorului?

Accentuăm că, în procesul de cercetare şi experimentare, recomandările participanţilor au fost generalizate, analizate şi luate în considerare, în scopul reînnoirii tehnologiilor dezvoltării culturii comunicative a profesorului.

Literatura:

1. Turcot T., Sagoian E. Psycho-didactic Aspects of Interactive Methods of Language Teaching in the Practice of Language Training//Symposia professorum/Universitatea Liberă din Moldova; dir. publ.: Andrei Galben; Coord. ştiinţ.: Gheorghe Postică; red.

resp. Tamara Gogu. – Chişinău: ULIM. – 2003.– p. 75 – 79.
2. Губкина Т. К. Программа социально-психологического тренинга "Эффективное педагогическое обучение"//Вести психосоц. и коррекц.-реабилитационной работы. – № 3. – с. 3 – 30.
3. Сагоян Е. К. Развитие коммуникативной культуры учителя. Методические рекомендации. – Кишинэу, КГПУ «I. Creangă», 2004. – 70 с.
4. Туркот Т. И., Сагоян Е. К. Экспериментальный курс, как средство повышения педагогической культуры учителя // Probleme actuale ale ştiinţelor umanitare. – Volumul III. – Chişinău. – Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă". – 2000. – с. 50 – 52.
5. Тхагапсоев Х. Г. Учитель и культура: проблемы подготовки педагогических кадров //Педагогика, 1998. – № 1. – с. 66 – 67.
6. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. – М.: Мысль, 1996. – 312 с.

ASPECTE EDUCATIVE ALE VALORILOR MORALE, ETICE ŞI SPIRITUALE ÎN ARTĂ

Rodica Ursachi, doctor în studiul artelor,
Catedra pictură, Facultăţea arte plastice şi design
a UPS „Ion Creangă”

Una dintre problemele stringente ale societăţii contemporane este starea morală a membrilor ei, îndeosebi a tinerei generaţii. De aceea, în prezent, este deosebit de actuală problema educaţiei etice şi spirituale, care, de fapt, a preocupat dintotodeauna societatea umană. Pe lângă diversele legi şi decrete juridice impuse, societatea permanent a căutat căi mai eficiente de atingere a scopului propus. Problema în cauză i-a interesat întotdeauna pe jurişti, pedagogi, sociologi etc., aceştia abordând-o din diferite puncte de vedere, ceea ce îi impune o multitudine de variante posibile în tratare.

Un domeniu ce oglindeşte cu subtilitate problemele morale ale societăţii umane este arta, îndeosebi arta plastică. Deşi nu are nimic comun cu normele jurisprudenţei, arta aproape întotdeauna s-a prezentat ca un participant activ în difuzarea ideilor morale şi spirituale, indiferent dacă nucleul ideatic al tabloului se axează pe latura imagistică sau pe conţinutul său.

Fiecare etapă a dezvoltării societăţii îşi are normele sale etice, viziunea sa spirituală asupra lucrurilor, iar arta, ca formă superioară a vieţii spirituale, oglindeşte aceste valori.

Arta perioadei preistorice, plasată în copilăria omenirii, deci la o vârstă „necoaptă” din punct de vedere al conştientizării fenomenului artistico-moral, relevă unele valori care, după opinia lui Călin Marin [1], se pot clasifica în *vitale* (forţa fizică, bunurile materiale ş.a.), *morale* (curaj), *relegioase* (picturi rupestre din grotele *Lascaux, Altamira* ş.a.).

Din momentul conştientizării procesului artistic, creatorii, chiar dacă sunt dirijaţi de comanditari, au reflectat, în operele lor, unele fapte cu conţinut moral. Desigur, viziunea egiptenilor sau asirienilor ş.a. asupra normelor etice şi aplicarea lor în viaţă vorbeşte despre o anumită cultură morală, care, din perspectiva zilei de azi, poartă un caracter „nefast”. Această impresie se creează atunci când privim imaginile cu faraoni sau cu regi ce-şi supun tiranic prizionerii ori cele cu regi la vânătoare, dar şi cu dorinţa

de a omorî din trufie („*Vânătoare de lei*" (Asiria), „*Paleta lui Narmer*" (Egipt)).

Cu certitudine, există şi lucrări ce-i impun spectatorului o mobilizare şi respectare a normelor morale, deoarece, conform imaginii prezente, aceste coduri nu sunt impersonale, ci dictate de însuşi zeul suprem („*Codul lui Hammurapi*" – Arta Babiloniană).

Privită prin prisma opticii morale, arta statelor sclavagiste vest-orientale abordează aspectul binelui şi răului în societate conform cerinţelor timpului respectiv. Desigur, aplicabilitatea lor, existenţa la acest nivel în contextul zilei de azi ar fi imposibilă din cauza returnării de valori; acest fapt însă nu diminuează câtuşi de puţin valoarea artistică a operelor ce traduc asemenea conţinuturi etice.

Deoarece, în funcţie de cerinţele sociumului se modifică şi raportul dintre valorile fundamentale ale omenirii, în arta greacă, cu altă structură statală, se observă un transfer de accent de pe normele morale pe cele estetice fără a le diminua însă complet pe primele.

Problema educaţiei estetice interferează cu cea a educaţiei etice, ele coabitând în spaţiul vizual al operei de artă. Transparenţa acestui spaţiu scoate în evidenţă diverse valori general- umane, ca *Binele, Dreptatea, Frumosul,* ce-i atribuie operei greceşti un loc de frunte în clasamentul artei universale.

Alături de valoarea estetică (armonie, frumuseţe), sculpturile greceşti relevă o conştiinţă morală excelentă a societăţii, deoarece, pe lângă problema binelui şi răului, care s-a citit şi în operele civilizaţiilor anterioare, ele reflectă sentimentul de demnitate, mândrie naţională, bărbăţie, fermitate, înţelepciune. Aceste calităţi sunt codificate în imaginile diferitor zeităţi, atleţi, eroi, care se străduiesc să aducă faimă ţării lor. La unele personaje profilul moral apare destul de variat, îndeosebi la zeii antici. În diverse ipostaze apare zeiţa Atena, protectoarea grecilor, a cetăţii Atena, ea fiind când luptătoare, curajoasă, fermă, când înţeleaptă şi binevoitoare faţă de oameni („*Atena Lemnia", „Atena Partenos*" ş. a.). Sentimentul datoriei faţă de Patrie, de compatrioţi este sesizabil şi în sculptura zeiţei Nike din Samotracia, al cărei rol în epocă era de a le aminti luptătorilor, dar şi oamenilor de rând, să-şi protejeze ţara, să o iubească şi Ea la va aduce victoria.

Rolul de educaţie morală o au şi atleţii greci ce vin să demonstreze nu numai frumuseţea corpului fizic, ci şi unele idei morale, sculpturile date îndemnând spectatorii spre fapte înălţătoare, spre perfecţionare, armonie, frumuseţe fizică şi spirituală, drept confirmare servind bine-cunoscuta expresie „*Într-un corp sănătos – un spirit sănătos*". Aceste idealuri morale au persistat prin intermediul operelor de artă şi al celor filosofice până în prezent, periodic intrând în vizorul societăţii umane şi îmbogăţind cultura ei morală din anumite segmente istorice.

O emanare cât de cât considerabilă a idealurilor morale greceşti s-a observat şi în cultura romană, care, deşi avea propriile sale tradiţii şi obiceiuri morale, nu le-a respins pe cele străine, care s-au infiltrat, cu precădere, prin intermediul domeniului artistic.

Un interes aparte îl prezintă, în acest sens, sculpturile romane ce înfăţişează nu zei sau atleţi, ca la greci, ci personalităţi concrete – împăraţi, comandanţi de oşti, senatori etc. –, care, prin aspectul lor, sugerează spectatorului sentimentul de recunoştinţă, grijă de popor sau redau bărbăţia, fermitatea personajului. Cu certitudine, gama largă a trăsăturilor lor emoţionale cuprindea un spectru adecvat de sentimente morale (trufie, mândrie, înţelepciune, demnitate sau lipsă de curaj etc.) *(„Portretul împăratului Octavian", „Portretul împăratului Vespasian", „Portretul ecvestru al împăratului Marc Aureliu"* ş.a.).

Uneori, sculptura, datorită poziţiei, atitudinii personajului, devenea purtătoarea unor convingeri morale ce chemau spectatorul la acţiune, la luptă, eroii fiind siguri de victoria lor. Această convingere îi

era impusă spectatorului roman de mic copil, fapt ce-i dezvolta acestuia o anumită atitudine, ceea ce, alături de alte idei, a animat spiritul de cotropitor, şi nu de apărător, al propriilor pământuri, ca la greci.

O modificare a idealurilor morale are loc în perioada bizantină, când accentul principal nu mai cade pe autoaprecieri, independenţă, tendinţă către glorie etc., ci pe dragostea maternă şi faţă de Dumnezeu, generozitate, sinceritate, compătimire, stoicism etc.

Racordarea la aceste calităţi se datorează schimbării conceptului despre lume al societăţii, care, în această perioadă, devine unul religios, ce-şi are propriile sale norme morale şi etice. Chipul Fecioarelor şi al Sfinţilor de pe icoanele medievale şi astăzi trezesc în sufletul spectatorului cele mai profunde sentimente de bunătate, dragoste, datorie şi îndeamnă la un comportament adecvat, spre realizarea de fapte mai bune. Privirea captivantă a acestor personaje are capacitatea de a detaşa spectatorul de lumea reală, plasându-l într-un spaţiu sacru, spiritual, unde lipsesc cu desăvârşire aspectele negative ale valorilor morale (*„Troiţa”* – A. Rubliov ş.a.).

Paralel cu arta de cult, în perioada medievală s-a manifestat şi arta laică, ce înfăţişează diverse scene din repertoriul „cavaleresc”. Şi în aceste imagini, ce aparţin unor timpuri nesigure, sunt prezente sentimente ce evocă dragostea faţă de ţară, faţă de doamna inimii sale, personajele probând curaj, mândrie, onestitate, demnitate. Privită în general însă, arta acestei arii culturale rămâne încă a fi profund penetrată de nişte valori ce ţin mai mult de universul individual şi nu de cel general-uman.

Ecourile unui comportament moral axat pe aceleaşi idealuri morale este sesizabil şi în arta perioadei renascentiste, care revigorează unele norme şi valori etice şi estetice. Umanismul renascentist relevă valori cum este demnitatea omului care nu mai este privit ca o „umbră” a lui Dumnezeu, ci care îşi ocupă locul în centrul universului uman. Această returnare de valori nu duce la dispariţia completă a celor din perioada anterioară, ele îmbogăţindu-se şi stratificându-se cu altele, de natură diferită. În cazul dat, performanţa a fost atinsă mai vădit în domeniul esteticii, şi nu al eticii, deşi factorul raţional a prevalat, cu siguranţă, în ambele domenii (*„David”* – Michelangelo ş.a.).

Datorită caracterului religios al culturii europene idealurile morale stabilite şi susţinute de religie au persistat în societate şi în perioada barocă. Gravitând în jurul motivului religios, arta barocă, dar şi cea clasicistă, evocă problema binelui şi răului, pe care se suprapune cea a demnităţii de sine, a patriotismului, a dragostei de ţară (*„Întoarcerea fiului risipitor”*– Rembrandt van Rijn ş.a.) .

Aspectul politic se întâlneşte îndeosebi în arta clasică, ce are drept reper arta antică greacă şi romană. Aceste valori îşi găsesc locul atât în tablourile cu subiecte mitologice, relegioase, istorice, cât şi în peisaje care reprezintă un spaţiu aparte în redarea ideii autorului. Idealurile etice sunt supuse unui transfer de la personal la impersonal, ele fiind evocate nu de personaje concrete, ci de însăşi natura, care, la rândul său, îşi modifică aspectul pentru a corespunde acestor idealuri (*„Peisaj cu Polifem”* – N. Poussin ş.a.).

Permanentul fenomen de fluctuaţie în natură afectează şi procesul cultural din societate. După avântul ideilor morale înălţătoare, în societatea umană urmează o perioadă de decadenţă în plan moral şi etic. În perioada domniei lui Ludovic al XV-lea, a cărui expresie preferată era „După noi, macăr potopul”, are loc o degradare morală a societăţii, care nu se mai orientează spre valori umane esenţiale, ci spre comportamente imorale, spre valori materiale. Această degradare morală s-a răspândit în mai multe ţări

Fig. 3 europene, datorită uniformizării procesului de dezvoltare a lor.

Cu certitudine, libertinismul comportamentului uman nu putea favoriza naşterea unor sentimente de demnitate, bunătate, patriotism şi deci nu putea fi vorba despre un exemplu adecvat în educaţia tinerei generaţii, în spiritul valorilor general-umane, religioase etc.

Societatea a fost scoasă din conul de umbră al perioadei de regres moral datorită iluminismului, care a apărut ca reacţie împotriva condiţiilor existente în societate.

Un artist care a conferit lucrărilor sale un aspect vădit moralizator a fost Jean-Baptiste Greuze, care credea că arta, prin conţinutul său, va contribui la educarea spectatorului, îndemnându-l să fie mai bun. Probabil din această cauză lucrările sale cu asemenea conţinut au un aspect literaturizat, autorul încercând să apropie cât de mult posibil spectatorul de problemele abordate în tablou (*„Blestem de tată”, „Bolnavul paralizat”* ş.a.).

O amplificare considerabilă a valorilor etice este vădită în perioada neoclasicistă sau în perioada revoluţiilor franceze, când se reactivează principiile artei clasiciste, cu referinţă la cea antică din perioada Romei Republicane. Principalul reprezentant al acestui curent – Jaque Louis David – , ca şi Greuze, credea că arta prezintă o armă puternică în educarea contemporanilor. David nu se limitează numai la reprezentarea subiectului cu putere sugestivă, ci încearca să explice teoretic aceste norme morale, care, credea el, vor putea modifica mentalitatea societăţii. Accentul principal al normelor propagate de el oscila îndeosebi spre valorile politice, artistul chemând direct şi indirect spre autoperfecţionare, cunoaştere de sine, demnitate, dragoste faţă de ţară (care trebuie să prevaleze asupra dragostei faţă de aproapele nostru) etc. (*„Jurământul fraţilor Horaţiu”*).

În aria viziunii politice se situează şi arta din perioada romantică, ce are tangenţe şi cu sfera filosofiei, literaturii ş.a. Dacă în perioada anterioară autorii se străduiau să impună spectatorului unele valori morale ideale, apoi artiştii romantici încearcă să developeze laturile negative ale moralităţii societăţii contemporane. Ei critică lipsa verticalităţii conducerii societăţii, lipsa unei atitudini morale ferme, a unei gândiri şi a unui comportament democratic, lucrările lor îndrumând spre acte ce vor modifica întreaga orânduire socială.

(*„Libertatea conducând poporul” (Fig. 4), „Masacrul din Chios”* – Delacroix; *„Pluta Meduza”* – T. Gericault ş.a.)

Concomitent cu asemenea artişti s-au manifestat pictori care s-au axat îndeosebi pe descrierea frumuseţii naturii, conferindu-i un aspect generalizat. Peisajele lor, indiferent de ideea propusă de autor, trezeşte în spectator sentimentul dragostei faţă de natură, în general, şi faţa de natura ţării natale, în particular. Ei ridică problemele de importanţă socială la nivel de rang universal. Fiind foarte sensibili la frumuseţea naturii, pictorii romantici îi atribuie acesteia valoare spirituală, încercând, prin variatele aspecte abordate, uneori cu o idee ascunsă, să scoată la iveală axa valorilor esenţiale în jurul căreia ar trebui să graviteze întreaga societate umană.

Mai acut şi sub un aspect mai diferenţiat, problema valorilor morale este abordată în pictura realistă. Pictorii realişti au fost interesaţi îndeosebi de aspectul dreptăţii sociale, al democraţiei, dar şi de nepăsarea, de lipsa demnităţii oamenilor, de nedorinţa lor de a lupta împotriva condiţiilor societăţii şi de supunerea sorţii vitrege (*„Bărbat cu săpăliga”, „Culegătoarele de spice”* – J. F. Millet ş.a.). Lucrările lor, ca şi ale altor artişti preocupaţi de valorile general-umane, prezintă, uneori, un îndemn direct sau indirect la schimbarea orânduirii sociale, a moravurilor învechite. Atunci când vor să acorde problemei un caracter generalizat,

unii autori recurg la tematica istorică, sugerând o posibilă revalorificare a moravurilor (*„Dimineaţa execuţiei streliţilor”* – V. Suricov ş.a.).

Problematica în cauză obţine, în arta perioadelor următoare, caracter ambiguu datorită apariţiei multiplelor curente artistice pe arena europeană. Cu certitudine, unii artişti au abordat-o mai mult sau mai puţin evident, deşi, în această perioadă, accentul principal cade, deseori, pe latura estetică. Problema se acutizează în momentele cruciale pentru societate (revoluţie, război ş.a.), iar arta, ca şi mai înainte, serveşte drept imbold în suscitarea şi educarea valorilor social- umane aflate într-o continuă oscilaţie datorită tendinţelor societăţii.

Arta, prin multiplele sale posibilităţi, printre care şi cele educaţionale, îi oferă spectatorului şansa de a se perfecţiona conform idealurilor morale ţesute în conţinutul operei artistice; de a înţelege unele valori eterne, care, în prezent, rămân în umbră. Ea are menirea de a da strălucire acestor valori, în speranţa unei revalorificări şi racordări ale consumătorului de artă contemporan de la valorile materiale, în vogă azi, la valori estetice, spirituale eterne, ce contribuie la perfecţionarea individului, în particular, şi a societăţii, în general.

Note

1. L. Cuznețov, N. Banuh. *Relaţia valoare – educaţie: valorile ca scop şi mijloc eficient de educaţie*. În cartea *„Educaţia morală, etică şi spirituală în contemporanietate”*. /coordon. V. Mândâcanu/, Chişinău, 2004, pag. 29.

Summary

Instructive aspects of moral, ethic and spiritual values in arts.

One of contemporary society’s acute problem is moral state of its members, which needs a perfecting through permanent education of ethic standards. Art, as other domain, tackles this problem, but from its own view point. It reflects different moral ethic ideals during its development stages, which influence conscience of respective epoch people. In this way, art presents it self in double hypostasis – to reproduce the moral state of human society in a certain historical moment, and to help the speading of ethic ideas that will contribute to its spiritual education and development.

PREGĂTIREA UNIVERSITARĂ A PROFESORULUI ÎN CONDIŢIILE CONTEMPORANE

Olga Chirchin,
Universitatea pedagogică
de stat „Ion Creangă”

The article is devoted to the psycho-pedagogical analysis of university training conditions of the expert in the field of education. In work, from the point of view of specificity of student's age, features of development of mental functions of the person of the young man are considered. Problems in the preparation of the teacher are considered in the correlation with the general problems in education. It is emphasized, that internal aims of the person influence it’s behavior and reactions to the external influence. In article it is confirmed, that education of the person is, first of all, education of the certain needs of the person. The conclusion is that it is impossible to force the student to be more active, but it is necessary to raise a level of motivation for training. And this can be reached by understanding of the purpose of training, as overall aim of the professor and student.

Într-un articol publicat de academicianul ***Ion Mahu***, autorul afirmă: „În toată lumea contemporană, dar mai ales în lumea noastră Est-europeană, este nevoie de o schimbare de accent în educaţie, schimbare care să asigure nu numai transmiterea culturii, dar şi realizarea unui ideal educativ al

modernităţii. Este vorba de o schimbare care ar permite educaţiei să formeze personalitatea ... studentului în spiritul valorilor" [1]. Luând în consideraţie condiţionarea logică a trăsăturilor studentului ce se formează în procesul pregătirii specialistului cu particularităţile lui personale, pentru a trece la analizarea căilor de rezolvare a problemelor pregătirii viitorului profesor este raţional, mai întâi, să fie comentate trăsăturile specifice ale personalităţii studentului care-şi face studiile în instituţiile de învăţământ superior.

Ştiinţele filozofia, pedagogia, psihologia şi antropologia au fost angajate în activitatea de studiere a personalităţii şi fiecare dintre aceste ramuri a elaborat criterii şi caracteristici diferite. Totuşi poate fi observată o idee comună: cu cât mai adânc ne aprofundăm în istorie cu atât mai mult individul depinde de o întregime vastă – de lumea înconjurătoare. Faptul retragerii, evidenţierii individului şi al dezvoltării conştiinţei lui, apariţia simţului *Eu-lui* reprezintă evenimentele importante nu numai din punctul de vedere social-istoric dar şi din punctul de vedere psihologic. Deja în lucrarea „Critica raţiunii practice" ***Immanuil Kant*** scrie că personalitatea este „puterea unei fiinţe care este supusă unor legi speciale, anume unor legi pur practice, date de propria-i raţiune, astfel încât persoana aparţinând lumii sensibile este supusă propriei personalităţi" [5].

Teoriile cu privire la personalitate oglindesc caracterul complex al structurii personalităţii, punând accent pe diferite elemente de natură biologică, filozofică, psihologică, socioculturală, încercând să explice primordialitatea lor în definirea personalităţii. Dar „fără a înţelege logica operaţională, în întregul sistem al elementelor structurii personalităţii nu poate fi găsită modalitatea de cercetare a personalităţii" [2]. Această logică poate fi urmărită prin următoarele raţionamente. Se ştie că trecerea omului educat de la o activitate la alta se produce conştient, orânduit, sistematizat şi raţional, ţinându-se cont de situaţia socială, de aprecierea valorii impulsurilor, de urmările posibile ale acţiunilor. Aceasta se obţine datorită propriei autoconduceri printr-o dirijare atât a activităţii de cunoaştere, cât şi a celei practice. Anume prin coordonarea cunoştinţelor şi experienţei personalitatea acţionează cel mai raţional. Autoreglarea superioară se realizează de către un sistem special, marcat prin *eu*-l personalităţii. Autoanaliza şi autoaprecierea, reprezentarea despre propriul *eu* determină nivelul revendicărilor şi măsurile respective de activitate şi dezvoltare a aptitudinilor personalităţii. Ele au loc pe calea comparaţiei *eului* ideal cu cel real. Iată de ce este atât de importantă dezvoltarea mecanismului psihologic al activităţii independente a personalităţii. Făcând abstracţie de particularităţile individuale ale facturii psihologice a omului putem stabili structura tipică a personalităţii: orientarea personalităţii, posibilităţile personalităţii, caracterul omului în mediul social, sistemul de conducere prin intermediul *eu*-lui. Particularităţile acestor fenomene inclusiv a relaţiilor umane influenţează adânc asupra procesului de formare a specialistului.

În condiţiile contemporane relaţiile umane cer o strategie a învăţământului cu un nou conţinut şi o nouă tehnologie. Dar după opinia lui ***V.Mândâcanu***, învăţământul nu are în prezent o filozofie clară a educaţiei. În afară de aceasta, sistemul metodologic cuprinde doar metodele şi principiile de investigare atunci, când bazându-ne pe concepţiile utilizate de psihologia contemporană cu privire la *personalitate* trebuie să ne oprim atenţia asupra componentelor fundamentale ce alcătuiesc calităţile şi structurile cognitive ale personalităţii [2]. În cadrul studierii notelor definitorii ale personalităţii profesorului, prezintă interes individul nu numai ca produs al evoluţiei biologice naturale, ci, mai ales, ca un produs al unei modelări sociale, culturale şi spirituale. Pornind de la ideile psihologului român ***Vasile Pavelcu***, conform cărora

„omul nu este un produs inert al unor forţe anonime externe sau interne: el este într-o mare măsură opera voinţei sale proprii”, noi ne plasăm în zona cercetării îndreptate spre un model unitar şi sintetic al structurii personalităţii pedagogului, în contextul dinamizării potenţialului intelectual şi creativ al studentului.

În educarea membrilor societăţii şcoala relevă, că în dezvoltarea personalităţii umane se manifestă trei factori principali: ereditatea, mediul, educaţia. Deci, una din funcţiile învăţământului ar trebui să o reprezinte planul de dezvoltare individualizată a personalităţii, formarea priceperilor şi deprinderilor educative în raport cu proiectul genetic propriu şi cu concepţia despre lume.

Pentru înţelegerea particularităţilor specifice ale activităţii de cunoaştere, determinate în mare măsură şi de ereditatea omului, analizăm natura excitantelor, structura organelor de simţ şi caracterul de activitate a subiectului care se raportă la lumea exterioară. Aici trebuie să subliniem, că motivele externe influenţează prin intermediul condiţiilor interne – fapt care contribuie la activitatea creativă a cunoaşterii. Deci, sistemul cerinţelor şi motivelor în multe cazuri determină orientarea şi nivelul de activitate a omului, având în vedere însemnătatea procesului permanent de dezvoltare a creativităţii ca particularitate.

Se ştie, că omul nu se naşte ca personalitate, însă personalitatea omului se formează pe parcursul vieţii. Din punctul de vedere al savantului rus ***L.Vîgotschi***, în momentele vieţii la care are loc trecerea de la o vârstă biologică la alta se schimbă calitativ nu numai diversele funcţii psihice ale omului dar şi structura şi corelaţia lor; precum, funcţiile psihice se dezvoltă neuniform: pentru fiecare funcţie există o perioadă de dezvoltare optimă.

Din poziţii fiziologice, perioada tinereţii – vârsta studenţească - se diferă de alte perioade prin unele trăsături specifice de organizare a structurii funcţiilor psihice şi de tipul structurii funcţiei privite ca sistem. După cum afişează prof. ***V.Onuşkin*** [3], schimbările de vârstă pentru fiecare funcţie psihică, fiecare caracteristică individuală şi pentru intelect în întregime se caracterizează prin corelaţia perioadelor de ridicare, stabilizare şi reducere a nivelurilor funcţiilor care trebuie luate în consideraţie în realizarea procesului instructiv/educativ. Coinciderea schimbărilor constructive în unele perioade ale vieţii duce la ridicarea tuturor funcţiilor psihice sau la evidenţierea aşa numitelor *perioade senzitive* de dezvoltare. Această coincidenţă poate fi observată în perioada de vârsta de 19 ani; în alte vârste (22, 24 şi 30 de ani) există numai o coincidenţă parţială care de asemenea duce la ridicarea nivelului funcţiilor psihice dar până la un nivel mai redus.

Caracterul eterogen al dezvoltării joacă rolul unei legităţi generale de dezvoltare a funcţiilor psihice exprimându-se prin necoinciderea temporală şi contradicţiile dezvoltării ale funcţiilor psihice de la o vârstă la alta. Astfel, în tabelul următor autorul [3] reprezintă dinamica dezvoltării a unor funcţii psihofizice în perioada de 18-25 ani:

Vârsta (anii)	18	19	20	21	22	23	24	25
Nivelul funcţiei după vârstă (%) (nivelul mediu este luat ca 100%)								
Memorie	102	104	102	100	100	102	102	96
Gândire	101	101	108	102	100	106	99	105
Atenţie	98	97	98	97	101	99	102	99

Altă particularitate a structurii funcţiilor psihice în această perioadă este legată de tipul general al acestei structuri care poate fi caracterizată ca o structură în cea mai mare măsură autonomă şi dinamică. Aceste fapte favorizează crearea în psihică în perioada tinereţii a formaţiilor noi. Cele relatate aduc la concluzia despre caracterul favorabil pentru studii al etapei studenţeşti de vârstă.

Cercetările psihologice [4] mărturisesc că trăsăturile şi particularităţile specifice ale personalităţii creează o structură ierarhică cu un centru care îl reprezintă sfera de *motivaţie* şi de *cerinţe*. Astfel, motivele stabil dominante, care prezidează ierarhia sferei de motivaţie, constituie trăsăturile specifice ale personalităţii – faptul care în psihologia educaţiei reprezintă o idee de bază: deoarece

cerinţele omului reprezintă unele motive ale comportării, activităţii şi chiar ale dezvoltării personalităţii, educaţia este mai întâi - educaţia cerinţelor. Se evidenţiază, că anume caracterul cerinţelor reflectează sistemul relaţiilor sociale şi constituie miezosul personalităţii. Deci, procesul studierii necesită existenţa motivului de învăţare care orientează pe individ spre atingerea unui scop gnostic – de a poseda cunoştinţe şi priceperi. Aceste particularităţi trebuie să fie în centrul atenţiei în procesul formării particularităţilor necesare specialistului.

Relativ la scopul studierii motivele pot fi externe şi interne. În cazul motivelor externe, scopul – studierea – poate fi însoţit de simţul de indiferenţă şi numai încercuieşte tipul activităţii, dar nu o provoacă, sau joacă rolul unui obstacol care trebuie să fie învins. Situaţii cu motivele interne atrag pe individ spre un scop bine determinat, anume: interesul spre cunoştinţe, curiozitatea, entuziasmul în procesul rezolvării problemelor instructive - aceste stimuluri emană din însuşi scopul învăţării şi se află în interiorul lui. În această ordine de idei o însemnătate mare obţine problema motivaţiei activităţii omului. Motivaţia este o tensiune interioară direcţionată spre realizarea unui scop acceptat subiectiv. Ea are funcţii de activizare, orientare şi conducere a conduitei studentului în sensul scopului pentru care s-a optat. Totodată, motivaţia asigură sens, coerenţă internă conduitei, mijloceşte stabilizarea şi realizarea unor scopuri conştiente.

Facem o concluzie: în procesul instructiv nu poate să aibă loc obligarea studenţilor să fie mai activi şi creativi. Pur şi simplu, trebuie de mărit gradul de motivaţie a studentului. Aceasta poate fi atins numai prin înţelegerea actului de învăţare drept un proces personalizat de activitate reciprocă *profesor - student* şi prin îndreptarea acestui proces spre atingerea unui scop comun al profesorului şi al studentului – spre formarea personalităţii creatoare a specialistului. Această teză trebuie să fie permanent în centrul atenţiei profesorilor.

Deoarece în procesul dezvoltării personalităţii toate schimbările principale ale comportării şi ale activităţii individului reprezintă unele acţiuni de învăţare, examinăm în continuare esenţa procesului de învăţare şi baza lui psihologică.

Procesul învăţării poate fi explicat de pe poziţii psihologice ca o reflectare de către sistemul nervos central a unor imbolduri şi a unor situaţii, precum şi a unor reacţii la aceste imbolduri. După cum scrie prof. ***A.V.Petrovschi*** [4], „învăţarea reprezintă o schimbare cu scop bine determinat a unei activităţi, care ia fiinţă într-o activitate precedentă şi nu este chemată nemijlocit de reacţiile fiziologice înnăscute ale organismului.” Acest nivel de învăţare poate fi realizat numai de către om şi se numeşte *nivelul cognitiv* de învăţare.

În comparaţie cu *nivelul reflex* de învăţare, care se atribuie animalelor, nivelul cognitiv schimbă calitativ caracterul condiţiilor învăţării: alături de semnalele reale – obiecte, - asupra sistemului nervos superior al omului influenţează şi semnalele de genul al doilea - cuvintele. Relaţiile de acest tip nu se reflectează nemijlocit prin senzaţii, dar printr-o formă specifică a activităţii psihice care lipseşte la animale – prin *idee*. Totodată, se demonstrează că la oameni alături de învăţarea cognitivă se păstrează şi unele elemente ale învăţării reflexe: învăţarea senzorială şi învăţarea motrice.

Pentru a înţelege mecanismul intern al procesului instructiv trebuie să se evidenţieze faptul că percepţiile, cunoştinţele şi capacităţile sunt doar forme şi rezultate ale proceselor de reglare şi reflectare a realităţii în psihică şi pot apărea în creier numai ca rezultat al activităţii proprii omului. Instruirea se realizează prin stimularea şi dirijarea activităţii externe şi interne a individului în rezultatul căreia la cel care face studiile se formează anumite cunoştinţe, perceperi şi capacităţi. Ea se defineşte ca interdependenţă dintre cei care fac studiile şi cei care învaţă. Aşadar, relaţiile

învăţător – elev/student nu pot fi reduse în procesul instructiv la o simplă relaţie *emiter - receptor*.

Cu scopul desfăşurării efective a procesului instructiv trebuie să fie obţinute răspunsurile la următoarele întrebări: ce fel de activitate trebuie să fie creată şi cum ea va fi realizată pentru a forma la studenţi unele cunoştinţe, perceperi şi capacităţi; în baza căror principii trebuie să fie utilizate mijloacele de formare a cunoştinţelor, perceperilor şi capacităţilor; cum trebuie să fie organizat procesul instructiv pentru a obţine un efect maxim. Răspunsurile la aceste întrebări depind de căile de rezolvare a problemei principale - ce fel de activităţi interne şi externe ale studentului se reflectează în cunoştinţe, perceperi şi capacităţi şi care activitate le naşte.

Urmărind ideile exprimate mai sus, putem remarca că în cercetările pedagogice se necesită examinarea omului în ansamblul tuturor sferelor psihice: *conştiente, inconştiente şi subconştiente*. Anume de ultima sferă a psihicii sunt legate mecanismele esenţiale ale formării orientărilor interne şi programelor de comportare ale omului, ceea ce trebuie să fie asigurat în procesul formării profesorului. Tot ce este expus despre personalitate din punctul de vedere al didacticii reprezintă o platformă care poate fi înţeleasă ca idealuri a unei concepţii. Această concepţie orientează învăţământul spre procesul cunoaşterii, unde omul este subiect al activităţii sale. Precizăm, că în cazul dat are loc nu numai acumularea de cunoştinţe, ci de activitatea proprie a personalităţii, prin interesul şi necesităţile autodezvoltării, autoeducaţiei omului, provine pătrunderea în importanţa acestora.

Bibliografie

1. Mahu I., *De la educaţia tradiţională la educaţia formativă, centrată valoric*, Simpozionul internaţional ed. a V-a 11-12 noiembrie 1997 „Filosofia educaţiei – imperative, căutări, orientări”, Chişinău, 1997, p.148
2. Mândâcanu V., *Bazele tehnologiei şi măiestriei pedagogice*, Liceum, Chişinău, 1997, p. 67, 89
3. Онушкин В., *Теоретические основы непрерывного образования*, «Педагогика», Москва, 1987, p. 161-180
4. Петровский А., *Возрастная и педагогическая психология*, «Просвещение», Москва, 1973, p. 166, 234
5. http://www.studentie.ro/filozofie_kant-l641.html

KULTURAUSTAUSCH ZWISCHEN DER REPUBLIK MOLDAU UND DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND ALS BEITRAG FUR DIE INTEGRATION IN DIE EUROPAISCHE FAMILIE.

Konstantin Pawljuk
1. Vorsitzende
Kulturverein Moldova e.V.

Der kulturelle Austausch zwischen Ländern und Völkern ist eine wechselseitige Mitteilung von Gedanken, Meinungen, Erfahrungen und Haltungen. In der Geschichte gab es einen permanenten kulturellen Austausch. Das ist iminent und sogar notwendig, denn sonst würde die Menschheit sehr langsam und hilflos auf dem Weg der Evolution schreiten.

Kulturelle Kommunikationsformen und Beziehungen zwischen der deutschen und moldauische Bevölkerung ist, auch wenn es nur auf den musikalischen Bereich reduziert wird, ein umfassendes Thema, das Bände füllen könnte und in einem Referat nicht einmal in punktueller Aufzählung erschöpft werden kann. Allein die kulturelle Präsenz der Deutschen in Bessarabien im Zusammenleben mit ihren moldauischen Nachbarn dauert 106 Jahre unter russischer und nur knapp 22 Jahre unter rumänischer Oberhoheit. Die Deutschen lebten nicht isoliert: durch Arbeit, Gemeinsame Schulen, Freizeit u.s.w. sind die Deutschen Teil der

Bevölkerung dieses Gebietes geworden und haben eine bedeutende Rolle im wirtschaftlichen und kulturellen Leben gespielt.

Eine Beschäftigung mit diesem Thema „*Kulturaustausch zwischen der Republik Moldau und der Bundesrepublik Deutschland als Beitrag für die Integration in die europäische Familie*“ ist insofern gerechtfertigt, denn heute, nach den großen, politischen und sozialen Veränderungen unserer Zeit innerhalb Europas, steigerte sich wieder die Bewunderung für die intellektuelle und ästhetische Kultur des deutschsprachigen Raumes. Ein Beweis dazu liefert uns das große Interesse bei den Menschen in der Republik Moldau für die deutsche Sprache. Im Jahre 2003 haben sich am deutschen Lehrstuhl der Pädagogischen Universität „ Ion Creanga“ in Chisinau ca. 200 Studenten eingeschrieben - im Jahre 2004 waren es bereits ca. 400 Studenten.

Der Zusammenbruch der Sowjetunion kennzeichnete nicht nur für die Republik Moldau eine große Veränderung von epochalen Ausmaßen sondern auch für alle anderen Länder der UdSSR, deren Bestreben nach Unabhängigkeit politische Freiheiten und neue Staaten mit sich gebracht hat. Die gesamte Gesellschaft nach und nach erlebt Demokratisierungsprotzes. Die Entwicklung von neuen gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und kulturellen Formen der jungen Staaten ermöglichten es Beziehungen zu den westeuropäischen Ländern aufzubauen. Diese Beziehungen ermöglichten einen regen Austausch von Informationen zwischen den beiden Kulturen und steigerten so das Interesse der westeuropäischen Länder für Osteuropa. Nicht nur die Grenzen wurden neu gelegt sondern es wurde auch eine dauerhafte Basis für die Weiterentwicklung der europäischen Kultur gelegt.

Ganz besonders die Musik kann man zu Recht mit einem sehr sensiblen Barometer vergleichen, der uns historische Veränderungen und Fortschritte zeigt, die in das Leben der Menschen eingetreten sind und sich dann genau genommen in der Kultur und Kunst widerspiegeln. Besonders trifft dass Musik. Denn Musik, als Völkerverbindendes Element, bedarf keiner Übersetzung, sie ist die Sprache der Welt. Die Menschen in Moldau und die Deutschen haben in den vergangenen Jahrhunderten und heute den regen Kulturaustausch über alle kulturellen, ethnischen, religiösen und politischen Grenzen hinweg geprägt und die dabei entstandene Kultur ist europäisch.

Im Oktober 1998 wurden die ersten „*Tage der moldauischen Kultur in Deutschland*» organisiert. Die Kultur Moldaus wurde von dem Folkstanzensemble „*Jok*“ und des akademischen Geigenensembles unter der Führung des moldauischen Komponisten und Pädagogen **B. Dubasarschi**. Ganz besonders erfolgreich waren die Aufführungen des Tanzensembles „*Jok*“ in Magdeburg, Berlin und Bonn. Das akademische Geigenensemble spielte in Beethovens Hausmuseum in Bonn und außerdem noch in Berlin und Potsdam.

Im Oktober 2002 tourte das deutsche Volksmusikensemble „*Deutscher Waldbeißer*“ durch die Republik Moldau. Außerdem wurde in Chisinau ein Galakonzert aufgeführt in dem deutsche Musiker unter dem Motto „*Tage der deutschen Kultur in der Republik Moldau*“ auftraten. In dem Konzert wurden deutsche Volkslieder gesungen und es wurden traditionelle, bayerische Gebräuche veranschaulicht. Solche Konzerte wurden auch im Süden des Landes in der Stadt Cahul aufgeführt. Ein wichtiges Ereignis in dieser Tournee war eine Spende von über hundert klassische Werke, die von deutschen Komponisten verfasst wurden, an die Nationale Bibliothek Chisnau.

In der Geschichte existierten schon immer Beziehungen zwischen verschiedenen Nationen und Völkern. Wenn es diese Beziehungen nicht geben würde, dann würde die Menschheit noch

immer in ihrer frühen Entwicklung vor sich hin dämmern. In dem Zeitalter der Globalisierung, mit ihrer hoch entwickelten Technik und Elektronik, werden immer mehr technische und elektronische Möglichkeiten verwendet. Das Internet wird mehr und mehr zum neuen Kommunikationsmittel, dass leider die „*lebende*“ Konversation verdrängt. Aber anderseits haben die Menschen die Möglichkeit schnelle internationale Kontakte aufzubauen und so einen regen Austausch der verschiedensten Kulturen, Traditionen, Gedanken und Auffassungen zu führen. Dieser Austausch der Ideen und künstlerische Wirken hat dem kulturellen Fortschritt der Menschheit gedient.

Der Beweis dafür, dass solche Beziehungen zwischen den Menschen notwendig sind, liefert uns eine deutliche Bestätigung der erfolgreichen Arbeit von dem Verein „*Donumenta Regensburg e. V.*“ Das Ziel dieser Gesellschaft ist es die Kultur der Länder vorzustellen, die an den Ufern der Donau grenzen. Jedes Jahr wird ein Projekt organisiert mit dem Ziel die Bekanntschaft mit der Kultur, Tradition und der Geschichte eines dieser Länder zu machen. Die Hauptaufgabe solche Veranstaltungen schließen in sich das kennen lernen verschiedenen Kulturen und das gegenseitige Verstehen ein. Vom ersten Oktober bis zum neunten November 2004 wurde in Deutschland die Republik Moldau vorgestellt. Dank verschiedenster Veranstaltungen wie Konzerte, Ausstellungen von Bildern namhafter moldauischer Künstler, das Zeigen von verschiedenen Dokumentationen, die sich mit den Menschen aus der Republik Moldau, moldauische Kultur und Traditionen befassen. Es wurde vielen Konferenzen wurde ein Forum der moldauischen Künstler eingerichtet, wo sie die Möglichkeit haben, von ihrem Land zu berichten.

Einer guten Tradition folgend organisierte die Deutsche Botschaft in der Republik Moldau am vierten Dezember 2005 im Organsaal der Stadt Chisinau ein Neujahrskonzert in dem das Nationale Kammerorchester unter der Führung des erfahrenen Dirigenten **Mihail Seckin** teilnahm. Außerdem spielten noch die jungen, talentierten Musiker **Simion Gronic**, **Julian Puska**, **Wladimir Mitrashevski**, **Nikolai Bantja.** Nach der Begrüßungsrede des deutschen Botschafters **Wolfgang Lerke**, ertönten die Werke **Johann Sebastian Bachs** „*Suite Nr. 2*“, **Josef von Eybler** „*Omens de Saba venient*“, **Johann Ritter von Herbeck** „*Pueri Concinite*“, **Josef Ignaz Schnabel** „ *Transeamus*“ und **Richard Eilenberg** „*Petersburger Schlittenfahrt*“. Zudem wurden noch weihnachtliche Lieder wie „*Stille Nacht, heilige Nacht*„ gesungen.

Eine Besonderheit für die heutige Zeit ist das Schaffen gemeinnütziger Organisationen. Oft sind gemeinnützige Organisationen mobiler und effektiver as die stattlichen Einrichtungen. Wenn man von den kulturellen Beziehungen Deutschlands und Moldaus spricht, darf man nicht die wachsende Initiative der deutschen Kulturorganisation „*Kulturverein Moldova e. V.*“ vergessen, welche seit der Gründung des Vereins 1998 schon acht Jahre planmäßig der kulturellen Austausch zwischen den Vertretern der deutschen und der moldauischen Völker fordert. Ziel ist es den kulturellen Austausch zwischen den jungen Vertretern aus der Kunst Kulturszene zu fördern und von den neuen Perspektiven zu informieren. Der „*Kulturverein Moldova e.V.*“ bemüht sich die kulturellen Kontakte dieser beiden Völker weiter zu vertiefen, die schon davor eine sehr lange Zeit eine gute Tradition haben. Einerseits der „*Kulturverein Moldova e. V.*“ bemüht sich die deutsche Geschichte, Kultur und Tradition den Menschen aus der Republik Moldau näher zu bringen und umgekehrt den jungen moldauischen Künstlern die Möglichkeit zu geben in Deutschland aufzutreten und durch ihre Kultur und Tradition ihr Land den Deutschen bekannter zu machen. Durch Kulturaustausch ergibt sich die

beste Gelegenheit mehr Verständnis für einander nicht nur am kulturellen aber auch auf politischen Ebene zu erreichen und damit die notwendigen Voraussetzungen zu schaffen um die Republik Moldau erfolgreich in die europäische Familie zu integrieren. „ *Durch die Kunst- zur Völkerverständigung. Durch Völkerverständigung- zur europäischen Integration*“ das ist das Motto des deutschen Kulturorganisation „*Kulturverein Moldova e.V.*“

Seit Gründung der „*Kulturverein Moldova e.V.*“ lädt die Vertreter verschiedener moldauische Künste, was den Menschen aus der Bundesrepublik Deutschland zu einem vielfältigen Bild des kulturellen Lebens in der Republik Moldau verhilft. Die Puppenspieler des Theaters „*Licurici*“, **Irina Savelieva** und **Gheanadii Bojarkin**, haben ihr Können dem aller kritischstem und ehrlichstem Publikum demonstriert- den Kindern. Ihre musikalisch- theatralische Stücke „*Zauberspiele* (1999)“ und „ *Doktor Dolittle* (2001)“ in deutscher Sprache haben das junge Publikum begeistert.

Die Kunstausstellung mit Bildern der moldauischen Maler **Eleonora Brigalda, Ekatarina Ajder, Simion Samsa** und **Michael Orester** wurden im Schloss Kranichstein in Darmstadt (16.11. 1999-04.12.1999), in Schlüchtern (2001) und in der Röschen Villa in Celle (2005) ausgestellt.

Vom 24-ten bis zum 10-ten Oktober 2005 in Zusammenarbeit mit den Stadt Radevormwald wurden Bilder namhafter moldauischer Künstler unter dem Motto „Kunst kennt keine Grenzen“ ausgestellt. Unter der Teilnahme des Bürgermeisters von Radevormwald, Herrn Dr. **Josef Kersten**, und des Botschafters der Republik Moldau in Deutschland, Dr. **Igor Corman**, wurde das Konzert von dem deutschen Ballet unter der Leitung von **Marie de Lena** eingeführt. Nachdem konnte man sich klassische Werke von moldauischen und europäischen Komponisten anhören, aber auch kam man in den Genuss von der wunderschönen moldauischen Folklore. Die Aufführung war ein großer Erfolg und der Schluss bildete das deutsche Volkslied „*Kein schönes Land*“ von dem deutschen Komponisten **Gerhard Rabe**. In der Presse von Radevormwald erschienen einige Artikel unter dem Namen „*Eine Brücke nach Moldau*“, „*Kunst ohne Grenzen*“ und „*In Europa zu Hause*“ in denen die Autoren mit viel Wärme über moldauische Musik berichten und nennt den Auftritt der moldauische Künstler als „*einen besonderen Moment*“. Die Bekanntschaft mit moldauischen Künstlern und das kennen lernen ihrer Kultur, ihrer Tradition haben eine tiefe Spur in der Seele der deutschen Publikum hinterlassen.

Es ist nicht notwendig zu betonen, dass der „*Kulturverein Moldova e.V.*“ eine besondere Aufmerksamkeit auf die deutschen Schulen lenkt. Die Schüler werden mit ihrer Heimatgeschichte bekannt gemacht, sowie mit Musikgeschichte. Außerdem werden musikalische und kulturelle Traditionen anderer Völker näher gebracht. In der Zusammensetzung des Musikprogramms werden auf Alter und musikalische Vorbereitung der Kinder Rücksicht genommen. In dem Konzert werden die Teilnehmer ausführlich über die einzelnen Instrumente informiert und anschließend auch eingeladen den jeweiligen Instrumenten Töne zu entlocken. Die deutsche Zeitung „*Main-Kinzig-Bote*“ hat in ihrem Artikel „*Osteuropäische Klänge mit Seele und Rhythmus*“ verdeutlicht wie wichtig es ist kulturelle und moralische Werte zu fördern und wie notwendig es für unsere Jugend ist. Der „*Kulturverein Moldova e. V.*“ betont damit die Wichtigkeit der Jugend für die Zukunft des Landes, wie es eigentlich jede Jugend in jedem Land ist, und sieht den Musikunterricht als notwendig an, den Ästetetischen und moralischen Charakter des Menschen zu formen. Der Stellvertretende Direktor der Berliner Gesamtschule „*Am Sandhaus*“,

Herman Brock, kommentierte im Interview mit dem moldauische TV - Sender „ORT-1 Moldova“, die Wichtigkeit solcher Veranstaltungen. „*Die Förderung und Verfestigung der kulturellen Bindung zwischen Moldova und Deutschland wird den Völkern dieser Länder helfen die negativen. psychologischen Stereotypen der Vergangenheit zu vergessen. Es ist notwendig solche kulturellen Veranstaltungen zu fördern und zu unterstützen, welche als Verbindung der Freundschaft, des Respekts und des Friedens dienen*“.

Auf den Konzerten wurden verschiedenem folkloristische Musikgattungen vorgestellt: *Doina, Chora, Sirba.* Der Deutsche Musikliebhaber hatte die Möglichkeit die moldauische Musik, einheimische Trachten und die melodische Sprache dieses Volkes kennen zulernen. Ein ganz besonderes Interesse des deutschen Hörers galt dem Genre „*Strigatur*“, und die Musikinstrumente Hackbrett und die Panflöte. In dem Artikel „*Kunst als Integrationsmittel*“, welche von der „*Gelnhäuser Neue Zeitung“* geschrieben wurde, beschreibt der begeisterte Autor den Auftritt der moldauischen Künstler und kommentiert, dass das moldauische Trachten (ganz besonders die Frauenkleidung), den Zuschauern ein weiters Bild der farbigen, moldauischen Folklore übermittelt.

Im Jahre 2005 begeisterten die jungen und überaus talentierten moldauischen Künstler, wie die Geigerin **Simona Gronic**, und ihr erst neuen Jahre alter Bruder **Simion Gronik**, der Tenor **Nicolae Bantea**, der 17-järige Panflötenvirtuose **Julian Pusca** und die Pianistin **Svetlana Ionica** mit klassischen und traditionellen Weisen bei ihrer Tournee durch Norddeutschland die Zuhörer in Berlin, Schwerin und Mecklenburg-Vorpommern. Auftritte in der Bucher Schulen sorgten dafür, dass die Republik Moldau mit den Künstlern einem größeren Kreis bekannt wurde. Zu den Begeisterten gehörte auch das Berliner Ehepaar Renate und Manfred Seifert. „*Wir waren von den Auftritten der jungen Künstler so fasziniert, dass wir, obwohl wir noch nie in diesem Land waren, spontan als Deutsche in den Verein eintraten und hier nun gerne im Vorstand mitwirken*“ („*Berlin- Buch „Bürger- und Besucher Information*“)

Ohne Übertreibung kann man sagen, dass die Republik Moldau reich an Talenten ist. Auf den Bühnen demonstrieren sie hohe Professionalität. Die Künstler, die Deutschland und andere Länder bereisen, sind junge, talentierte Leute, welche nicht nur Träger ihrer Kultur sind, sondern sie auch zu vertreten wissen. Das deutsche Publikum liebt sie wegen ihrer Jugend, des Temperamentes, der wahren Gefühle und wegen ihres Optimismus. Viele junge moldauische Talente bereicherten das kulturelle Leben in Deutschland, und machten die Kultur und Tradition ihres Landes unvergesslich. In der „*Neuen Zeitung*“ Nr. 54 aus dem Jahr 2002, lobte der deutsche Musikkritiker den Reichtum und die Farbigkeit der moldauischen Musiker und nennt die junger Künstler als „*wahre Botschafter des Landes*“.

Parallel zu den kulturellen Projekten, welche in Deutschland organisiert wurden, veranstaltete der „*Kulturverein Moldova e. V.*“ verschiedene Projekte in der Republik Moldau. Am 27. Mai 2000 wurde im deutsch-rumänischen Lyzeum „*Mihai Kogalniceanu*“ ein Wettbewerb veranstaltet. Ziel dieses Wettbewerbs war das Interesse an den großen, deutschen Dichter **Friedrich von Schiller** zu wecken. In der Jury saßen die Botschafterin von Deutschland in der Republik Moldau, Frau **Irene Kohlhaas**, die Leiterin des Lehrstuhls für Deutsche Sprache der Pädagogischen Universität „Ion Creanga“, Frau **Ala Lipceanu**, der Vorstandsmitglied des „*Kulturvereins „Moldova e. V.*“ Herr **Peter Bauer** u.a. Eine weitere Veranstaltung in moldauischen Schulen fand am 17-ten Oktober 2003 statt. Zwischen dem deutsch-rumänischen Lyzeum „Mihai Kogalniceanu“ und dem

Lyzeum „Matei Basarab“ wurde ein Wettbewerb organisiert „Märchen der Bruder Grimm“ Am 29-ten Oktober 2004 wurde zwischen diesen beiden Lyzeen ein Wettbewerb unter dem Namen *„Deutschland- kennst du dieses Land? “* organisiert. *Die* Teilnehmer feuerten mit großer Freude und Begeisterung ihre jeweilige Gruppe an und der Kulturattaché der Deutschen Botschaft in der Republik Moldau, Frau Weisskämper, war angenehm über die Begabung und dem Wissen der Deutschen Sprache überrascht. Bei jedem Projekt die Gewinner bekamen eine Urkunde und Geldprämien.

Am 17-ten und 18-ten Mai 2002 organisierte der „*Kulturverein Moldova e. V.*“ zusammen mit dem Kultusministerium der Republik Moldau und mit der Unterstützung der Deutschen Botschaft in Chisinau ein „*Rock-Pop-Festival*“. Das Fest wurde mit einer Rede der Sekretärin der Deutschen Botschaft in Chisinau, Frau **Regina Löchner**, eröffnet. An dem Wettbewerb nahmen 13 moldauische Musikgruppen teil. Jede Musikgruppe musste ein deutsches Volkslied in Deutsch vortragen und außerdem ein nationales moldauisches Folklorelied im Rock-Popstil komponiert. Am nächsten Tag traten die deutschen Sänger **Michael Knopp** und **Horst Zenkert** auf die von den moldauische Musikern begleitet wurden.

Ein anderes musikalisches Ereignis der deutsche Künstler in der Republik Moldau, war der Auftritt im Philharmonikasaal „C. Lunkevitsha“ des deutschen Quintetts „Unglaublech“, welche am 2. März 2004 stattfand. (**Kian Hemmasi, Domink Nägele, Joachim Christof, Dirk Hirthe, Jan Bernhard Peter**). Das Konzertprogramm war sehr vielfältig. Es wurde im Barockstil gespielt und Werke von **Claude Debussy, Dmitri Shostakowitsch, Johan Strauss** und **Ferenz Liszt** gespielt. Das Projekt des „*Kulturvereins Moldova e. V.*“ war organisiert in Zusammenarbeit mit dem Goethe Institut, Abteilung „Musik II“ in Bonn und in moldauische Städte Chisinau, Beltzi und Comrat durchgeführt.

Im Oktober 2005 wurde in der Pädagogischen Universität „Ion Creanga“ ein deutschsprachiges Seminar von dem „Kulturverein Moldova e. V.“ zum Thema „*Deutsch-moldauische musikalische Beziehungen - Vergangenheit und Gegenwart*“ organisiert. Es habe eine Gruppe Berliner Studenten von der Freien Universität Berlin unter der Führung von Dr. **I. Schlootz** teilgenommen.

Die oben angeführten Fakten sind der beste Beweis dafür, dass sowohl Deutsche als auch Moldauer mit großem Interesse an verschiedenen Veranstaltungen teilnehmen und es zeigt auch das große Interesse der Deutschen an die moldauische Kultur. Es ist eine Tatsache, dass Moldau weder einen Bach oder Händel, noch einen Haydn oder Mozart, auch keine Beethoven, Brahms oder Bruckner aufzuweisen hat, aber dennoch haben die moldauische Künstler am europäischen Kulturgeschehen regen Anteil genommen habe.

Es gingen bedeutende Talente aus dem moldauischen Raum in den Westen Europas und studieren das künstlerische Erbe der großen europäischen Klassiker, wo sie einschließlich als Interpreten oder Komponisten arbeiteten und oft überregional bekannt wurden. Viele moldauische Interpreten nehmen im europäischen Musikleben eine elitäre Stellung ein. Heute gastieren viele Künstler aus Moldau in vielen Städten Westeuropas. Nur einige Beispiele zu nennen: Die Sängerin **Ana Samoila** singt in der Berliner Oper, die Sopranistin **Ina Losi** ist Mitglied der Wiener Oper, der Violoncelist **Marin Smesnoi** ist verpflichtet im Stuttgarter Symphonieorchester, die Sängerin **Natalia Gavrilan** singt in Milano, **Diana Axentii** in Paris.

Von der neuen Generation talentierter moldauischer Künstler muss man annehmen, dass auch sie das Land verlassen werden, um international künstlerisch tätig zu werden. So z.B. der

junge Pianist **Sorin Craciun** aus Chisinau. Er studiert an der Berliner Hochmusikschule„*Hans Eisler*“. Die Abiturienten der moldauischen Musikschulen **Anna Cernavka** (Pianistin) und **Andrej Korezki** (Geigenspieler) studieren heute ebenso im Münchener Konversatorium „*Richard-Strauss-Konversatorium*“. Die 17 jährige Geigenspielerin **Alexandra Konunova** nimmt Unterricht an der Musikhochschule in Hamburg. Das moldauische Volk hat viele begabte und sehr talentierte Künstler hervorgebracht, aber die besten moldauischen Künstler werden, in erster Linie das Kulturleben anderer Länder bereichern und weiter entwickeln und leider weniger das eigene Land „Moldau“.

Durch den regen Kulturaustausch in den vergangenen Jahrhunderten zwischen der Republik Moldau und der Bundesrepublik Deutschland kann man für die beiden Völker zwei Tendenzen aufzeigen:

1) Die Wahrnehmung von außen als Erneuerungsprozess,
2) Die Erhaltung eigener Traditionen als Mittel zur Bewahrung der Eigenart.

Dabei spielt es keine Rolle, wo dieses oder jenes Lied, dieses oder jenes Theaterstuck geboren war, welche Musikinstrumente benutzt wurden. An dieser Kultur erkannten die Deutschen und die Moldauer ihre Landsleute, in dieser Kultur fühlten sie ihre Wurzeln, diese Kultur spiegelte ihre Geschichte, ihren Alltag, ihre Traditionen, die ganze Existenz wieder.

Sehr geehrte Damen und Herren, mir ist bewusst, dass das zusammengefasste Material nicht vollständig ist. Aber dies Material sollte vielleicht als untrennbares Teilchen der europäischen und moldauischen Kultur erhalten bleiben, weil ich davon überzeugt bin, dass man durch Kulturaustausch nicht nur den Verstand, sondern vor allem auch die Herzen der Menschen gewinnen kann.

DOCUMENTE

UNELE CONSIDERAŢIUNI PRIVIND STATUTUL POLITICO – JURIDIC AL ŢĂRII MOLDOVEI FAŢĂ DE ÎNALTA POARTĂ

Gh. Gonţa
doctor habilitat,
profesor universitar

După cum am semnalat în prima parte a studiului publicat în Revista de studii socioumane Nr. 1, 2005, în Arhivele Statului din Bucureşti au fost depistate 3 arzuri (adresări) ale boierilor moldoveni către Înalta Poartă (1662, 1664, 1669), care ne prezintă informaţii ample despre situaţia grea a populaţiei Ţării Moldovei şi despre imposibilitatea de a plăti impozitele suplimentare cerute de Istanbul. Având în vedere semnificaţia acestor documente autentice, continuăm publicarea lor şi prezentăm în numărul de faţă arzul din 1664. El cuprinde 194 semnături ale boierilor, dintre care 187 sunt confirmate prin sigilii.

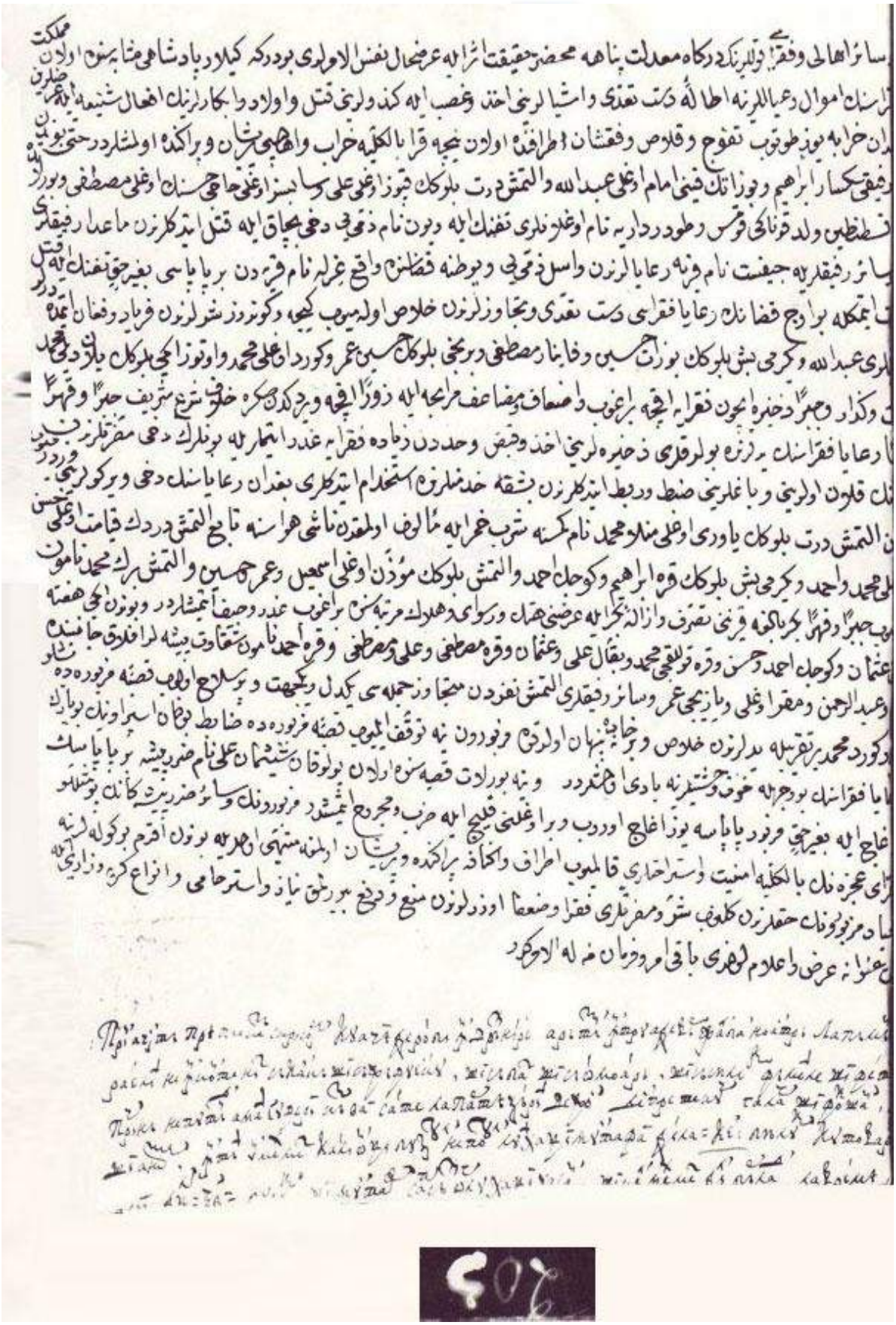

مملکت بغدانڭ ساکن ومتوطن رهابین وقیتیین وبویاران صداقت ایین وسائرلهاء
بغدانی استیلا ایدن لاز طائفه سنین وغیریدن بعض ضرر بیشه لر بغدان رعایای فقرا سنك امو
هتك وپایمال ایدکلرین ناشی رعایای دردمندان پراکنده وپریشان وبو وجهله مملکت بغدان خرابه
اقدم زمرهٔ اشقیادن حاجی مصطفی کبی یکرمی بش بلوکك قابلیوبخی بوزات محمد بشه ورفیقی کسا
اولان کل محمد نامون ضرر بیشه لر فوجیجی برنفرده قوی بغیر حق قتل وبویارا اوغلرین قسطنطین
اولوب شقاوت ایله شهرت شعار اولان بوردونسز کنج علی هواسنه تابع فراسیجه وبوزات وسائر رفیق
وکویون کویه کزوب رعایا فقرا سنی رنجیده ومفت وجمعاً اکل وشرب واموال فقرایی غارت ایتمکله
ونیه مزبورك رفقاسندن شنجینك فراسیجه محمد وقرنداشی احمد وایکی کوجك قرنداشلری وکیلری عبدا
وبوجهله محمد مصطفی نامون کمسنه لر نقوج وبوطنا وقوخورلری قضالرینك قریه لرنده کشت وکذار
ویردکلری اقچه لرینی اونی اون بش حسابی اوزره دوه خی زیاده تحصیل وبو مرتبه یه قیاساً رعایا
بواوج قضاده بنچه قراالهالیسی اولوب ویوردلرك ترك وتعدیلرین فرارایدن رعایانك قلون
مالی ملری یه غدر وضرر ایتدکلری نمایاندر بونلردن فضله بغدانڭ واقع فقشانڭ اولان التمش
وقره عبدالله وقره قوللقجی محمد واسمعیل وکیوخان وصاری احمد حسین ودیکر حسین وقلو صلی محمد وا
شقیلر رفیقلریله قصبه وبوره ده کنه بشلیجه نام نصرانیه نك کونزوز علناً اوینی باصوب جبراً و
متقدم نیه قصبه فرووده ده مکث اوزره اولان ضرر بیشه کانڭ سابقا بشلی اغای مصطفی وکیجی عثمان وک
اولان فقشانڭ بونلنانلردن پانجو عمر وکیجی امیر محمد وبیراقدار امیر علی وقهوه جی کوسه عثمان وعبدالرحمن
اغای بوخان کوردا وغلی محمدك قوناغنی باصوب کندوی قتل قصدیله اوزرینه هجوم ایدکلرنده فرووده کورد محمد
اوینی باصوب ایکی ساعت مقداری محاصره وکندوی قتل قصدیله پنجره لرندن تفنك بوشاتوب رعایا فقرانڭ
تارلاسندن جبراً اوتلوغنی المق قصدنده اولدقده پایمال وتلوغنی ویرمکله صوبه تعبیر اولنان اغاج ایله
واقع اولان تعدی وتجاوزلری حد وقیاسدن افزون وتحریر وتفصیلدن بیرون اولمقدن ناشی فقرای عجزه نا
وعدکرعایالری بوردلرینی وجهله مأمول فقیرانه نزد اولدقجه اوزره صیانةً للبلاد ورحمةً للعباد مزبور
کوزباشلرین دوکه درك احوال حقیقت مآل دردمندانه نزد محضر صداقت اثرایله درکاه معدلت عنوانه ع

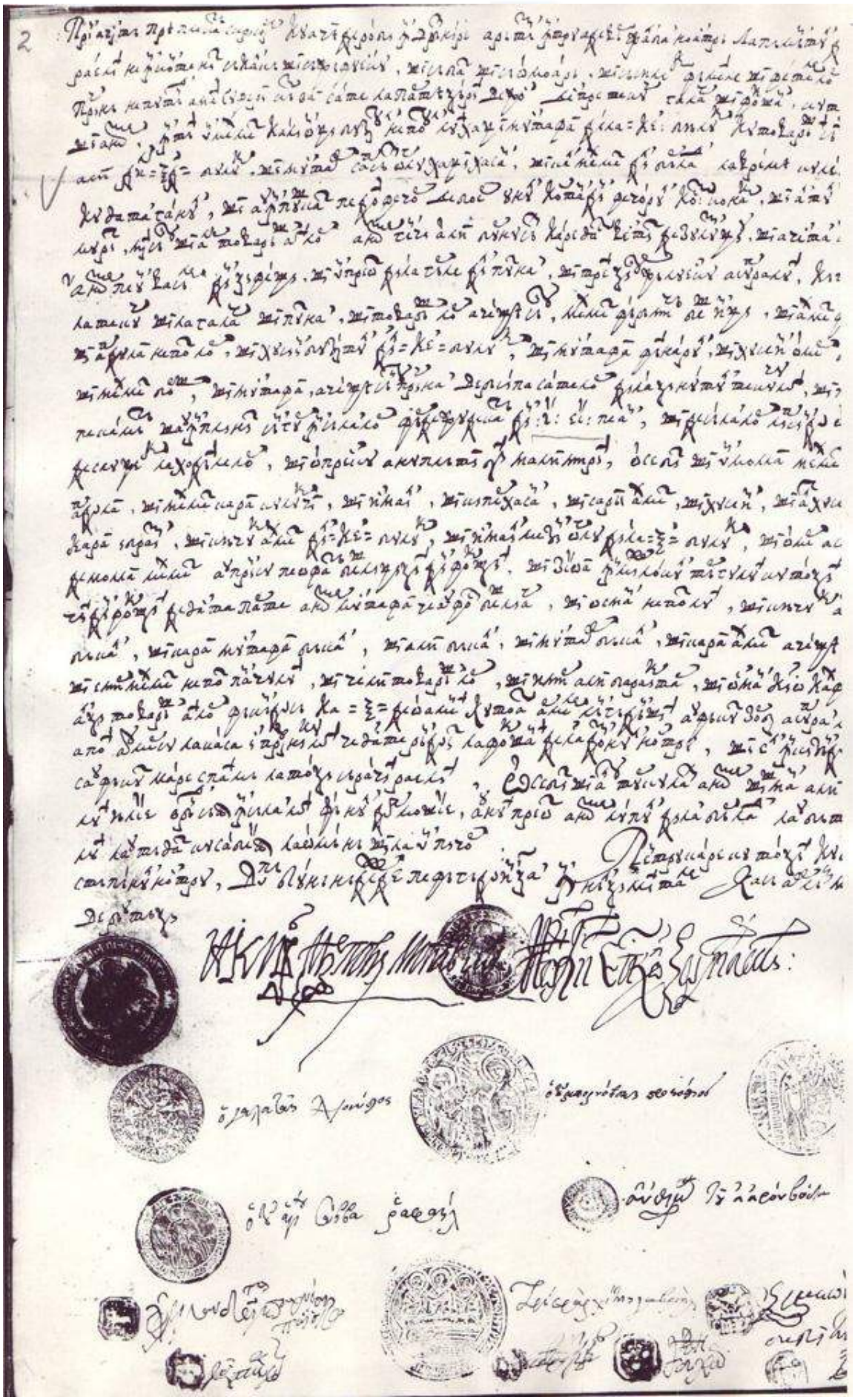

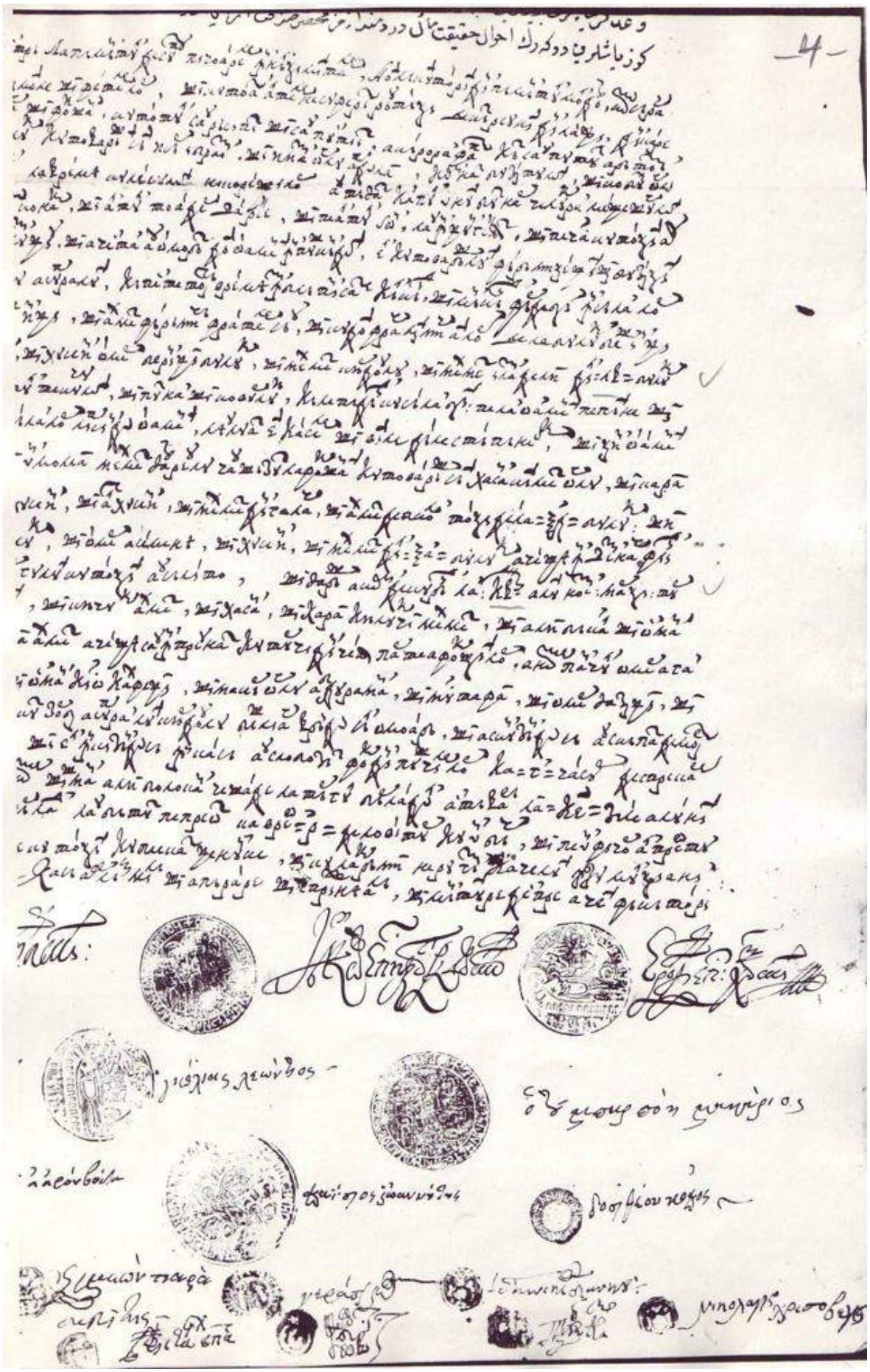

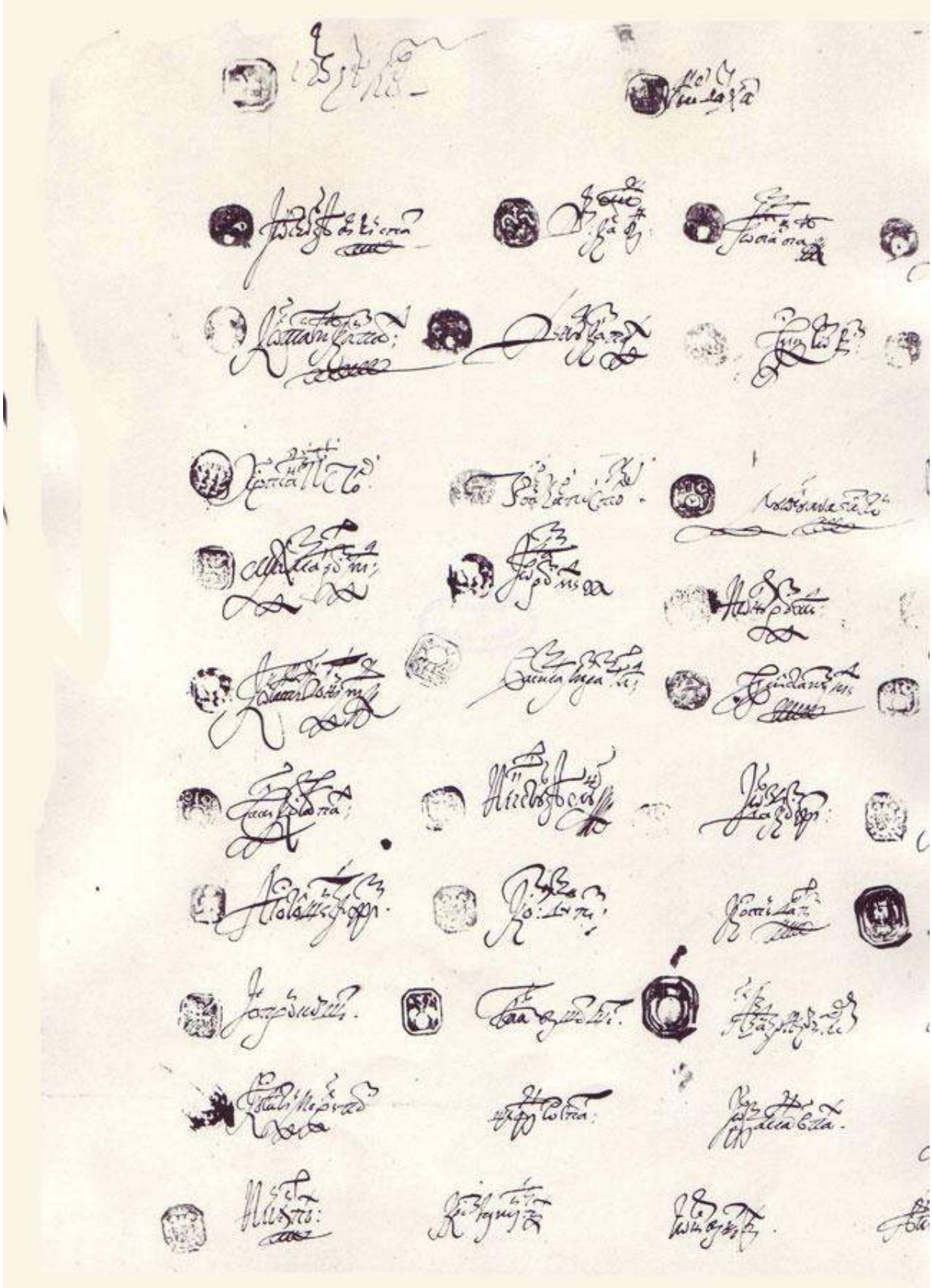

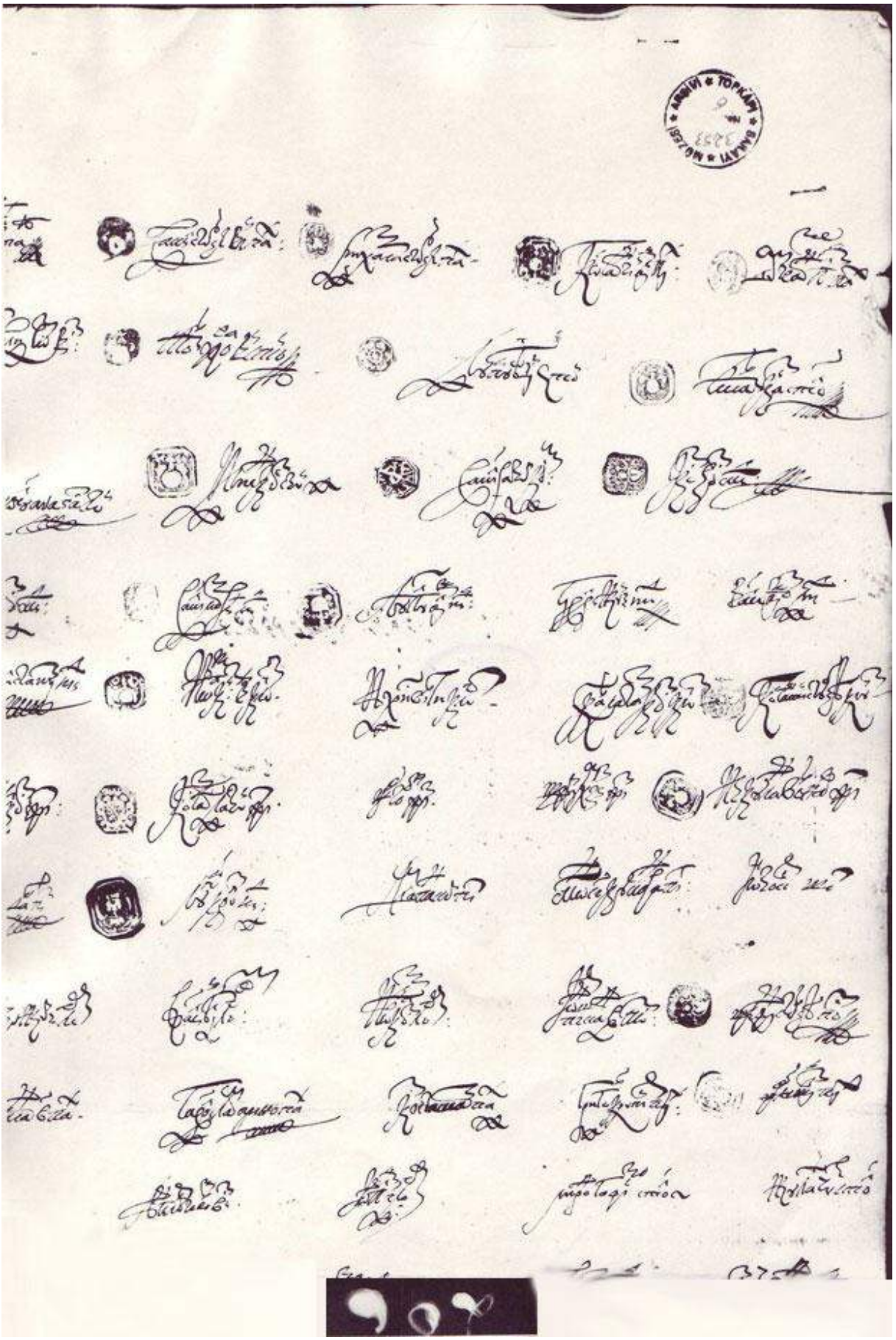

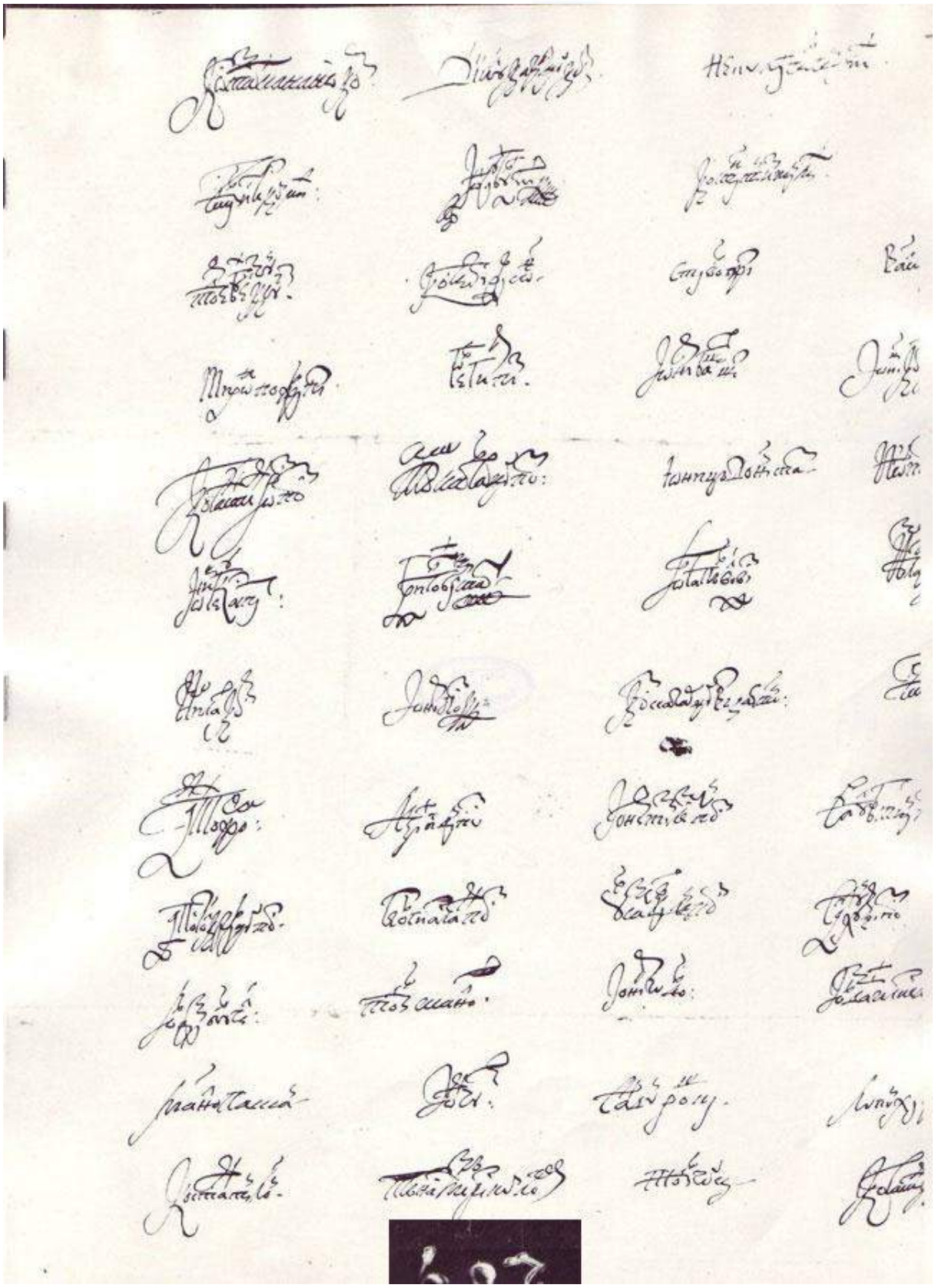

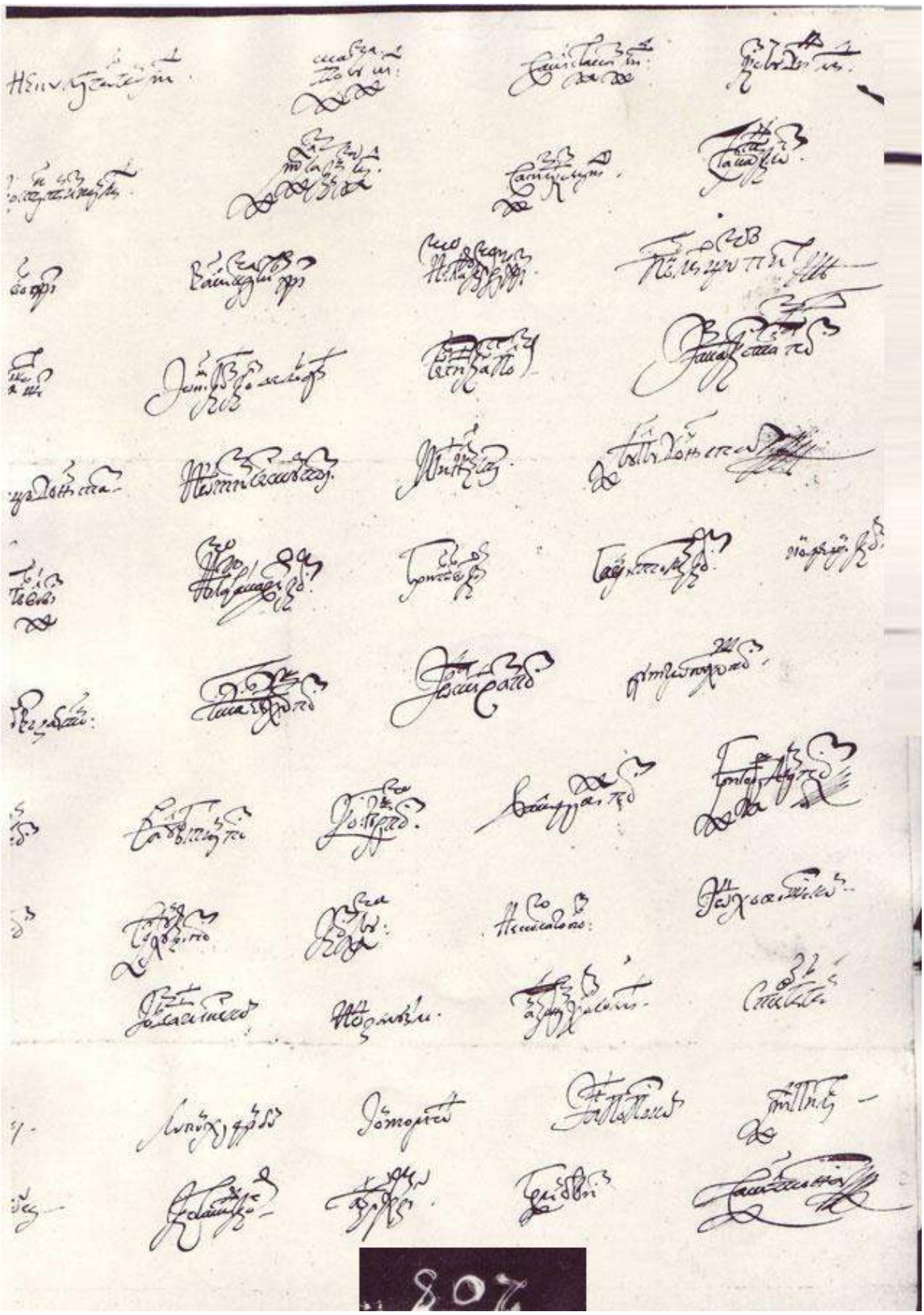

MEMORIU EXPLICATIV LA HARTA HOTARELOR POPORULUI ŞI LIMBII MOLDOVENEŞTI

Boris Vizer,
dr. hab., prof. univ.

„Spre sfârşitul celui de-al doilea război mondial România se afla sub orbita dominaţiei sovietice. Aici este instalat regimul comunist, care a marcat destinul românesc până la sfârşitul anilor 80. La Conferinţa de pace de la Paris din 1946 - 1947 delegaţia română s-a orientat spre articolele sau părţi din articole care nu cădeau sub incidenţa raporturilor româno-sovietice. Această atitudine era urmarea presiunilor şi ameninţărilor practicate de Moscova la adresa României, a controlului şi supravegherii atente a oricărei acţiuni a guvernului din Bucureşti[1]".

Din gama largă de ameninţări şi presiuni exercitate de oficialităţile sovietice, unul dintre cele mai odioase cazuri a fost adresarea la 29 iunie 1946, deci cu numai o lună de zile înainte de deschiderea lucrărilor Conferinţei de pace, din partea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldoveneşti, a fost lansat public documentul „cu privire la reunirea întregului popor moldovenesc într-un stat moldovenesc unitar" (Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, Complot împotriva României, 1939 - 1947, Bucureşti, 1994).

În acest document, adresat preşedintelui Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M., T. A Constantinov, sub semnătura „absolut secret", se indica „să se pună în faţa CC al P.C (b) din U.R.S.S., a guvernului sovietic unional şi a tovarăşului Stalin problema reunirii poporului moldovenesc şi a pământurilor sale străvechi într-un stat moldovenesc unitar, eliberându-1 de sub jugul boierilor şi capitaliştilor români[2]".

În document se preciza şi ce anume trebuie înţeles prin „stat moldovenesc unitar". R.S.S. Moldovenească fără moldovenii din stânga Nistrului, la care se alipesc „Moldova de peste Prut, cu judeţele Covurlui, Tecuci, Putna, Bacău, Tutova, Fălciu, Vaslui, Roman, Neamţ, Iaşi, Baia, Botoşani, Dorohoi, cu o populaţie de aproape 2,5 milioane locuitori; toată Bucovina cu judeţele Suceava, Câmpulung, Rădăuţi, Storojineţi şi Cernăuţi, cu o populaţie de 853 009 locuitori; judeţele Maramureş şi Năsăud din Nordul Transilvaniei, cu o populaţie de 305 706 locuitori, care constituia leagănul populaţiei moldoveneşti"[3].

Lansarea acestei propuneri în momentul finalizării documentelor tratatului de pace a fost unul dintre elementele de şantaj politic menit să paralizeze orice iniţiativă românească. Clar lucru, ideea creării „Moldovei Mari" n-a fost opera Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M. Iniţiativa aparţine Moscovei, deşi mult timp istoriografia sovietică nega prezenţa unui plan de destrămare a României prin ruperea din sânul ei a pământurilor şi populaţiei Moldovei. Acest plan s-a consolidat în 1943, când devenise clar că Germania pierde războiul. Textul planului ca atare nu este prezentat nici până în ziua de azi, însă s-au păstrat documente care ne mărturisesc cu exactitate despre prezenţa planului sovietic de dezmembrare a României şi pătrunderea, prin România, spre Balcani. Unul din aceste documente a fost depistat de Boris Vizer în Arhiva Naţională a Republicii Moldova[4] . Este vorba de „memoriu explicativ la harta hotarelor poporului şi limbii moldoveneşti" (обьяснительная записка к карте границ молдавского народа и языка). S-a făcut încercarea de a stabili hotarele aşezării

[1] România la finalul celui de al Doilea Război Mondial, în "Magazin Istoric", 1995, nr. 6, p. 15 - 16

[2] România la finalul... Op. cit, p. 16.

[3] Ibidem

[4] Arhiva Naţională a Republicii Moldova (ANRM), F 2935, inv. 1, dos. 285, f. 44-57,

teritoriale a populaţiei moldoveneşti pentru a include aceste teritorii în componenţa „Moldovei întregite”.

La baza rezolvării problemei au fost puse date lingvistice, determinarea arealului de răspândire a „dialectului moldovenesc”, date istorico-etnografice etc. Dintr-o informaţie, constatăm că ideea creării Moldovei Mari aparţine vârfului sovietic de conducere; iar nemijlocit se ocupa de această chestie Marele Stat - Major al armatei sovietice. Documentul în cauză, elaborat de colaboratoarea Institutului de Etnografie al A.Ş. a URSS M. Salmanovici, este semnat pe data de 9 decembrie 1943 de directorul Institutului, profesorul S. P. Tolstov şi redactorul, profesorul Serghievschi, cunoscut cu moldovenismul său orientat împotriva moldovenilor români. Pe aceeaşi poziţie acerbă antiromânească se plasa permanent şi M. Salmanovici.

Alcătuitorii acestui memoriu s-au folosit pe larg de informaţia cunoscutului savant german, Hustav Veihand, care a cercetat, la începutul secolului XIX, toate teritoriile unde se vorbea limba dacoromână - Valahia, Moldova, Transilvania. Specialiştii sovietici au falsificat fără scrupule datele şi concepţiile unui savant cinstit, aşa cum au falsificat, în genere, toată istoria neamului românesc.

Cusurul principal al acestui document creat artificial la comanda regimului totalitar, comunist sovietic, devenit o crimă contra românilor, este considerarea moldovenilor ca popor şi naţiune aparte de români, precum şi afirmaţia că crearea Ţării Moldovei (a cnezatului Moldovei) a decurs absolut independent de regiunile vecine, care acum formează Statul român şi că moldovenii „... unde s-ar afla ei, tot timpul se consideră deosebiţi de valahi din punct de vedere etnic şi lingvistic". Nu avem nevoie de a recurge la evenimentele istorice descrise în sute de surse care confirmă identitatea moldovenilor şi a românilor. Chiar şi împăratul rus Alexandru al II-lea considera că moldovenii şi românii (valahii) constituie o singură naţiune. Iată ce întâlnim în lucrarea elaborată de V. Grosu şi E. Certam „Rusia şi formarea Statului Român independent”[5] (preluat, la rândul său, de la academiceanul E. Târle (războiul din Crimeea , M-L, 1990, t. II, p. 578): „Alexandru al II-lea ia ordonat lui Nesselrode să-i comunice la Paris contelui Orlov să nu susţină naţiunea Moldo - Valahă (adică moldo-română), care a dat dovadă de ingraţie faţă de binefacerile cu preţul sângelui rus...” Ţarul, se vede, a uitat de evenimentele de război când se lua din Moldova tot ce putea fi luat, iar soldaţii ruşi înhămau la tunuri şi căruţe femei şi bărbaţi moldoveni, desculţi şi dezbrăcaţi, pentru a le transporta prin glod toamna şi iarna[6]. Aşa erau „binefacerile”.

Să revenim şi la spusele lui Lenin, fondatorul regimului comunist sovietic, în convorbire cu un moldovean din Transnistria, Nichita Smochină, participant activ la evenimentele din 1917 1918 din Rusia, Lenin a declarat: „Voi, moldovenii, nu aveţi nici un interes să luptaţi pentru Rusia, care va subjugat poporul întotdeauna. Din punct de vedere cultural moldovenii sunt mult mai înaintaţi decât ruşii... Formaţi regimente naţionale moldoveneşti şi, cu baioneta în mână, cuceriţi şi afirmaţi-vă libertatea, deoarece duşmanii nu vor face nici un dar poporului moldovenesc. Creaţi o şcoală naţională proprie şi o presă naţională moldovenească... Noi, bolşevicii, ne pronunţăm pentru o pace imediată fără anexări şi contribuţii pentru autodeterminare, până la separarea completă de Rusia şi crearea de state independente... Ca român şi ţinând cont de faptul că toţi moldovenii sunt români, trebuie să mergeţi la Bucureşti. Prin

[5] Grosu V., Certan E., Rusia şi formarea statului Român independent, Moscova, Nauka, 1969, p.87.

[6] KarI Marx, însemnări despre români (manuscrise inedite), Bucureşti, 1964, p. 117.

urmare, mergeţi în Ţara voastră şi faceţi acolo agitaţie pentru o Românie Socialistă. Luptaţi împotriva bogaţilor români, care oprimă proletariatul român. Distrugeţi regatul românesc pentru a forma România socialistă”[7]. Şi ţarul rus, şi Lenin ştiau cine sunt moldovenii, „savanţii” din Rusia şi mancurţii din Moldova - nu ştiu.

Ce „tunsocapoccione” (expresie din moldovenească) îi caracterizează pe autorii care au scris: „... Până la 1859, Moldova, în decurs de câteva secole a avut istoria sa aparte, ca cnezat independent, crearea căreia a decurs absolut separat de regiunile vecine, care acum formează acum statul Român. Asemănarea considerabilă a limbilor, vecinătatea apropiată, prezenţa condiţiilor comune de dezvoltare istorică cu Valahia (independenţa faţă de Turcia, contactele strânse cu populaţia slavonă etc.) au fost cauzele formării în ambele state a limbii literare, mai mult sau mai puţin uniforme, şi au pregătit terenul pentru unire într-o identitate unică în sec. al XlX-lea”. Procesul istoric de consolidare a românilor şi limbii lor până la apariţia structurilor statale la valahi, moldoveni şi ardeleni, autorii memoriului nu iau în consideraţie. Iar anume atunci s-a stabilit identitatea etnică a românilor şi a limbii lor. Autorii afirmă că „trăsăturile specifice ale dialectului (limbii) moldovenesc despart de la cel vecin valah”.

Autorii memoriului subapreciază, ca şi toată istoriografia sovietică, importanţa slavilor în geneza poporului moldovenesc, diminuând influenţa relaţiilor reciprocă a Moldovei, Valahiei (Munteniei, Ţarii Româneşti) şi Transilvaniei. Iată ce se menţionează în memoriu: „dezvoltarea de sine stătător, în decurs de mai multe secole, a poporului moldovenesc, independent de vecinii săi, precum volohii, maghiarii, a contribui la formarea la moldoveni a unei naţionalităţi deosebite”. Totodată, autorii se contrazic din mai multe puncte de vedere. Este firesc, nu poţi minţi fără capăt. „în diferite perioade, Moldova ocupa locul prioritar în politică şi cultură, faţă de Valahia. Însă în dezvoltarea limbii naţionale Valahia a întrecut Moldova. La sfârşitul secolului al XVI-lea, în Valahia s-a perfectat deja limba literară naţională... de această limbă s-a folosit şi Moldova de la începutul sec. XVII..., păstrând norma de pronunţare care s-a constituit în baza vorbirii valahe.... Apropierea semnificativă a limbii locuitorilor din ambele state crea posibilităţi favorabile în utilizare a acestei norme comune, care, de atunci, a devenit apartenenţă vorbirii în ambele cnezate. Cum vedem, şi pentru aceşti autori românofobi, limba a devenit comună - limba română”.

Documentul de faţă mărturiseşte fără echivoc despre prezenţa unui plan sovietic de dezintegrare a României, sub pretextul unificării moldovenilor din ambele părţi ale râului Prut. Ideea acestui plan diabolic a aparţinut nu R.S.S. Moldoveneşti, ci conducerii de vârf sovietice.

Problema formării „Moldovei Mari” n-a dispărut de pe agenda politică a regimului totalitar comunist sovietic. Rădăcinile acestei idei au o provenienţă mai veche. Mult timp nu era clar care a fost cauza nesemnării de către R.S.S.M., în 1940, a tratatului unional, în timp ce toate celelalte republici aveau semnate astfel de tratat. Acum, ne este clar că, creând Moldova ca republică unională, conducerea sovietică vedea în această republică, deja în 1940, o structură de tranziţie spre o Moldovă unită cu Moldova de peste Prut, care ar fi semnat tratatul unional.

În 1943 - 1947 ideea aceasta nu s-a realizat, însă ea a dăinuit şi în perioada de după război. în 1967, la o adunare a colectivului A.Ş a RSSM, Ivan Bodiul a înaintat în faţa savanţilor problema formării naţiunii burgheze moldoveneşti. Au fost încadrate în rezolvarea acestei probleme forţele de bază a academiei, dar şi din alte

[7] Jean Nouzille, Moldova, Istoria tragică a unei regiuni europene (La Moldavie. Histoire tragique d-une region europeenne, 2004). În română, Chişinău, Prut Internaţional, 2005, p. 112 - 113.

instituţii. Către anul 1971, prima variantă a acestei lucrări - manuscrisul unei monografii de 56 de coli editoriale a fost finisat. în calitate de director adjunct al Institutului de Istorie al A.Ş. a RSSM, am fost trimis să merg la Moscova cu manuscrisul la Secţia Istorie a Marii Academii a U.R.S.S. Scopul plecării era să fie aprobat manuscrisul pentru publicare. Am fost primit cu anumite rezerve. Prima întrebare ce mi s-a înaintat a fost: „Ceea ce aţi scris în manuscris a fost căpătat în rezultatul studierii moldovenilor de la est de Prut?”. Am răspuns afirmativ. Aşa a fost. A urmat întrebarea: „Dar ce facem cu cei 4,5 mln. de moldoveni din dreapta Prutului, din România?”. Am tăcut. Discuţia s-a terminat. Manuscrisul aşa şi n-a fost aprobat de Moscova pentru publicare. Este clar că conducerea sovietică dorea o „Moldovă Mare”, pe seama destrămării României. Nu mult timp, unul dintre autorii principali ai monografiei, cunoscutul filolog Bogaci, şi-a luat capitolul de bază al manuscrisului consacrat conştiinţei de sine naţionale a moldovenilor români şi a plecat tocmai la Irkutsk. Publicarea monografiei fără acest material nu avea rost. Totuşi academicianul A. Lazarev a înjghebat un colectiv de autori agramaţi care au publicat lucrarea ciopârţită, sub denumirea „Формирование молдавскои буржуазной нации”[8]. Valoarea acestei lucrări era sub zero, fiindcă lipsea materialul de bază, informaţia cu privire la conştiinţa de sine a moldovenilor. în prefaţă, colectivul de autori au recunoscut acest cusur, substituind „conştiinţa naţională de sine” cu „conştiinţa revoluţionară”; chipurile, moldovenii din Basarabia susţineau în toate evenimentele revoluţionare ale ruşilor.

Mai jos, public integral textul memoriului în limba originară (se publică pentru prima dată), sperând ca specialiştii în domeniu să intervină pentru a demasca falsificările comise.

[8] Формирование молдавскои буржуазной нации, Chişinău, 1978

ОБЪЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА К КАРТЕ ГРАНИЦ МОЛДАВСКОГО НАРОДА И ЯЗЫКА

Установление границ распространения молдавского народа и языка на той территории, где молдаване живут компактною массою в пределах государств СССР и Румынии, представляет достаточно сложную задачу. Если для СССР распостранение молдавского народа совпадает, в основном, с пределами Молдавской ССР (вне пределов МССР молдаван, по переписи 1926 года, в СССР насчитывалось около 105 тысяч, из них свыше 20 тысяч в рамках областях РСФСР, остальные в различных районах УССР, причем наиболее компактное молдавское население имелось в Кременчугском - 2138 чел., Одесском - свыше 16 тыс., Первомайском - 14,7 тыс., Николаевском - 14 тыс., Кировоградском 23 тыс., Мелитопольском - 1715 чел., Мариупольском - 1385 чел., Артемовском – 6 тыс., Ворошиловградском - 1306 чел.), то в Румынии официальная статистика не выделяет молдаван из общего числа румын и вообще не считает особой национальностью. Поэтому в основу разрешения поставленной задачи надо было положить, в первую очередь, данные лингвистические, как именно - распространение молдавского диалекта (на каком положении находится молдавский язык в Румынии) на румынской территории, а затем и данные историко-этнографические, поскольку исторические судьбы молдавского народа обусловили его самостоятельное историческое развитие. В самом деле, до 1859 года Молдавия, в течении нескольких веков, имела свою особенную историю, как самостоятельное княжество, само образование которого протекало

совершенно независимо от соседних областей, ныне составляющих румынское государство. И значительное сходство языков, близкое соседство и наличие общих условий исторического развития с Валахией (зависимое от Турции положение, тесное соприкосновение с ближайшими славянскими народностями и т.п.) послужили причиной образования в обоих государствах более или менее однообразного литературного языка и подготовили почву для объединения в одно целое в середине XIX в.

В этом процессе большую роль, как известно, сыграла Россия, всячески способствующая освобождению от турецкой зависимости обоих государств и развитие в них собственной государственности. Создание единного государства под названием Румыния вызвало и использование для обозначения подданных этого государства -термина «румыны».

В старой Валахии «румын» означал несвободного (крепостного) крестьянина, отдавшего свою землю помещику или монастырю и объязанного барщиной или оброком за избавление от тягот и повинностей в пользу государства. В Молдавии такое же значение имело слово - [9], в Трансильвании, в Венгрии -, ранее имевшие совершенно иное значению С тех пор прежнее называние молдован и мунтян (валах), которыми обозначились поданные государств Молдавии и Мунтении (Валахии), стало выражением обозначении географической принадлежности их носителей к старым историческим границам обоих составных частей нового государства.

Но языковые черты живой разговорной речи населения прежних государств оставались все время, как остаются поныне, совершенно убедительным показателем принадлежности говорящим к исконным этническим группировкам, из которых сложилась Румыния. И в сознании говорящих оба наименования сохраняют свою жизненность по сие время, так как, несмотря на единство литературного языка и на сознании принадлежности к единому государственному целому, языковые особенности молдаван и валахов настолько различны, что они всегда позволяют относить их носителей к той или другой части населения. Житель любого из уездов, входящих в состав старой Молдавии, называет себя молдованом и также его называет румыны из Бухареста, если оба в обращении будут пользоваться свойственной им речью. По этой причине определение границ молдавского языка в точности будет совпадать с границами распосранения молдавской народности.

Как самостоятельное государство, Молдавия впервые появляется на исторической арене в середине XIV в. Сохраненные у позднейших молдавских летописев предания сообщают о том, что воевода Драгош со своей дружиной из Марамуреша, перейдя через Карпаты, спустился в долину между верхним течением Сирета и Прута и тем самым положил начало основанию молдавского господарства.

Не входя здесь в подробности, можно сказать, что, когда через несколько лет во главе вновь занятой выходцами из Марамуреша области стал воевода Богдан, он уже объявил себя независимым от венгерской короны князем и тем положил начало самостоятельного существования Молдавии.

С 1359 г. венгерские исторические документы упоминают воеводу Богдана, которого король Людовик Великий называет в одном из актов "неверным", подчеркивая тем самым борьбу молдаван за создание независимого от Венгрии государства.

[9] Lipsesc cuvintele în denumire

С 1365 г. во главе последнего оказывается сын Богдана Лацко, который вступает в переговоры с папой римским Григорием XI по поводу принятия молдаванами католичества. После смерти Лацко, в 1373 г., князем становится его племянник Петру Мушат, основавший первую столицу Молдавии - Сучаву. При нем развиваются оживленные отношения и торговля Молдавского господарства с Польшей и другими странами, в частности, с соседней Валахией. Впервые возникают монастыри, являвшиеся очагами национальной культуры, где зародилась и письменность на старославянском языке, бывшем языком церкви и государства.

В правление Александра Доброго (1400 - 1432) Молдавия заключает союз с Польшей против Венгрии.

Учреждаются епископии в Радауцах и Романе, возникают новые монастыри, в одном из которых - в Бистрице - появляется первая молдавская летопись на славянском языке, начинающая вести запись событий с 1407 г.

К этому времени первоначальные границы Молдавского княжества уже значительно расширились. Приемник Петра Мушата, брат его Роман, в одном акте 1393 г. именует себя «Великим воеводой и самостоятельным господином, владетелем земли Молдавской от гор до моря». В самом деле, Молдавское государство стало быстро расширяться на восток и юг и его территория распространилась во времена Александра Доброга на Бессарабию, где Хотин принадлежал Молдавии еще с 1395 г., а Белый город (Аккерман), Килия были захвачены Александром в Валахии, которая некоторое время владела Добруджей и южной частью Бессарабии (1386 - 1418). Тот же Александр завладел и городами Снятый и Коломыя. При сыновьях Александра, после междоусобной войны 1434 года, Молдавия была поделена между обоими претендентами на его престол, Стефаном и Илиашем, причем первый владел южной половиной с резиденцией в Бырладе, а последний - северной ее частью, ее столицей в Сучаве.

Максимальной своей экспансии Молдавия достигла при Стефане Великом (1457 - 1504 гг.). Он в 1465 г. вновь завладела Килией, захваченной было при наследниках Александре Доброго Валахией, хотя под конец своего правления опять потерял ее, как и Аккерман, на этот раз захваченный турками. Покутия, с городами Снятый и Коломыя, по-прежнему была в его владении, а после него уже, при Богдане Слепом (1504-1517), была уступлена последним Польше.

Постепенное усиление вмешательства Турции в дела господарств, закончившиеся, в конце - концов, утерей последними своей самостоятельности, сопровождалось лишением Молдавии части своей территории на юге. В господарстве Стефана Саранчи (1538-1540) турки отняли у него всю южную часть Бессарабии, к югу от Бендер, которая именовалась с тех пор Буджаком и на долгое время оставалась местом кочевки татарских орд. С этого времени Буджаком управлял турецкий военный губернатор, находившийся в Бендерах, другой губернатор имел под своим началом Аккерман и Килию.

Точно определить границы Молдавии того времени едва ли возможно во всех деталях. Бесспорно, что восточную границу ее составлял Днестр, а на юге Буджак составлял фактическое владение Турции, от впадения Прута в Сирет начиналась граница с Валахией, которая оставалась более или менее стабильной до самого воссоединение государств в единное государство. Западная граница шла по Карпатам, примерно там, где она оставалась до 1919 г., т.е. по старой

границе Трансильвании. На севере, в состав Молдавии входила вся Буковина, захваченная Австрией в 1775 г., в том объеме, в котором она просуществовала в составе последней до Версальского мира.

Во всяком случае, к XVII в. состав Молдавии определяется довольно точно тем перечнем ее уездов, который дает Дмитрий Кантемир в своем "Описании Молдавии", написанном им уже в России около 1714 г. Он перечисляет в составе Молдавии 23 уезда, а именно: Аккерман, Бакэу, Буджак, Килия, Мырлигатура, Казурлук, Дорохой, Яссы, Фалчу, Хырлэу, Хотин, Измаил, Лэпушна, Нямц, Оргеев, Путна, Роман, Сорока, Сучава, Тэкучу, Тутова, Васлуй.

Если исключить отсюда территорию Бессарабии, где тогда располагались уезды Аккерман, Измаил, Хотин, Килия, Буджак, Лапушна (Кишинев), Оргеев и Сорока и принять во внимание, что уезд Мырлигатура[10] вошел в состав ясского уезда, а вместо уезда Хырлэу потом был образован уезд Ботошаны, то территория Молдавии к XVII в. включала Буковину (в составе Черновицкого, Старожинецкого, Радауцкого и Сучавского уездов, по административному делению Румынии 1919 г.) и 12 остальных уездов, именно: Дорохой, Ботошаны, Яссы, Роман, Нямц, Васлуй (в тексте в обеих случаях стоит Валуй Б. В.) Фалчу, Тутова, Бакэу, Тэкуц, Путна, Ковурлую, каковые и вошли в состав Румынии в 1859 г.

Но исторические границы государственной территории Молдавии еще не определяют нам пределов распространения самого молдавского народа, который, с одной стороны, не занимал целиком всю территорию Молдавии, местами заселенную другими народами, в первую очередь восточными славянами, а с другой стороны, находился и за пределами этих границ в процессе позднейшего продвижения, или наоборот, более древних мест своего поселения.

Из изложенного выше мы вправе заключить, что исконной колыбелью молдавского народа была именно северная часть Трансильвании с Марамурешем, откуда началось продвижение молдован на восток. Не всегда здесь, в рассмотрении подробностей самого процесса образования молдавского народа, можно утверждать, что романская народность, сформировавшаяся из смешения южных славян с потомками романизированного населения Балканских провинций древнего Рима Мезии и Дакии (т.е. предки будущих молдаван), начала складываться в течении VII - X в. на территории Трансильвании. Венгерское вторжение сюда в конце IX в. надолго задержало процесс образования у предков молдаван своей государственности, но постепенное развитие национального самосознания у них привело к попыткам освободиться от венгерской зависимости, чем и воспользовался воевода Драгош и его продолжатели. Используя моменты, когда § венгерские короли направляли молдавские отряды на границу государства и далее на восток, чтобы отразить набеги татар, Драгош и его приемник Сас сумели еще под суверенитетом Венгрии создать свое самостоятельное воеводство в пограничной зоне между Венгрией и землями, запустевшими во время татарского нашествия Батыя. Воевода Богдан явился сюда из Марамуреша со своей дружиной уже основателем независимого молдавского княжества. Несомненно, что какая-то часть молдавского населения осталась в пределах Венгрии, в том же Марамуреше и соседних областях, где позднее образовалось самостоятельное Трансильванское княжество после

[10] Aşa în documente, corect - Кырлигатура

падения Венгрии, как самостоятельного государства, под ударами Турции в 1526 г. Молдавское население Трансильвании под властью Венгрии сохранилось главным образом как крестьянское население, постепенно попадая под власть венгерских или своих же помещиков, принявших католичество и утративших свою национальность. Это крестьянство в 1437 г. подняло свое первое восстание против помещиков, позднее оно уже неоднократно восставало против экономического гнета, пока, наконец, после восстания Хореша в 1784 г. было раскрепощено. Оставаясь на почве Трансильвании, вошедшей в 1699 году в состав Австрии, молдавское крестьянство естественно оторвалось от своих ближайших сородичей молдаван, населявших самостоятельное Молдавское государство. Но старая связь между той и другой частью молдавского народа сохранилась до настоящего времени, выражением чего осталось близость языка этих обоих частей. Именно языковые данные позволяют нам утверждать что ту часть трансильванских румын, которые и поныне населяют прежний Марамуреш и прилегающие к нему области, мы вправе рассматривать как часть молдавского народа, продвинувшегося постепенно на восток.

В своем движении на восток молдаване пришли в тесное соприкосновение с восточными славянами, предками украинцев, в первую очередь с теми, которые издревле сидели на земле по Днестру, где русская летопись знает племена уличей, тиверцев и хорватов, и где еще раннее располагались племена антов, которые еще в VI в. занимали все пространство от Прута до Днестра и на севере доходили до Галицины и Буковины. Если в течении некоторого времени движение печенегов оттеснили восточных славян от Дуная, они все же оставались на севере указанной территории и молдаване, при своем распространении, в XIV в. нашли между Сиретом и Днестром достаточно компактное славянское население, от которого усвоили, прежде всего, местные географические наименования. Специальное исследование названий населенных пунктов в северной Молдавии показало, что там имеется около 550 названий чисто славянского происхождения, да свыше 300 названий со славянским окончанием «-овцы», причем все они являются типично восточно - славянскими. Изучение местных названий в Бессарабии приводит к тем же результатам, свидетельствуя о том, что молдавская колонизация направлялась преимущественно в центральную часть территории.

При таких условиях совершенно понятно, что в ряде областей Молдавского государства восточно - славянское население продолжало сохраняться, кат это имело место в Буковине и северной Бессарабии.

Кроме того, сами молдаване из пределов Бессарабии начали продвигаться за Днестр в земли Польского государства, где они селились рядом с украинцами я поляками. Эта позднейшая колонизация левого берега Днестра молдаванами относится уже к XVII - XVIII вв. и о ней мы теперь точно знаем, что она имела место в порядке ухода крестьянского населения из пределов Молдавского господарства по причине все усиливавшегося экономического гнета во времена правления фанариотов в конце XV - XVII в.

Вопреки утверждениям румынских ученых о древности молдавского населения на левом берегу Днестра, мы с полной уверенностью можем утверждать о позднем их появлении (см. Сергиевский «Молдавские этюды», Изд. АН СССР, 1936 г.). Таким образом, мы видим, что область распространения молдавского

народа и, следовательно, граница его распространения не совпадают с историческими границами Молдавии. Для определения этих границ более надежным критерием являются данные языка, которыми мы располагаем благодаря проведенному в свое время систематическому изучению румынских диалектов в начале XIX в. немецким ученым Густавом Вейгандом. Последний, в течение ряда лет, объехал все территории, где слышится т.н. дако-румынская речь, т.е. Валахию, Молдавию и Трансильванию с Банатом и на основе этого обследования составил свой лингвистический атлас дако - румынской языковой области, изданный в 1909 г. Имея ввиду, что в самой Румынии, как и в других странах Запада, молдавский язык рассматривался и рассматривается как диалект румынского (дако - румынского), наравне с диалектом валашским, банатским и трансильванским, объединеным в одно понятие дако-румынского языка, понятно, что Вейганд в своих исследованиях и выводах говорил и устанавливал границы дако-румынских диалектов. В конечном результате, его исследования показали, что специфические языковые черты свойственны именно молдавскому диалекту (языку) и резко отделяют его от соседнего валашского и имеет свое распространение и за пределами старого Молдавского государства.

Составленная им карта границ молдавского диалекта дает совершенно объективную и ясную картину этих границ, установленных Вейгандом лишь на основе фактических критериев, без учета еще более показательных отличий лексического характера (см. Сергиевский «К вопросу об образовании литературного языка в Молдавии», V том Трудов Московского Института Истории, Философии и Литературы, Москва, 1938 г.) .

Эту карту[11], с некоторыми небольшими исправлениями на основе более новых данных, мы и положили в основу определения границ распространения молдавского народа. Она совершенно ясно показывает, что свойственные молдавскому языку специфические черты находят свое распространение за пределами старого Молдавского господарства и обнимает северную часть Трансильвании с Марамурешем, т. е. ту область, откуда в XVI в. началось движение молдаван на восток.

Северная граница молдавского языка идет от Днестра по южной части Хотинского уезда в Бессарабии от Могилева-Подольска в западном направлении, доходя до Прута через Бырнова и севернее Бричан, Котожан[12], Липкан, Сталинешт, Черчена Маре - около Новоселиц и дальше проходит на территорию прежней Буковины. Здесь она идет извилистой линией, охватывая Черновицкий уезд и затем спускается к юго-западу, охватив Радауцкий уезд,после чего уходит далеко на запад от Кымпулунгского уезда, переходя в уезд Марамуреш, куда выходит на крайнем западе Сигет. Уезд Нэсэуд и к югу от него большая часть уезда Муреш (кроме восточной части) входят, также, в состав территории молдавского языка, составляя вместе западный выступ его, между которыми и остальной западной границей языка лежит территория уездов Трей Скауне, Чук и Оборней, вместе с восточной частью Муреша, населенных секуями (секлерами), в которых видят потомков мадъяр поселенных здесь для защиты границ государства в XIII в., и несколько обособившихся в своем развитии среди окружающих их романского молдавского населения.

[11] карта отсутствует

[12] Corect denumirea cotiujeni (Котюжан)

Таким образом, остальная западная граница молдавского языка располагается примерно по старой государственной границе уездов Нямц, Бакэу и Путна. Однако, в западной части уездов Бакэу в ряде пунктов проживают венгерские выселенцы, сохранившие свою католическую веру и частью язык, которые у местного населения носят кличку «Чангэу». Они отличаются от секу ев, живущих также в нескольких селениях уезда Бакэу, в частности произношением звуков ровно своими признаками и костюмом. Вместе они образуют группу населения уезда Бакэу, для которого родным языком является венгерский. Отсюда понятно, что эта часть уезда не принадлежит к территории молдавского языка, почему граница последнего отступает несколько на восток, проходя вдоль линии, идущей от города Бакэу по течению Сирета, заходя несколько южнее от Жуда, откуда она вновь поворачивает на запад, обнимая уезд Путна.

Южная граница начинается там, где территория молдавской речи соприкасается уже с областью валашского диалекта или собственно румынского языка, причем в самом Путнинском уезде отмечается уже и черта валашской речи, прихотливо сплетающееся с местными молдавскими и в отдельных случаях даже выходя за пределы уезда. Граница идет, в общем, по южной границе Путнянского уезда с валашскими уездами Бузэу и Рымник-Серат, хотя некоторые отдельные пункты на молдавской территории, как Одобешты и Мындрешты, Мунтены, Вадурошка отмечены Вейгандом как относящиеся по языку к валашской области. Фокшаны лежат на самой границе, которая уклоняется от них более на юго-восток, следуя в общим течению реки Путна, а затем после впадения ее в Сирет - течению последнего по границе уезда Ковурлую до Галица и впадение Сирета, а затем Прута в Дунай. Отсюда она по Дунаю идет к морю. Отдельные селения на юге Бессарабии имеют, конечно, компактное молдавское население но в целом оно там резко снижается, как например в Аккерманском уезде - до 16,4% от общего числа жителей, в Измайловском - 39,1 % (где его больше всего в городе Рени, Кагул, Килия) по данным переписи 1897 года.

Какие изменения совершались в составе населения южной Бессарабии за время румынской оккупации 1918 - 1940 гг. сведений не имеются. В итоге мы видим, что исторические судьбы молдавского народа определили границы его распространения, отнюдь не везде совпадающие с политическими границами, в которых выросло собственно молдавское государство. Постепенно складываясь на исконной своей территории -Сев. Трансильвании -, начиная с VII VIII вв. и далее под венгерским владычеством с X - XIII вв., молдавская народность начала распространяться на восток, на земли исконно занятые восточными славянами, где и восприняли от последних немало элементов своего национального склада и языка. Заняв часть территории, вероятно-запустевшую от своих прежних насельников, восточные славяне в период половецкого и особенно татарского нашествия, молдаване создали свое государство, недолго просуществовавшее как самостоятельное, но в нем они устойчиво сохранились, кроме тех его северных областей, где они застали более компактное восточно-славянское население. Они сохранили свою национальность под мадьярами, а позднее, под авсрийским (в Буковине)/и русским господарством в Бессарабии.

С валахами молдаван изначала отдалила территория, занятая в Трансильвании мадьярами и мадьярскими колонистами окраин венгерского госсудрства (секуи, чангэу). Позднее, й когда граница молдавского

государства дошла до Путны и устье Сирета и Прута, молдаване пришли в соприкосновение с валахами, однако на очень небольшом участке, на юге своей территории.

Многовековое самостоятельное развитие молдавского народа независимо от своих соседей, как валахов, так и мадьяр, способствовало созданию у молдаван своей особой национальности. В разные периоды своей истории Молдавия занимала преобладающее положение, как в политическом, так и в культурном отношении по отношению к Валахии. Зато в деле развития национального языка последняя опередила Молдавию, быть может не без влияния начавшейся в Трансильвании реформации. Отсюда, в конце XVI в., в Валахии уже сформировался национальный литературный язык пришедший на место прежнего славянского языка, языка церкви и государства. Этим готовым языком воспользовалось и Молдавия с начала XVII в., внеся в дело его развития значительную долю своего участия в смысле запаса слов и оборотов, но сохранив в конце-концов, ту произносительную норму, которая сложилась на основе валашской речи. Значительная близость языка населения обоих государств в то время легко позволяло пользоваться этой общей нормой, которая с тех пор стало принадлежностью литературной речи в обоих княжествах.

Но народная речь поныне сохранила свои специфические черты фонетики и лексики, которые утверждались и в некоторых местах жительства молдаван в Трансильвании и таким путем молдаване, где бы они не находились, всегда сознают себя отличным от валахов этническим и языковым единством. Это сознание осталось, как мы говорили уже, и у молдаван в Румынии, где она облекается в форму сознания своего языкового своеобразия и тем более за пределами последней, где обособленное существование молдавского народа четко определило его самостоятельное развитие как нации, получившей свое всестороннее развитие только в СССР, где молдавский народ получил впервые возможность создания своей национальной культуры, социалистической по содержанию, в братской семье народов Советского Союза.

ИНСТИТУТ ЭТНОГРАФИИ АН СССР 9/ XII-43 г. Директор Института Этнографии, профессор С. П. Толстое Редактор, профессор Сергиевский Составитель, М. Я. Салманович

RECENZII

PAGINI DIN ISTORIA ŢINUTULUI HERŢA

Vasile C. Pavel,
doctor habilitat în filologie,
profesor universitar

Satul de basm al copilăriei mele a fost onorat de curând cu o carte, intitulată ***Proboteştii, un sat martir din ţunutul Herţei*** (Cernăuţi: Casa editorială „Bukrek", 2006, 166 p.), scrisă din „*neţărmurita dragoste de plaiurile natale*" de Gheorghe N. Pavel, profesor şcolar de geografie.

O scriere sinceră şi curată despre vatra strămoşească, precum este studiul pe care ne-am propus să-l semnalăm, reprezintă o pagină importantă din istoria întregului neam. Or, numeroase sunt firele sufleteşti ce ne leagă de baştină, de strămoşii noştri care şi-au păstrat identitatea de neam, de limbă şi de credinţă.

În cartea de faţă evenimentele sunt descrise pe baza surselor bibliografice, a mărturiilor şi a amintirilor semnatarului. Autorul evocă fracţiuni de zbuciumata istorie a Proboteştilor, localitate situată în preajma Herţei din nordul Moldovei istorice, un sat cu d e s t i n h e r ţ e a n, care în 1940 şi în 1944 ne-a fost răpit de trupele sovietice.

Se fac unele incursiuni în istoria mai îndepărtată a satului, dar mai ales sunt reflectate realităţii de acum şase, şapte decenii. Autorul îşi deschide sufletul spre întâmplările, – „*zguduitoare momente*" – pe care le-a cunoscut, spre dreptate şi adevărurile vieţii.

„*Sat frumos şi cu oameni buni şi harnici ...*", aşezat între livezi şi înconjurat dinspre est şi sud-est de dealuri încă acoperite de păduri, ce ne amintesc de renumiţii, odinioară, Codri ai Herţei, Proboteştii au ţinut, până la invazia sovietică din 1940, de Plasa Herţa, judeţul Dorohoi (astăzi regiunea Cernăuţi). Sat cândva vestit în judeţul Dorohoi, acum prin inima lui trece sârma ghimpată şi neîncetat sângerândă ce marchează graniţa „ucraineano-română", despărţindu-i, de fapt, pe români de români, căci vechiul ţinut Herţa este o zonă cu populaţie dintotdeauna compact românească. Locuitorii acestui ţinut şi-au păstrat conştiinţa identităţii de neam. Ei îşi zic români şi spun că vorbesc româneşte. În această zonă s-au ridicat reprezentanţi de seamă ai ştiinţei şi culturii noastre naţionale: Gheorghe Asachi (1788-1869), Goerge Sion (1822-1892), Vasile Bogrea (1881-1926), Paul Verona (1897-1966), iar mai încoace, în ordine cronologică, Ioan Şoneriu (1897-1999), Ion Gherman, Paul Lăzărescu, Gheorghe Spătaru (1933-1997), Petru Pavaliuc, Nicolae Jitaraşu, Dumitru Apetri, Nicolae Făgurel (1941-2005), Iulian Florea, Mihai Atimoşoae (1942-2006), Vladimir Zolotarevschi (1948-2004), Simion Gociu, Didina Ţăruş-Aştefculese, Vladislav Seiciuc, Ion Băhnărel, Silvia Caba-Ghivireac, Nicolae Spătaru şi alţii.

* * *

Localitatea Proboteşti este pentru prima dată atestată într-un document de pe timpul unui urmaş al lui Petru Rareş, Iliaş Vodă (1546-1551), care la 3 februarie 1549 i-a dăruit boierului din sfatul domnesc „Iurie spătar", pentru faptul că „au slujit cu dreptate şi cu credinţă", a cincia parte din satul „**Proboteşti, de către Pomârla**". Se presupune că denumirea satului se trage de la numele vechii mănăstiri din Moldova medievală, *Probota*, de care ar fi ţinut moşia Proboteşti. De altfel, la mănăstirea Putna au fost înmormântate mama lui Ştefan cel Mare, doamna Oltea (1465), şi soţia marelui voievod, doamna Evdochia (1466).

Interesant este că, aparent, toponimul *Proboteşti*, prin formaţia lui,

reprezintă în mod desăvârşit tema antroponimului *Probotă*, în ipoteza că acesta ar fi existat (Iorgu Iordan).

Sursele bibliografice consultate de dl Gh. N. Pavel au arătat că moşia satului Proboteşti, pe parcursul secolelor XVI-XIX a trecut, fireşte, de la un proprietar la altul (hatmanul Văscan Orăş, apoi la un strănepot al acestuia, stolnicul Dumitraşco Potlog, pităreasa Zoiţa Potlog, principesa Olga [Elena] Obolenschi, născută Sturza, boierul Ioan Manoliu). La începutul secolului XX cele mai bune terenuri de pe teritoriul satului au fost arendate trustului „Fischer" din Bucureşti. După mărturisirile preotului Neculai Sandovici (paroh al bisericii „Sfinţii Voievozi" din Proboteşti între anii 1882 şi 1931), trustul „Fischer" a exploatat fără milă rodnicia pământului străbun şi pe ţăranul muncitor. Datorită activităţii întreprinse de acest înţelept preot al deşteptării neamului, în 1908 se încheie înţelegerea de cumpărare a moşiei de către proboteşteni, cu banii adunaţi în banca populară „Înaintarea", înfiinţată de N. Sandovici.

Trebuie să spunem că preotul Neculai Sandovici, despre care am mai scris şi cu altă ocazie, se înscrie printre figurile dorohoiene de o uimitoare înţelepciune, seninătate şi clarviziune. Avea harul dăruirii de sine întru iubirea şi înţelegerea nevoilor enoriaşilor săi.

Autorul prezentei cărţi, inspirat benefic de prodigioasa activitate a parohului, îi consacră Sf. sale pagini întregi. Căci, la drept vorbind, nu în zadar în graiul de până la 1940 al Dorohoiului „*satul părintelui Neculai*" însemna Proboteşti. În afară de deschiderea în sat a băncii populare şi a împroprietăririi ţăranilor cu pământ arabil, preotul Sandovici a mai contribuit, prin înfiinţarea la 1909 a Cooperativei forestiere „Propăşirea", la cumpărarea de către ţărani a 100 ha de pădure, la instalarea în sat a cinematografului, a radioului, la deschiderea unei biblioteci populare, la rezidirea, prin lărgirea spaţiului, a bisericii din sat, la funcţionarea normală a şcolii şi, nu în cele din urmă, la îndrumarea enoriaşilor spre credinţa în Dumnezeu, la păstrarea graiului străbun, a portului, a datinilor şi tradiţiilor.

Sunt evocate şi figurile luminoase ale învăţătorilor Titu Lăzărescu, Adam Mălăşâncu, precum şi ale altor semănători de lumină din primele patru decenii ale veacului trecut. Satele Proboteşti şi Târnauca ocupau un loc de frunte în judeţul Dorohoi în ceea ce priveşte numărul de absolvenţi „ai şcolii înalte" în perioada de până la 1940.

* * *

Până la pătrunderea trupelor sovietice în ţinutul Herţa, „*Proboteştii erau un sat bogat, cu gospodării frumoase*". Tragedia satului Proboteşti din judeţul Dorohoi a început din 1940 şi 1944, când, nimerind pe graniţa dinspre România, foarte mulţi dintre consăteni s-au refugiat ori au fost scoşi cu sila din gospodării de către autorităţile sovietice (refugiaţii au format peste gardul de sârmă ghimpată două sate prin „roire": Rocovăţi şi Mihai Viteazu), deportaţi, întemniţaţi, masacraţi. Numele acestor martiri au fost identificate şi prezentate în paginile cărţii (*Documentar*, p. 89-134). În anul 1930 în Proboteşti numărul de locuitori era de 2026 de persoane, dar în urma invaziei sovietice în anul 1947 numărul locuitorilor scăzuse până la 780 de persoane. În 1946 denumirea istorică a satului sovieticii au substituit-o cu numele *Diakivţi*.

Ţinutul Herţa, vechi colţ de ţară românească, având o suprafaţă de 304 km^2, a fost ocupat odată cu Basarabia şi nordul Bucovinei.

În dimineaţa zilei de 29 iunie 1940, când ruşii au intrat în Herţa, căpitanul român Ioan Boroş, comandant de garnizoană, le-a atras atenţia invadatorilor că sunt pe un teritoriu neprevăzut de ultimatum şi că pe acolo „nu pot trece". Împuşcându-i pe bravul căpitan şi pe alţi doi camarazi ai săi, ruşii au mai înaintat pe şoseaua ce lega Herţa cu Dorohoiul şi Botoşanii doar vreo trei kilometri. În dreptul satului Proboteşti, la „Stejarul

Scorburos" explozia unei bombe i-a determinat pe ruşi să se oprească. Aşa s-a scris la Herţa, Proboteşti, o pagină de istorie.

În lumina unor cercetări recente, care impun „rediscutarea" unor opinii în istoriografia noastră în privinţa ocupării ţinutului Herţa (a vedea: Vitalie Varatic, *Şase zile din istoria Bucovinei*, 28 iunie – 3 iulie 1940, cu o prefaţă de dr., m. c. al Academiei Române Florin Constantiniu, Rădăuţi – Bucovina, 2001), este foarte important să reţinem, precizăm noi, ce se întâmplase în adevăr cu Herţa în 29 iunie 1940. Nu fusese vorba de o eroare („greşeală" care ar fi fost săvârşită de militarii sovietici, chipurile, din cauza grosimii creioanelor roşii cu care a fost trasă noua frontieră pe hartă), ci de o lipsă de elucidare corectă a situaţiei, ca şi de o vinovată neglijenţă a autorităţilor noastre aflate într-o derută totală în acea vreme. Pe harta propusă de Molotov, printr-o linie roşie erau desprinse de România nu numai Basarabia şi Bucovina, dar şi unele zone din nordul Moldovei româneşti situate între Prut şi Siret, inclusiv oraşul Herţa. Surprins de linia noii frontiere a ţării sale şi de responsabilitatea care i-a revenit pe neaşteptate, ministrul de externe „a refuzat să preia harta", invocând că oricum nu o poate transmite guvernului său în termenul de 24 de ore oferit de Moscova (V. Văratic, op. cit., p.46, nota 141). Ministrul de externe a ridicat problema demarcării liniei pe zona Herţa – Mamorniţa pe 28 şi 29 iunie, dar a fost o reacţie „întârziată".

Rezultă că ţinutul Herţa a fost ocupat cu bună ştiinţă de sovietici, care doreau graniţa pe cota cea mai ridicată din regiune şi cât mai la sud de Cernăuţi.

* * *

Scrierea de faţă inserează pagini întregi de arhivă vie. Autorul povesteşte suficient de fluent despre cele văzute şi petrecute în satul său natal, în anii `30-`40 ai secolului trecut, adică în anii copilăriei, adolescenţei şi ai tinereţii sale zbuciumate, despre tragedia Proboteştilor, ca urmare a „dezmăţului bolşevic". Sunt pasaje de texte narative, pagini de o deosebită autenticitate despre cele trăite şi retrăite de un martor ocular. Evident, de aceste mărturii va trebui să se ţină cont la pregătirea unor monografii propriu-zise, care ar scoate din anonimat satele cu statornicie românească de veacuri din ţinutul Herţei.

Vor trece anii, iar lumina care va străbate prin arhiva Proboteştilor se va aşterne uşor şi pe chipul celui care la răspântie de milenii a trudit dezinteresat întru cunoaşterea adevărului istoric şi păstrarea memoriei strămoşilor noştri.

Dl Gheorghe N. Pavel a făcut, prin prezenta carte, o pagină din istoria herţenilor, dar mai ales o faptă de bun fiu al baştinei sale.